

Inicijativa mladih za ljudska prava
Izveštaj br. 6
Edicija: Ljudska i manjinska prava

PRIMENA
Okvirne konvencije za zaštitu
nacionalnih manjina u osam multietničkih
opština i gradova u Srbiji

Beograd, 2005

Rad na izveštaju podržao je Švedski
helsinški komitet za ljudska prava

Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina
u osam multietničkih opština i gradova u Srbiji

Izdavač: Inicijativa mladih za ljudska prava

Za izdavača:
Andrej Nosov

Priredio:
Dragan Popović

Lektura i korektura:
Radovan Kupres
Tamara Kaliterna

Obrada i štampa:
Draslar partner, Beograd

Tiraž: 500 primeraka

Beograd, 2005

Copyright© 2005. Inicijativa mladih za ljudska prava

ISBN 86-85381-01-0

Sadržaj

I Uvod

II Sažetak izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u osam opština i gradova u Srbiji

III Opština Novi Pazar	13
Opšti podaci o opštini Novi Pazar	15
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Novom Pazaru	16
Izveštaj sa foruma u Novom Pazaru	20
Zaključci o položaju Bošnjaka u opštini Novi Pazar	26
Preporuke za poboljšanje položaja Bošnjaka u Novom Pazaru	27
IV Opština Pribor	29
Opšti podaci o opštini Pribor	31
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Priboru	32
Izveštaj sa foruma u Priboru	37
Zaključci o položaju Bošnjaka u opštini Pribor	41
Preporuke za poboljšanje položaja Bošnjaka u Priboru	43
V Grad Niš	45
Opšti podaci o položaju Roma u Srbiji	47

Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Nišu	48
Izveštaj sa foruma u Nišu	52
Zaključci o položaju Roma u gradu Nišu	57
Preporuke za poboljšanje položaja Roma u Nišu	58
VI Opština Dimitrovgrad	61
Opšti podaci o opštini Dimitrovgrad	63
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Dimitrovgradu	64
Izveštaj sa foruma u Dimitrovgradu	68
Zaključci o položaju Bugara u opštini Dimitrovgrad	72
Preporuke za poboljšanje položaja Bugara u Dimitrovgradu .	73
VII Opština Subotica	77
Opšti podaci o opštini Subotica	79
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Subotici	80
Izveštaj sa foruma u Subotici	86
Zaključci o položaju Mađara i Hrvata u opštini Subotica ...	91
Preporuke za poboljšanje položaja Mađara i Hrvata u Subotici	92
VIII Opština Bački Petrovac	95
Opšti podaci o opštini Bački Petrovac	97
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Bačkom Petrovcu	98
Izveštaj sa foruma u Bačkom Petrovcu	101
Zaključci o položaju Slovaka u opštini Bački Petrovac	104
Preporuke za poboljšanje položaja Slovaka u Bačkom Petrovcu	105

IX Opština Preševo	.107
Opšti podaci o opštini Preševo	.109
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Preševu	.110
Izveštaj sa foruma u Preševu	.114
Zaključci o položaju Albanaca u opštini Preševo	.119
Preporuke za poboljšanje položaja Albanaca u Preševu	.120
X Opština Bujanovac	.123
Opšti podaci o opštini Bujanovac	.125
Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Bujanovcu	.126
Izveštaj sa foruma u Bujanovcu	.128
Zaključci o položaju Albanaca u opštini Bujanovac	.133
Preporuke za poboljšanje položaja Albanaca u Bujanovcu	.134

Uvod

Savezna Republika Jugoslavija pristupila je Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope 11. maja 2001. godine. U skladu sa Zakonom o ratifikaciji Konvencija je stupila na snagu 01. septembra 2001. godine. Državna zajednica Srbija i Crna Gora kao pravni naslednik SR Jugoslavije preuzeila je na sebe sve obaveze iz ove Konvencije.

Okvirna konvencija je prvi međunarodni dokument koji se bavi isključivo zaštitom prava nacionalnih manjina. Odredbe Konvencije uglavnom određuju ciljeve i načela koje države treba da usvoje. U Konvenciji ne postoji definicija nacionalne manjine. Ovakvo rešenje posledica je nespremnosti evropskih država da do kraja definišu oblast manjinskih prava i predstavlja kompromisno rešenje čija je namera da se usaglase najbitnija načela, a da se prepusti državama da same razvijaju modele primene odredbi Okvirne konvencije. Konvencija garantuje nacionalnim manjinama zaštitu osnovnih prava i predstavlja minimum koji bi svaka država potpisnica Konvencije trebalo da primeni. Odredbama ove Konvencije državama je ostavljen prostor da dalje razvijaju zaštitu prava manjina i da je unapređuju. Ovakvo rešenje je prihvaćeno da bi se uvažile specifičnosti u različitim državama koje imaju nacionalne manjine. Tako je zaštita nacionalnih manjina u Srbiji i Crnoj Gori preciznije i detaljnije regulisana Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina koji je usvojen 2002. godine¹. Ovim zakonom unapređuju se rešenja iz Okvirne konvencije i uspostavljaju viši standardi zaštite manjinskih prava. Pored ovog zakona, zaštita prava nacionalnih manjina regulisana je i u Zakonu o lokalnoj samoupravi² i propisima Autonomne Pokrajine Vojvodine donetim na osnovu Zakona o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine³.

Inicijativa mladih za ljudska prava (u daljem tekstu Inicijativa ili Inicijativa mladih) je ispitivala poštovanje odredbi Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u osam opština i gradova u Srbiji. To su

¹"Službeni list SRJ", br. 11/2002 od 27.02.2002. godine

²"Službeni glasnik RS", br. 9/02 od 14.02.2002. godine

³"Službeni glasnik RS", br. 6/02 od 04.02.2002. godine

opštine Priboj, Novi Pazar, Dimitrovgrad, Subotica, Bački Petrovac, Preševu, Bujanovac i grad Niš. Izveštaj sadrži zaključke i preporuke koje je Inicijativa mladih za ljudska prava donela posle istraživanja u lokalnim sredinama i organizovanja lokalnih foruma sa predstavnicima političkih partija, nevladinih organizacija i državnih institucija.

Cilj ovog izveštaja je unapređenje položaja manjina u Srbiji. Stavovi izrečeni na lokalnim forumima ne predstavljaju nužno stavove Inicijative mladih za ljudska prava ili Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava.

Sažetak izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u osam opština i gradova u Srbiji

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Inicijativa mladih za ljudska prava utvrdila je na osnovu svojih istraživanja da se nacionalni sastav stanovništva promenio u periodu devedesetih godina u šest od osam posmatranih opština. Broj pripadnika nacionalnih manjina smanjen je u Priboju, Dimitrovgradu, Subotici, Bačkom Petrovcu, Preševu i Bujanovcu. Sa druge strane, u tim opštinama je povećano procentualno učešće Srba u ukupnom broju stanovnika. U gradu Nišu i opštini Novi Pazar etnička slika je gotovo nepromenjena. Tokom devedesetih godina u pojedinim sredinama struktura stanovništva menjala se doseljavanjem Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁴ i progonom manjinskog stanovništva nasiljem, pretnjama, širenjem atmosfere straha, ali i masovnim kršenjima ljudskih prava i ratnim zločinima⁵. Usled atmosfere straha koja je vladala devedesetih godina jedan broj građana iselio se u susedne države. Takva situacija posebno je ka-

⁴Vidi poglavља о Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Subotici i Bačkom Petrovcu u ovoj knjizi

⁵Vidi poglavља о Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Priboju i Preševu u ovoj knjizi

rakteristična za Vojvodinu, iz koje su se pripadnici manjina iseljavali da bi izbegli mobilizaciju i odlazak na ratišta u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu⁶. U opštini Dimitrovgrad istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici bugarske etničke zajednice rekli su da još uvek vlada atmosfera straha i da se građani plaše da se izjasne o nacionalnoj pripadnosti. O tome svedoči i činjenica da se na poslednjem popisu 2002. godine više od 12 procenata građana izjasnilo kao neopredeljeni⁷.

Pravo na slobodu veroispovesti

Osim u dva slučaja, verska prava nacionalnih manjina nisu ugrožena u Srbiji. U Dimitrovgradu bugarskoj nacionalnoj manjini nije dozvoljeno da ima svoju crkvu, već se celokupna verska služba odvija u objektima Srpske pravoslavne crkve. U Nišu, građani islamske veroispovesti ne mogu da obavljaju svoje verske obaveze, jer je džamija u ovom gradu spaljena 17. marta 2004. godine⁸.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Inicijativa mladih za ljudska prava ustanovila je da u sedam od osam lokalnih zajednica postoje mediji na manjinskim jezicima. Na elektronskim medijima program se emituje na mađarskom, hrvatskom, bugarskom, romskom, bosanskom i albanskom jeziku. Štampanih medija nema na bosanskom, albanskom i romskom jeziku. U vojvođanskim opštinama odlukom Skupštine Vojvodine osnovačka prava nad štampanim medijima preneta su na nacionalne savete. Predstavnici nacionalnih manjina istakli su u razgovorima sa istraživačem Inicijative mladih da

⁶Vidi poglavlja o Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Subotici i Bačkom Petrovcu u ovoj knjizi

⁷Vidi poglavlja o Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Dimitrovgradu u ovoj knjizi

⁸Vidi poglavlje o Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Nišu u ovoj knjizi

postoji opasnost da se elektronski mediji koji su vlasništvo lokalnih samouprava, a emituju program na manjinskim jezicima, ugase zbog odredbi Zakona o privatizaciji koji propisuje obavezu privatizovanja ovih medija do 2006. godine.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Pravo na službenu upotrebu jezika ne poštuje se u potpunosti ni u jednoj od posmatranih opština. Sudski i upravni postupci ne vode se na albanskom, romskom i bosanskom jeziku, a vrlo retko na slovačkom i bugarskom. Table sa imenima republičkih organa, organizacija i ustanova su isključivo na srpskom jeziku u svim opštinama, osim u Subotici. Opštinska administracija uglavnom poštuje odredbe o službenoj upotrebi manjinskih jezika. Izuzetak je opština Priboj gde bosanski jezik nije proglašen za zvaničan iako su ispunjeni svi zakonski uslovi. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina propisuje obavezu lokalne samouprave da uvede u službenu upotrebu jezik kojim govori najmanje 15 procenata stanovnika te opštine. Bosanskim jezikom u opštini Priboj, prema rezultatima popisa iz 2002. godine govori više od 15 odsto građana⁹.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Nastava na jezicima manjina u osnovnim i srednjim školama postoji u Subotici, Bačkom Petrovcu, Bujanovcu i Preševu. U Novom Pazaru i Dimitrovgradu jezici nacionalnih manjina uče se kao posebni predmeti dva časa nedeljno u osnovnim školama, dok u Priboju i Nišu takva nastava ne postoji. Visokoškolsko obrazovanje na manjinskim jezicima postoji na mađarskom i slovačkom jeziku. Postoje inicijative da se otvore odeljenja Pedagoškog fakulteta na mađarskom jeziku u Subotici i Učiteljskog na albanskom jeziku u Preševu. Te inicijative za sada nemaju podršku resornog Ministarstva prosvete i sporta.

⁹Vidi poglavje o Primeni prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Priboju u ovoj knjizi

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Nacionalne manjine nisu ravnopravno zastupljene u organima javne vlasti u Srbiji. Najveća neravnopravnost postoji u sudovima, tužilaštvi- ma i policiji. U Bujanovcu nijedan sudija, niti tužilac nije albanske na- cionalnosti. U opštinskom суду u Priboju od pet sudija samo jedan je Bošnjak, dok je sudija u Bačkom Petrovcu poreklom Slovak, ali po sop- stvenom priznanju ne razume slovački jezik. U opštinskim administra- cijama situacija je drugačija. Pripadnici stranaka nacionalnih manjina nalaze se na vlasti u četiri od osam opština i gradova. U Bačkom Pe- trovcu i Dimitrovgradu, iako nisu na vlasti nacionalne stranke, većina funkcionera je slovačke, odnosno bugarske nacionalnosti. U Priboju Bo- šnjaka nema ni na jednom rukovodećem položaju u opštini. Svih de- vet članova opštinskog veća su Srbi, kao i svi direktori javnih preduze- ča i ustanova. Predstavnici bošnjačke etničke zajednice iz Priboja i No- vog Pazara rekli su istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava da u ova dva grada ne postoji ravnopravna zastupljenost Bošnjaka u polici- ji¹⁰. Na problem sa zastupljenosću nacionalnih manjina u redovima po- licije ukazali su i predstavnici madarske i hrvatske nacionalne manjine u Subotici. U opštinama Bujanovac i Preševo učinjen je pozitivan po- mak stvaranjem multietničke policije u kojoj, prvi put posle 1991. go- dine, ima građane albanske nacionalnosti¹¹.

¹⁰Vidi poglavља о Примени права из Okvirne konvencije за заштиту nacionalnih manjina u Priboju i Novom Pazaru u овој knjizi

¹¹Vidi poglavља о Примени права из Okvirne konvencije за заштиту nacionalnih manjina u Preševu i Bujanovcu u овој knjizi

Opština NOVI PAZAR

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Sandžačkim odborom za zaštitu
ljudskih prava i sloboda iz Novog Pazara

Opšti podaci o opštini Novi Pazar

Novi Pazar je opština sa više od 85.000 stanovnika koja predstavlja politički, ekonomski i istorijski centar Sandžaka. Uz činjenicu da je grad Novi Pazar sedište Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine i većine drugih bošnjačkih institucija u Srbiji i Crnoj Gori, ovo područje je uvek bilo pod posebnom pažnjom kako vlasti, tako i medija. Odnos vlasti prema novopazarskoj opštini devedesetih godina prošlog veka krećao se od zapostavljanja do otvorenog nasilja nad stanovnicima opštine. U tom periodu zabeležena su brojna teška kršenja ljudskih prava¹².

Politička situacija

Političku situaciju u opštini Novi Pazar karakterišu žestoki politički sukobi bošnjačkih stranaka, kao i velika podrška gradana političkim partijama koje nisu multietničke. Na poslednjim lokalnim izborima septembra 2004. sve mandate u opštinskoj skupštini osvojile su jednonacionalne stranke, dok su stranke koje imaju multietničko članstvo (kao npr. Demokratska stranka, G17 plus ili Socijaldemokratska unija) osvojile znemarljiv broj glasova i ostale van lokalnog parlamenta. Novopazarsku političku scenu dodatno komplikuje i sukob dve partije koje okupljaju bošnjačko stanovništvo, Stranke demokratske akcije (SDA) koju predvodi aktuelni predsednik opštine Novi Pazar Sulejman Ugljanin i Sandžačke demokratske partije (SDP) koju predvodi ministar za ljudska i manjinska prava u Savetu ministara državne zajednice Srbija i Crna Gora Rasim Ljajić. Ovaj sukob kulminirao je tokom kampanje za lokalne izbore u septembru 2004. godine kada se pucalo iz pištolja i dva lica su teže povređena. Ovakva politička situacija stvara pogodno tlo za širenje svih vrsta ekstremizama, ali i za kršenje ljudskih prava, kao što je na primer otpuštanje ljudi iz javnih preduzeća zbog stranačke pripadnosti¹³. Posle lokalnih izbora vlast u opštini, posle osam godina vladavine

¹²Pogledaj izveštaje Fonda za humanitarno pravo o zločinima u Sandžaku

¹³Intervju sa predstavnicima Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda iz 2004. godine

SDA, formirala je široka koalicija sastavljena od SDP-a, Stranke za Sandžak (SzS), Srpske radikalne stranke (SRS) i Demokratske stranke Srbije (DSS), dok je na neposrednim izborima za predsednika opštine pobjedio kandidat koalicije Lista za Sandžak Sulejman Ugljanin.

Ekonomска situacija

Položaj građana u opštini Novi Pazar dodatno komplikuje i teška ekonomска situacija. Iako je grad nekada važio za centar male privrede, poslednjih godina je zabeležen trend zatvaranja malih privatnih radnji i pogona, zbog visokih poreskih obaveza. Sa druge strane društvena preduzeća su već godinama u teškoj situaciji, a mnoga od njih i u stečaju (npr. „Sandžaktrans“, Fabrika obuće „Ras“, Iskra-akumulatori itd.). Po podacima Zavoda za tržište rada na posao u novopazarskoj opštini trenutno čeka više od 20.000 ljudi¹⁴.

Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Novom Pazaru

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Posledice teških kršenja ljudskih prava tokom oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini i kršenja međunarodnog humanitarnog prava bile su osnova za širenje straha među Bošnjacima i zatim masovna iseljavaњa. Posle potpisivanja Dejtonskog sporazuma mlađi Bošnjaci najčešće odlaze u Sarajevo i druge krajeve Bosne i Hercegovine pokušavajući da obezbede sigurnije školovanje i zaposlenje. Rezultati popisa stanovništva registruju i iseljavanje srpskog stanovništva¹⁵:

¹⁴Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Stanje ljudskih prava i preporuke za njihovu zaštitu, Novi Pazar, 2004, str. 34

¹⁵Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

POPIS 1991	POPIS 2002.
Ukupno 85.249	Ukupno 85.996
Muslimani 64.251	Bošnjaci/Muslimani 67.192
Srbi 19.064	Srbi 17.599

Novi Pazar je jedina opština Sandžaka u kojoj je zabeležen porast broja stanovnika u poređenju sa popisom iz 1991. godine. Međutim, istraživači Inicijative mladih za ljudskih prava predstavnici bošnjačke nacionalne zajednice su rekli da je na teritoriji opštine registrovan značajan broj stanovnika koji ne žive na prostoru Sandžaka, već su se iseliли u Bosnu i Hercegovinu, Tursku ili zapadnoevropske zemlje.

Pravo na slobodu veroispovesti

Prema rezultatima istraživanja Inicijative mladih za ljudska prava, na teritoriji opštine Novi Pazar nisu zabeleženi slučajevi kršenja prava na slobodu veroispovesti. Međutim, istraživanja su pokazala da najčešće do kršenja ovog prava dolazi kada građani bošnjačke nacionalnosti odlaze na služenje vojnog roka u Vojsku Srbije i Crne Gore gde im se često onemogućava da ishranu prilagode propisima svoje vere. Zabeleženi su i slučajevi diskriminacije mladića bošnjačke nacionalnosti koji se nalaze na odsluženju vojnog roka¹⁶.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

U Novom Pazaru postoje dve televizijske stanice koje program emituju na bosanskom jeziku. To su Regionalna televizija u vlasništvu Skupštine opštine Novi Pazar i privatna RTV Jedinstvo. Štampani mediji na bosanskom jeziku ne postoje, pošto je revija „Sandžak”, jedini medij tatkve vrste, ugašena tokom devedesetih godina.

¹⁶Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, op.cit, str.14–16.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Statut skupštine opštine Novi Pazar kao službene jezike predviđa srpski i bosanski jezik.

Međutim i pored pozitivnih propisa, svi dokumenti i zvanična skupštinska dokumentacija su na srpskom jeziku. Takođe, u gradu ne postoje dvojezične table sa imenima ulica niti sa imenima institucija. Istraživač Inicijative mladih za ljudska prava zabeležio je da je i tabla na ulazu u zgradu opštine Novi Pazar ispisana na srpskom jeziku, ciriličnim pismom.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Nastava na bosanskom jeziku ne postoji na teritoriji opštine Novi Pazar, iako je izričito dozvoljena kako Okvirnom konvencijom, tako i Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Odlukom Ministarstva prosvete i sporta od 27.12.2004. godine predmet bosanski jezik sa elemenima nacionalne kulture i tradicije uveden je od drugog polugodiškog školske 2004/05. godine, kao izborni predmet sa fondom od dva časa nedeljno i to isključivo za učenike prvog i drugog razreda osnovne škole¹⁷. U Novom Pazaru funkcionišu i dva privatna Univerziteta koji su priznati od strane Republike Srbije.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Tokom devedesetih godina pravo na učešće u javnoj vlasti se značajno kršilo na području opštine Novi Pazar, pre svega pri zapošljavanju građana bošnjačke nacionalnosti u republičkim organima. Godinama je negovana praksa zapošljavanja Srba u republičkim službama, posebno u sudovima, tuzilaštvinama i policiji, što se negativno odrazilo kako na rad ovih organa, tako i na odnos lokalnog stanovništva prema njima¹⁸. Posle promene vlasti 5. oktobra 2000. godine situacija se nije značajnije promenila, tako da i da-

¹⁷Pogledaj poglavje o pravu na obrazovanje na maternjem jeziku u opšini Priboj u ovoj knjizi

¹⁸Intervju istraživača Inicijative mladih sa predstavnicima nevladinih organizacija u Novom Pazaru iz 2004.

nas Srbi čine većinu zaposlenih u policiji, dok je u sudstvu situacija bolja: od petoro sudiјa Okružnog suda u Novom Pazaru troje su Bošnjaci, a dvoje Srbi, dok je u Opštinskom sudu desetoro sudiјa Bošnjaka i sedmoro sudiјa Srba. U tužilaštvu situacija nije značajno izmenjena u odnosu na period pre oktobarskih promena 2000, pa tako u Okružnom tužilaštvu rade dvoje Bošnjaka i petoro Srba, a u opštinskom tri Bošnjaka i četvoro Srba¹⁹.

Kršenje ljudskih prava u prošlosti

Policijска tortura

Situaciju u oblasti ljudskih prava u novopazarskoj opštini karakteriše veliki broj slučajeva policijske torture iz prošlosti, ali i novi slučajevi koji dokazuju da takva policijska praksa još postoji. Ono što današnju situaciju čini drugačijom od one do 5. oktobra 2000. godine je odsustvo sistematskog policijskog maltretiranja bošnjačkog stanovništva. Naime, tokom devedesetih godina ustalila se praksa redovnog i sistematskog zastrašivanja lokalnog stanovništva koja je bila praćena policijskom torturom, montiranim sudskim procesima i širenjem atmosfere straha kroz prisustvo Vojske Jugoslavije na tom području i kroz orkestrirane medijske kampanje koje su obilovalе govorom mržnje²⁰. Zahvaljujući angažovanju nevladinih organizacija, pre svega Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda, mnogi slučajevi represije i torture danas su u sudskom postupku, ali još uvek nema pravosnažnih sudskih presuda kojima bi se kaznili počinioци, a žrtve dobine moralnu i materijalnu satisfakciju. Najviše građana bošnjačke nacionalnosti prošlo je kroz policijsku torturu tokom rata u BiH, kada je sprovedena masovna akcija traženja oružja u kućama lokalnog stanovništva. Tom prilikom priveden je veliki broj Bošnjaka zbog sumnje da poseduju oružje. U policijskim stanicama ovi ljudi su bili izloženi svim oblicima torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, a mnogi od njih i dan danas osećaju posledice po fizičko i mentalno zdravlje²¹. Najdrastič-

¹⁹ Intervju sa predstavnicima Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda iz 2004.

²⁰ Intervju i istraživača Inicijative mladih sa predstavnicima nevladinih organizacija iz 2004.

²¹ Sandžacki odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Svjedočenja iz Sandžaka, Novi Pazar, 2002.

niji slučajevi koji su završili na sudu su procesi protiv pripadnika novo-pazarskog MUP-a, Radoslava Stefanovića, Milića Karličića i Mila Nedića za torturu i iznuđivanje iskaza tokom 1993. i 1994. godine nad oštećenima Mustafom Džigalom i Suljom Muratovićem. Osim slučajeva torture, drastično kršenje ljudskih prava predstavlja i tzv. novopazarski slučaj, sudjenje dvadeset četvorici ljudi za navodni pokušaj stvaranja „države Sandžak“. Ovo je jedini politički slučaj iz devedesetih godina koji je još uvek pravno aktuelan. Odgovlačenje sa rešavanjem ovog slučaja za koji se sudi od 1994. godine predstavlja drastičan primer kršenja ljudskih prava od strane sudskega organa, posebno kada se ima u vidu da je sličan slučaj pokrenut u Crnoj Gori rešen u korist tužilaca još 1995. godine uz isplatu novčane nadoknade žrtvama montiranog procesa.

Incidenti na nacionalnoj osnovi

Incidenti na nacionalnoj osnovi uznermiravaju stanovništvo u Novom Pazaru. Takvi incidenti su učestali proteklih godina, a nastavljaju se i dalje. Tako su tokom 2004. godine zabeleženi brojni incidenti na sportskim manifestacijama na kojima su se klubovi iz Novog Pazara susretali sa klubovima iz drugih delova Srbije. Već standardna pojava na takvim priredbama su parole i poklići kojima se vreda drugi narod i podstiče na nasilje i mržnju sa obe strane. Početkom godine u gradu su se pojavili i leci na kojima je pisalo „Oj Pazaru, drugi Vukovaru“ i „Oj Sjenice, nova Srebrenice“ uz amblem dvoglavnog orla, a na badnje veče, 06. januara 2004. godine nepoznate osobe pucale su na Melajsku džamiju u Novom Pazaru. Činjenica da počinjeni ovih dela još nisu otkriveni doprinosi atmosferi straha i nesigurnosti.

Izveštaj sa foruma iz Novog Pazara

U Novom Pazaru je 15. januara 2005. godine održan forum: „Položaj nacionalnih manjina u Novom Pazaru posle pristupanja Okvirnoj Konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina“.

Semiha Kačar, predsednica Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda je istakla da Sandžak svakako zauzima posebno mesto u istoriji raspada SFRJ i ratovima na ovim prostorima, ali da je godinama ostao zapostavljen i u senci Bosne, Hrvatske, Kosova, pa čak i Vojvodine. Sandžak ipak ima pravo na istinu i na njenu institucionalno priznanje, posebno kada se ima u vidu šta se sve dešavalo u proteklih 15–ak godina, pre svega hapšenja i progona ljudi, otmice, vojno–policajska represija, montirani sudski procesi i tako dalje. Po njenim rečima, Sandžak je danas zapostavljen i zaboravljen. To je ilustrovala podacima o infrastrukturni Novog Pazara i susednih mesta, pa tako telefonska grupa Novi Pazar kojoj pripada oko 100.000 stanovnika ima isti broj centrala (deset), kao i susedni gradić Raška sa neuporedivo manje stanovnika. U drugim sandžačkim gradovima, kao što su Tutin i Sjenica, situacija je još dramatičnija. Institucije države ne rade svoj posao, posebno organi sudske vlasti, što je Kačar ilustrovala slučajevima 24–orice i Šabotića. Slučaj 24–orice Bošnjaka iz Novog Pazara otpočeo je još maja 1993. godine kada su optuženi za rušenje državnog poretka preko stvaranja navodne države Sandžak. Sve do danas slučaj nije rešen, a po rečima Semihe Kačar očigledna je namera države da izbegne plaćanje odštete ovim ljudima, kao što se to zbog slične optužbe desilo 1995. godine u Bijelom Polju u Crnoj Gori. Smajo Šabotić je trebalo da bude krunski svedok u ovom slučaju. Priveden je u prostorije Državne bezbednosti (danас BIA) i tamo je maltretiran i primoravan da potpiše izjavu kojom bi optužio 24–icu za navedeno delo. Kada je on to odbio, policija ga je pretukla i imao je teške telesne povrede. Iako je tužio radnike SUP–a Novi Pazar, postupak je odugovlačen sve dok nije zastareo, i danas je jedino rešenje da slučaj ide pred Evropski sud za ljudska prava.

Prema rečima Semihe Kačar Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava beleži i nove slučajeve kršenja ljudskih prava, pa je tako nedavno podneta krivična prijava za širenje rasne, nacionalne i verske mržnje protiv Enesa Aličkovića i njegovog brata Feriza, jer su pretukli i vredali na nacionalnoj osnovi Srpskinje Ljubinku Radonjić i Veru Popović. U toku 2004. godine desilo se zlostavljanje u službi, kada je Mahita Bulića pretukao komandir saobraćajne policije u Novom Pazaru.

Pored starih problema u oblasti poštovanja ljudskih prava, javljaju se i novi. U tom kontekstu važnu ulogu igraju i mediji. Po rečima Semihe Kačar, Sandžački odbor istražio je događaj koji je privukao ogromnu pažnju medija, navodno kamenovanje sveštenika SPC u Novom Pazaru. Ispostavilo se da se radi o dečijem nestašluku gde su deca plastičnim kuglicama veličine zrna graška gađala prolaznike, među njima i jednog sveštenika sa Kosova koji je tuda prolazio. Međutim, iako postoji i ovo istraživanje Sandžačkog odbora i informacija MUP-a Novi Pazar, koji je došao do istog zaključka, to нико od medija nije objavio, osim lokalne Regionalne televizije.

Po rečima Semihe Kačar problem je što i dalje postoji policijsko prekoračenje ovlašćenja, šikaniranje vozača sa novopazarskim tablicama na putevima, kao i činjenica da se u policiji, BIA i sudovima nije mnogo toga izmenilo od 2000. godine. Ona je to ilustrovala podatkom da je još uvek nedovoljan broj Bošnjaka zaposlen u organima javne vlasti, pomenuvši pritom Okružni sud gde su od 19 zaposlenih sedam Bošnjaci, a slična je situacija i u drugim republičkim organima.

Po njenim rečima problem predstavlja i ponašanje bošnjačkih političkih partija koje ne pokazuju dovoljno interesovanja za ovakve stvar i ne rešavaju suštinska pitanja. Njihova glavna preokupacija je borba za vlast, podela funkcija i nemilosrdno medusobno razračunavanje. Bošnjački političari su instrumentalizovani od strane raznih struje beograd-ske politike i zamazane su im oči otvaranjem raznih institucija i davanjem prividnih prava Bošnjacima. Tako danas u Novom Pazaru postoje tri univerziteta, brojni fakulteti kao pravni ili ekonomski su duplirani, pa i triplirani dok je kvalitet obrazovanja vrlo nizak. O tome sveđoći katastrofalna situacija u ekonomiji, školstvu, zdravstvu i sl.

Semiha Kačar zaključuje da je Novom Pazaru neophodno uklanjanje predrasuda i potencijalnih kriznih žarišta, kao i znatno čvršća saradnja nevladinih organizacija kako bi zajednički delovale na smirivanje tenzija i uspostavljanju poverenja na ovim prostorima.

Enes Crnišanin iz Sandžačkog intelektualnog kruga, izneo je podatke o Upravi prihoda, koja je, po njegovim rečima, leglo korupcije u Novom

Pazaru. On je primetio da u tamošnjoj službi kontrole radi devet građana srpske nacionalnosti koji nemaju odgovarajuću stručnu spremu i optužio je rukovodstvo te institucije da vrši negativnu kadrovsku selekciju na nacionalnoj osnovi. On tvrdi da se tamo dovode ljudi iz Raške i iz Leposavića, a da je posle brojnih žalbi građana doveden jedan Bošnjak iz Tutića, pa tako svakoga dana putuje na posao, dok su mladi kadrovi u Pazaru nezaposleni.

On je takođe istakao problem potčinjenosti Novog Pazaru drugim gradovima u Srbiji, pa je tako centar za geodetsku službu u Kruševcu, a za poresku u Kragujevcu, što nema nikakve geografske logike. On je takođe upozorio na policijske zloupotrebe ovlašćenja, posebno kada su u pitanju punktovi na Ibarskoj magistrali.

Sead Biberović iz Urban-in-a izrazio je svoje žaljenje što na skupu ne učestvuju i predstavnici srpskih političkih partija i kako je rekao, „uslovno srpskih nevladinih organizacija“. To bi, po njegovom mišljenju, značajno doprinelo kvalitetu dijaloga i pomoglo nalaženju pravih rešenja. On je takođe istakao da je siguran da su svi pozvani, ali da oni vrlo retko učestvuju na ovakvim skupovima.

Mehmed Slezović, poslanik u skupštini državne zajednice Srbija i Crna Gora i predstavnik partije G17 plus govorio je o problemima koji prate ostvarivanje prava Bošnjaka iz Okvirne konvencije. U tom smislu on je istakao da je na delu devastacija islamskog kulturnog nasledja u Novom Pazaru, čemu su doprinele kako političke strukture koje su dužne da brinu o tome, tako i sama Islamska verska zajednica. On je zatim rekao da se briše istorija Sandžaka kao jedne važne multikulturalne sredine, te da su na delu pokušaji da se svede ceo region na tri opštine.

Azem Hajdarević, predsednik skupštine opštine Novi Pazar i potpredsednik Stranke za Sandžak upozorio je da se u ovom trenutku piše novi ustav Srbije i da je to prilika da se stranke i nevladine organizacije založe za bolji tretman Bošnjaka i samog Sandžaka u budućem ustavu. Po njemu svi problemi su i počeli kada su Bošnjaci izgubili status konstitutivnog naroda i postali nacionalna manjina. I on je takođe upozo-

rio na dovođenje kadrova sa strane, i tom prilikom posebno pomenuo sudstvo i policiju.

Po njegovim rečima glavni problem je nepostojanje efikasnih mehanizama da se sprovedu zakoni i svojevrsna pasivnost republičkih organa kada je položaj Bošnjaka u pitanju. Na kraju on je izrazio želju da se u budućem ustavu ostavi mogućnost regionalizacije i da se izvrši što veća decentralizacija vlasti.

Aldina Međedović, portparol Liste za Sandžak koncentrisala se na problem obrazovanja. Po njenim rečima, škole u Pazaru su u katastrofalnom stanju, u odeljenjima ima 35–40 učenika, a republika nije pomoći ni jednim dinarom da se ovo stanje sanira. Zbog odsustva pomoći zvaničnog Beograda, Bošnjaci su se samoorganizovali i osnovali svoje sopstvene univerzitete. Ona se složila da kvalitet nastave nije na najvišem nivou, ali je istakla da bi fakulteti koji imaju svoja odeljenja u Novom Pazaru morali da budu samostalniji, posebno kada su u pitanju finansije. Na kraju kao pozitivnu stvar kod obrazovanja Međedović je istakla odluku da se dozvoli školovanja na bosanskom jeziku, istakavši zasluge koje je na tom polju imalo Bošnjačko nacionalno vijeće.

Ramiz Crnišanin iz Sandžačkog intelektualnog kruga u svojoj diskusiji je rekao da su dve činjenice od kojih moramo poći. Jedna je da komunalni i infrastrukturni problemi jednako pogađaju sve žitelje Sandžaka, i Srbe i Bošnjake, a druga da poseban problem predstavlja nedovoljno demokratska vlada u Beogradu koja nema kapaciteta da ispunи uslove za ulazak Srbije u Evropsku uniju. On je ovakav nedostatak političke volje potkreplio nedavnom odlukom skupštine Srbije da se izjednače četnici i partizani, što je nazvao sramnim i skandaloznim i pozvao na odlučniju borbu protiv povampirenja fašizma. Primetio je da se stanje malo popravilo u odnosu na 2000. godinu, i da danas nema masovne policijske represije nad Bošnjacima kao što je to bilo devedesetih godina.

Sead Biberović je dodao da se odnos Beograda prema Bošnjacima može videti iz poseta zvaničnika. Oni prilikom posete Novom Pazaru posete muftiju Zukorlića, a preskoče legalne i legitimne organe opštine. To

znači da Beograd na Bošnjake gleda kao na versku zajednicu čiji je legitimni predstavnik muftija, ocenio je Biberović.

U drugom delu skupa uvodno izlaganje na temu: Prava iz Okvirne Konvencije i njihova primena u Novom Pazaru, imao je advokat Enes Crnišanin iz Sandžačkog intelektualnog kruga. On je na početku naglasio da su ljudska prava civilizacijski normativni standardi koji izražavaju zahtev kako treba da se odnosimo prema drugima. Po njegovim rečima i u domaćim pravnim aktima sadržana je obaveza poštovanja ljudskih prava i međunarodnih dokumenata, ali problemi nastaju prilikom njihove primene. Crnišanin je naglasio da Srbija nije učinila dovoljno na planu poštovanja manjinskih prava i da je znatno dalje otišla kada su u pitanju opšta prava i slobode. On je ocenio da još uvek postoje diskriminatorski zakoni, a da se najviše napredovalo u priznavanju manjina, obrazovanju i slično.

Semiha Kačar istakla je da je gradivo koje se izučava u školama opterećeno predrasudama i netačnim podacima. U tom gradivu nema ni naznaka postojanja nekih drugih kultura i tradicija osim srpske. Ona je povodom uvođenja bosanskog jezika u škole, istakla svoju zabrinutost zbog kadra koji će da predaje taj predmet, a koji je uglavnom školian da predaje srpski jezik i književnost. Naglasila je da, iako je bosanski jezik u službenoj upotrebi u opštini Novi Pazar, sva korespondencija se obavlja na srpskom.

Bisera Spasović, iz Centra za mir i pomirenje iz Novog Pazara istakla je da govori kao profesor gimnazije i da nema nikakvih problema sa uvođenjem bosanskog jezika, ali da je jasno da postoje jake opstrukcije ovom činu. Ona je takođe izrazila zabrinutost da ne dođe do nove polarizacije dece, kao što se to desilo prilikom uvođenja verouanke u škole.

Ona je upozorila i na polako nastajanje nacionalne segregacije, i to tako što se srpska deca iz svih krajeva grada upisuju isključivo u osnovnu školu „Bratstvo“, iako su im druge škole bliže.

Aldina Međedović, portparol Liste za Sandžak, iznela je podatke da se u zdravstvenom centru u Novom Pazaru zapošljavaju ljudi iz Raške i sa Kosova. Slična situacija je i u policiji gde još uvek rade ljudi koji su odgovorni za torturu iz devedesetih godina. Ona je još pomenula i službenu upotrebu jezika, ističući da je jedini primer upotrebe bosanskog bio na izbornim listićima i nigde više.

Enes Crnišanin je rekao da nacionalne stranke Bošnjaka predvode nesposobni ljudi. To je potkrepljeno podatkom da su poslanici–Bošnjaci omogućili kvorum u skupštini Srbije kad se donosio zakon o pravima četnika. Takođe je oštrot kritikovao lokalnu vlast u Novom Pazaru u prethodnom periodu i sadašnjeg predsednika opštine Sulejmana Ugljanina, optuživši ga za bruhanje čitavog grada potezima kakav je zaključavanje zgrade opštine.

Ramiz Crnišanin se pridružio ovim optužbama, ponovivši da se ne poštuju odredbe o dvojezičnosti i da se bošnjački političari moraju aktivnije uključiti u raspravu o novom ustavu, da bi se postigla kakva–takva ravnopravnost naroda.

Zaključci o položaju Bošnjaka u opštini Novi Pazar

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Nerešeni problemi iz prošlosti znatno otežavaju uspostavu dijaloga i saradnje među različitim nacijama u Novom Pazaru kao i između Republike i lokalne samouprave. Tako se još uvek vodi politički proces protiv 24 Bošnjaka za navodni pokušaj stvaranja države Sandžak, kao i procesi po krivičnim prijavama nevladinih organizacija zbog brojnih primera policijske torture i drugih teških kršenja ljudskih prava u prošlosti na području novopazarske opštine.

2. Demografska slika Novog Pazara se nije menjala između popisa stanovništva 1991. i 2002. godine, ali postoji tendencija emigracije mladih ljudi sa ovog područja, posebno u veće univerzitetske i ekonomske centre kao što su Sarajevo i Beograd (što uglavnom zavisi od nacionalne pripadnosti).
3. Bošnjaci su ravnopravno zastupljeni u lokalnim organima vlasti, dok je obrnuto u republičkim organima. Posebno važan segment je uključivanje Bošnjaka u rad tužilaštva i policije.
4. Službeni jezici u novopazarskoj opštini su srpski i bosanski. Međutim, table sa imenima ulica i dalje su isključivo na srpskom jeziku, a čak i tabla na ulazu u Skupštinu opštine Novi Pazar je napisana ciriličnim pismom.
5. Problem koji opstaje su povremeni medunacionalni sukobi koji se manifestuju najčešće prilikom sportskih događaja, kao i incidenti između pripadnika različitih bošnjačkih stranaka.

Preporuke za poboljšanje položaja Bošnjaka u Novom Pazaru

- Sudski organi moraju najhitnije da reše sve slučajeve kršenja ljudskih prava ili montirana politička suđenja iz prošlosti. Rešavanje ovih slučajeva doprinelo bi izgradnji poverenja u institucije i donelo pravdu za žrtve kršenja ljudskih prava koje moraju dobiti adekvatnu satisfakciju od Republike Srbije;
- Vlada Srbije mora omogućiti ravnopravno učešće Bošnjaka u organima javne vlasti, posebno u institucijama pod njenom direktnom kontrolom (Poreska uprava, Uprava za javna plaćanja, Geodetska uprava i sl.). Takođe se mora što pre uspostaviti pravična zastupljenost Bošnjaka u policiji i tužilaštvu;
- Skupština opštine Novi Pazar trebalo bi da u potpunosti primeni relevantne zakone i druge propise, posebno kada su u pitanju dvojezični natpisi;

- Političke elite su dužne da promene jezik kojim govore o Sandžaku i da rade na stvaranju atmosfere poverenja. Takođe je nedopustva podrška širenju verske i nacionalne netrpeljivosti od strane određenih političkih partija, kao i čutanje tužilaštva na ovakve postupke.

Dodatak

Lista učesnika Foruma u Novom Pazaru

- Semiha Kačar, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Enes Crnišanin, Sandžački intelektualni krug;
- Bisera Spasović, Centar za mir i pomirenje;
- Sead Biberović, Urban-in;
- Mauro Mascioli, Provetto sviwpro;
- Aldina Medđedović, Lista za Sandžak;
- Ramiz Crnišanin, Sandžački intelektualni krug;
- Azem Hajdarević, predsednik skupštine opštine Novi Pazar;
- Raif Mekić, UGS „Nezavisnost”;
- Mehmed Slezović, G17 plus;
- Zoran Maksimović, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Amela Aličković, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Ivana Milić, RTV Jedinstvo.
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština PRIBOJ

Istraživanje i forum realizovani u saradnji sa
Građanskom akcijom za ljudska prava
iz Pribroja

Opšti podaci o opštini Priboj

Opština Priboj smeštena je na tromeđi Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Na ovom području tokom rata u BiH dogodila su se brojna teška kršenja ljudskih prava i kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Nedostatak istine i pravde za žrtve obeležio je proteklih petnaestak godina život u Priboju, a i danas je veliki problem. Nerasvetljena ubistva, oružani napadi, masovna preseljavanja i kontinuirani pritisak na Muslimane – Bošnjake²² doveli su do stvaranja atmosfere nepoverenja prema državi i njenim institucijama kod većine pripadnika bošnjačke etničke zajednice²³.

Politička situacija

Političku situaciju u opštini Priboj karakterisala je do 2002. godine ne-prikosnovena vladavina Socijalističke partije Srbije. Te godine održani su izbori po novom zakonu o lokalnoj samoupravi po kome se predsednik opštine bira na neposrednim izborima. Na tu funkciju izabran je kandidat Demokratske stranke Milenko Milićević. No, ta činjenica nije mnogo uticala na prilike u Priboju, jer skupštinsku većinu ipak čini široka koalicija u kojoj nema bošnjačkih (SDA, SDP) i građanskih stranaka (DS, GSS). Kao posledica ovakve vlasti sastavljene isključivo od srpskih partija (SRS, SPS, DSS i SPO) javljaju se i problemi u uspostavljanju povezivanja bošnjačkog stanovništva prema organima lokalne samouprave²⁴.

Ekonomска situacija

U opštini Priboj ekonomski položaj građana je decenijama zavisio od Fabrike automobila Priboj (FAP), giganta iz socijalističkog perioda koji

²²U ovom izveštaju biće korišćena reč Bošnjak i odnosiće se i na gradane koji su se izjasnili kao Muslimani

²³Pogledati više u izveštajima Fonda za humanitarno pravo

²⁴Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima političkih partija i nevladinih organizacija u Priboju iz 2004. godine

je predstavljao glavnu polugu razvoja za ovaj kraj, zapošljavajući nekoliko hiljada ljudi iz Priboja i okoline. Posle početka oružanih sukoba i raspada SFRJ fabrika je izgubila svoja tradicionalna tržišta, došlo je do zastoja u razvoju tehnologije što se drastično odrazilo na socijalni položaj stanovništva u Priboju. Danas se FAP nalazi u procesu restrukturiranja i traženja strateškog partnera koji bi učestvovao u privatizaciji kompanije. Druge društvene firme nalaze se u sličnoj situaciji. Turistički razvoj ovog kraja oslanjao se pre devedesetih na Pribojsku banju, lečilište i odmaralište u blizini Priboja. Međutim, tokom rata u Bosni i Hercegovini u turističkim objektima u Pribojskoj banji smeštene su izbeglice iz BiH, što je onemogućilo razvoj ovog banjskog centra.

Primena prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Priboju

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Na teritoriji opštine Priboj po rezultatima popisa iz 2002. godine živi 30.377 stanovnika. Od tog broja 22.523 stanovnika su se izjasnili kao Srbi, a 6.994 kao Bošnjaci i Muslimani (vidi tabelu)²⁵. Ove dve odrednice (Bošnjak i Musliman) označavaju pripadnike istog naroda. Zvaničan naziv za Bošnjake je u SFRJ bio Muslimani od popisa 1971. godine. Na kongresu bošnjačke naučne elite u Sarajevu 1993. godine usvojen je naziv Bošnjak za sve Muslimane na području bivše SFRJ. Ipak, jedan deo ljudi nije prihvatio novi naziv i nastavili su da se izjašnjavaju kao Muslimani. Delimično, ovaj problem je nastao i zbog odbijanja Srbije i Crne Gore da priznaju naziv Bošnjak sve do 2001. godine, tako da je u Crnoj Gori i dalje u većoj meri prisutan termin Musliman, što se odraziće i na opštine Priboj i Prijepolje. Rezultati popisa iz 2002. godine pokazuju da se broj Bošnjaka koji žive na području opštine Priboj smanjio

²⁵Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

u odnosu na popis iz 1991. godine. Istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici nevladinih organizacija u Priboru su ovu činjenicu objasnili politikom zastrašivanja i etničkog čišćenja koju su vlasti u Srbiji sprovodile na ovim prostorima tokom devedesetih godina.

POPIS 1991.	POPIS 2002.
Ukupno 35.951	Ukupno 30.377
Muslimani 10.927	Bošnjaci/Muslimani 6.994
Srbi 23.421	Srbi 22.523

Bošnjačko stanovništvo uglavnom odlazi u Bosnu i Hercegovinu, posebno u Sarajevo, gde studira veliki broj mladih iz ovih krajeva, dok je jedan deo Bošnjaka tamo otišao u potrazi za poslom²⁶.

Pravo na slobodu veroispovesti

Sloboda veroispovesti nije ugrožena na teritoriji opštine Pribor. Sve verske aktivnosti odvijaju se slobodno i neometano. Skupština opštine donela je prošle godine jednoglasno odluku o gradnji džamije u Novom Priboru, pored već postojeće u starom delu grada.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

U Priboru ne postoji informisanje na bosanskom jeziku. Lokalna RTV Pribor koja se finansira iz opštinskog budžeta nema emisije na ovom jeziku uz obrazloženje da bosanski nije jezik u zvaničnoj upotrebi. Takođe ne postoje ni emisije koje bi se bavile informisanjem ljudi o kulturi, tradiciji ili veri bošnjačkog stanovništva. Rukovodstvo RTV Pribor najavilo je uvođenje programa na bosanskom jeziku kada ga skupština opštine proglaši zvaničnim jezikom²⁷.

²⁶Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima nevladinih organizacija u Priboru iz 2004. godine

²⁷Pogledaj izveštaj sa foruma u Priboru u nastavku teksta.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Bosanski jezik nije zvaničan jezik u opštini Priboj iako se 5.371 građanin (17,68 procenata ukupnog stanovništva) na popisu izjasnio da govori ovim jezikom. Pored Okvirne konvencije pravo na službenu upotrebu jezika izričito garantuje i Zakon o zaštititi prava i sloboda nacionalnih manjina u članu 11. u kome se kaže da je obavezna službena upotreba jezika i pisma nacionalne manjine kojim govori više od 15 procenata stanovništva u nekoj opštini. Odbornici bošnjačkih stranaka u skupštini opštine kao i aktivisti nevladinih organizacija već tri puta su tražili da se ovo zakonsko rešenje implementira, ali odbornička većina koju čine srpske stranke uporno odbija da to učini²⁸.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

U Priboju se ne poštuje pravo na obrazovanje na maternjem jeziku. Posle žestokog otpora prosvetnih i političkih vlasti Srbije da se Bošnjaci prizna pravo da se školuju na svom, bosanskom jeziku, u decembru 2004. godine konačno je došlo do dogovora između vlasti i predstavnika Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Oni su uspeli da uspostave kontakt sa Ministarstvom prosvete i sporta posle smene ministarke Ljiljane Čolić i izbora Slobodana Vuksanovića na to mesto, i tom prilikom je postignuta saglasnost da se predmet bosanski jezik sa elementima nacionalne tradicije i kulture uvede u redovan školski program kao izborni predmet od drugog polugodišta školske 2004/05. godine sa fondom časova od dva časa nedeljno, što je i učinjeno odlukom Ministarstva prosvete i sporta od 27.12.2004. godine. Postojeće rešenje odnosi se samo na razrede koji pohađaju nastavu po novom programu, a to su trenutno prvi i drugi razred osnovne škole.

Pored problema obrazovanja na sopstvenom jeziku Bošnjaci se već godinama suočavaju i sa problemom materije iz pojedinih predmeta, pre

²⁸Intervjui istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima nevladinih organizacija i političkih partija u Priboju iz 2004. godine

svega iz srpskog jezika i književnosti i iz istorije. U udžbenicima pisanim za ove predmete, bošnjačka kultura je zapostavljena, a gradivo je opterećeno negativnim odnosom prema Bošnjacima, njihovoj istorijskoj ulozi, njihовоj veri i kulturi. Tako se na primer, bez nužnih objašnjenja i neophodnog istorijskog otklona uče stihovi iz Gorske vijenca, Petra Petrovića Njegoša o istrebljenju Bošnjaka iz Crne Gore²⁹. Sve ove činjenice poznate su već godinama prosvetnim i političkim vlastima, ali nije zabeležen nijedan pokušaj da se situacija izmeni. Rešenje bi moglo da se nađe uvozom udžbenika iz susednih zemalja, posebno iz Bosne i Hercegovine, što je i najavljeno od strane vlasti, ali još uvek nije sprovedeno³⁰.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Pravo na učešće u vršenju javne vlasti ne poštuje se u potpunosti na teritoriji opštine Pribor. Istraživači Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici bošnjačke nacionalne zajednice u Priboru su rekli da se po dolasku srpskih nacionalnih stranaka krajem 2004. godine na vlast situacija sa participacijom Bošnjaka u organima lokalne vlasti dodatno pogoršala. Tako na primer, od 25 zaposlenih u Informativnom centru, dvoje su Bošnjaci, od četiri zaposlena u muzeju nijedan nije Bošnjak, a od 79 zaposlenih u opštinskoj upravi, njih 15 su Bošnjaci. Bošnjaka nema ni na čelnim funkcijama republičkih institucija, kao što su pošta, uprava javnih prihoda, policija i tako dalje. U pravosudu od pet suda opštinskog suda samo jedan je Bošnjak, dok u tužilaštvu rade isključivo Srbi³¹.

²⁹Neki od karakterističnijih stihova su: "Odža riče na ravnom Cetinju"(287) ili "Kako smrde ove poturice"(1242)

³⁰Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima nevladinih organizacija u Priboru i Novom Pazaru iz 2004. godine

³¹Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima nevladinih organizacija u Priboru iz 2004. godine. Pogledaj takođe izveštaj sa foruma u Priboru u nastavku teksta

Kršenje ljudskih prava u prošlosti

Ratni zločini

Na području priboske opštine desila su se brojna teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava kao što su ubistva, otmice ljudi, paljenje i pljačkanje imovine i proterivanje stanovništva iz svojih domova. Počinoci ovih zločina bili su najčešće pripadnici vojske bosanskih Srba koji su dolazili iz susedne Bosne i Hercegovine, ali i regularne jedinice Vojske tadašnje Savezne Republike Jugoslavije i policije Republike Srbije.

Najveći zločin koji se desio na teritoriji opštine Priboj svakako je otmeta i ubistvo civila u Sjeverinu 22. oktobra 1992. godine.

Autobus koji je prevozio radnike na posao na relaciji Sjeverin–Priboj zaustavljen je na području sela Mioča. Tom prilikom sedamnaest Bošnjaka je oteto zbog svoje nacionalne pripadnosti. Odvedeni su kamon pred stanicu policije u Višegradu, gde ih je lokalno stanovništvo vredalo i maltretiralo. Kasnije su odvedeni u hotel „Vilina vlas“ u Višegradsкој Banji gde su bili podvrgnuti fizičkoj torturi i mučenju o čemu postoje i fotografije. Mnogi od njih su tada ubijeni i bačeni u Drinu, a ostalima se gubi svaki trag. Posle 11 godina od zločina, Okružni sud u Beogradu doneo je presudu kojom su osuđena četvorica učesnika u ovom zločinu, i to Milan Lukić i Oliver Krsmanović na po dvadeset, a Đorđe Šević i Dragutin Dragičević na po petnaest godina zatvora. Prva dvojica su još uvek na slobodi, a Milan Lukić se nalazi i na optužnici Haškog tribunala zbog ratnih zločina u Bosni i Hercegovini. Vrhovni sud Srbije doneo je 27. septembra 2004. godine odluku povodom žalbe na ovu presudu kojom je ona oborenata i naloženo je ponavljanje postupka pred Okružnim sudom u Beogradu.

Mnoge porodice žrtava ovog zločina napustile su svoje domove u Sjeverinu i danas žive u Priboju. Uprkos teškom materijalnom stanju u kom se nalaze kao i tragediji koju su preživeli, državni i lokalni organi nisu pružili nikakvu pomoć ovim ljudima.

Pored ovih desili su se i drugi zločini, kao što je granatiranje sela Kukurovići, paljenje kuća, upadi naoružanih formacija iz Bosne i ubistva

Bošnjaka³². Nerasvetljavanje ovih zločina i upadljivo medijsko čutanje o njima u dobroj meri su doprineli stvaranju atmosfere straha i nesigurnosti kod bošnjačkog stanovništva koja ni do danas nije nestala.

Izveštaj sa foruma u Priboju

U Priboju je 14. januara 2005. godine održan forum: „Položaj Bošnjaka u Priboju posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina”.

Forum je pozdravio predsednik opštine Priboj **Milenko Milićević**, koji je informisao prisutne da postoje šanse da se već na narednoj sednici SO Priboj usvoje izmene Statuta kako bi se bosanski jezik uveo kao službeni pored srpskog što je obaveza po pozitivno-pravnim normama.

Uvodno izlaganje na temu položaja Bošnjaka u Priboju imala je **Rada Čolović** iz Centra za ljudska prava. Ona je istakla da je ovo područje u bliskoj prošlosti prolazilo kroz pakao, iako zvanično ovde nije bilo rata. Međutim rat se i te kako reflektovao na pribosku opštinu. Rada Čolović je istakla činjenicu da je Priboj multietnička, multireligiozna i multikulturalna sredina i stoga je neophodno prihvatići razlike i uvažavati ih. „Posebno je važno izgraditi svest da svi treba da budemo jednaki i da razvijamo toleranciju kao način suživota”, reči su Rade Čolović. Na žalost, to se nije radilo proteklih 15–ak godina, ili se radilo pogrešno. Ona je zatim istakla da uprkos čestim pozivanjima političara na Okvirnu konvenciju, to u praksi ne funkcioniše. Situaciju u Priboju ona je objasnila primerom učešća Bošnjaka u javnoj vlasti. Od devet članova opštinskog veća ni jedan nije Bošnjak, nema nijednog Bošnjaka direktora bilo koje javne ustanove u Priboju, od 81 člana upravnih i nadzornih odbora javnih preduzeća samo osam su Bošnjaci, itd. Takođe je istakla i drastično smanjenje broja Bošnjaka u Priboju u poslednjoj deceniji prošlog veka

³²Više o ovome u: Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, *Svjedočenja iz Sandžaka, Novi Pazar, 2002.*

Kenan Hajdarević, odbornik Građanskog saveza Srbije u SO Priboj, izrazio je na početku svoje iznenadenje da skupu ne prisustvuju predstavnici vladajućih stranaka, iako su bili pozvani. On se osvrnuo na političku situaciju u Priboju, istakavši da po njegovom mišljenju pravi put do evropske i moderne Srbije vodi preko građanskih stranaka. To je obrazložio uskim ciljevima i interesima za koje se bore nacionalne stranke. U opštini Priboj, gradani su po njegovim rečima pritisnuti između dve krajnosti. Sa jedne strane se nalaze bošnjačke nacionalne stranke, a sa druge vladajuća koalicija u kojoj su DSS, SRS, SPS, SPO i Nova Srbija. Te krajnosti održavaju jedna drugu u životu, pošto plaše narod drugačijima od sebe.

Džemail Halilagić iz Odbora za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost istakao je da je Okvirna konvencija suviše mali okvir za rešavanje problema Bošnjaka. On je ustvrdio da su Bošnjaci narod u nestajanju, da je nad njima izvršen genocid u drugom svetskom ratu, a da ih je zatim dokrajčila diktatura Aleksandra Rankovića. Prema njegovim rečima to je državni projekat da se očiste Priboj i Pljevlja od Bošnjaka i na tome su devedesetih radile sve strukture vlasti i republičke i opštinske. Odgovarajući na izlaganje Kenana Hajdarevića Halilagić je rekao da je to utopija i da u Srbiji ne postoje građani. Takođe je dodao da Bošnjaci moraju prvo da reše svoj ustavno-pravni status, pa tek onda da se bave drugim stvarima. Na kraju je izneo i svoje mišljenje da su Bošnjaci manjina koja najmanje poznaje svoja prava, te su zbog toga i ugroženi, jer država ima jasan plan da ih ili asimiluje.

Miomir Prijović iz Građanskog saveza Srbije rekao je da su za GSS najvažnija individualna prava i pojedinac kao takav, ali da to nipošto ne isključuje kolektivna manjinska prava. On je dodao i da bi trebalo uspostaviti bolju saradnju sa opštinama u Bosni i Hercegovini i uopšte sa zemljom koja je matična država Bošnjaka.

Slavoljub Gudurić iz NVO Sveta Ana ukazao je da su glavni problemi koji pogadaju opštini ekonomski i da će biti uzalud sva manjinska prava ako ljudi budu gladni. On se takođe založio da se pripadnicima nevladinih organizacija omogući da prisustvuju sednicama skupštine opštine Priboj i tako pomognu u rešavanju problema.

Sakiba Hodžić iz Stranke demokratske akcije posebno je naglasila da je ona član jedne od porodica koje su žrtve otmice u Sjeverinu. Rekla je da joj je užasno teško što se o ovim stvarima raspravlja samo na okruglim stolovima i da su porodice već 13 godina bez ikakve pomoći, prepuštene same sebi, a sada moraju ponovo na suđenje da sve opet preživljavaju.

Ekrem Hadžić iz Sandžačke demokratske partije osvrnuo se još jednom na pitanje stranaka i istakao da on podržava osnivanje građanskih partija, ali da sada nije vreme za to i da to treba da bude inicijativa većinskog naroda, a ne manjina.

Takođe je izneo i podatke o tome da je 22 ljudi sa teritorije opštine Priboj nastradalo, da je preko 200 porodica proterano i da su to stvari koje moraju da se reše, a odgovorni da se kazne. On je takođe optužio vlasti da su znale ko su počinjenici ovih zločina, ali da nisu hteli da ih hapse.

Vitomir Pijevac iz Socijalističke partije Srbije rekao je da se on ne stidi onoga što je radio i izneo je mišljenje da je u vreme vladavine SPS-a dosta toga urađeno da se poprave međunacionalni odnosi. On je takođe istakao da je i sam bio žrtva kršenja ljudskih prava, jer je na silu izbačen iz FAP-a posle 5. oktobra i jedva se spasao od grupe radnika.

Branka Žarković, direktor lokalnog informativnog preduzeća RTV Priboj rekla je da je ona ovde i ispred Srpske radikalne stranke čiji je član. Posebno je istakla da će onoga trenutka kada skupština opštine usvoji odluku o proglašenju bosanskog jezika za zvaničan odmah biti pokrenut program na bosanskom jeziku na lokalnim medijima. Takođe je pozvala sve prisutne da ocene rad RTV Priboj, rekavši da ne postoji nijedan događaj koji su nevladine organizacije organizovale, a da nije korakto propraćen.

U drugom delu Kenan Hajdarević je govorio na temu: prava iz Okvirne konvencije i njihova primena u Priboju.

On je istakao da je između dva popisa stanovništva 1991. i 2002. go-

dine došlo do drastičnog smanjenja broja Bošnjaka za više od 4.000 ili u procentima sa 30 na 23 posto.

Objašnjavajući mehanizme institucionalne zaštite manjina u skupštini Srbije i lokalnim opštinama, pomenuo je Bošnjačko nacionalno vijeće kao centralni organ Bošnjaka po Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Ono je osnovano 06. septembra 2003. godine. U SO Pribor postoji i Savet za medunacionalne odnose predviđen Zakonom o lokalnoj samoupravi, ali je on osnovan tek godinu dana posle formiranja opštinske vlasti i nije formiran potpuno u skladu sa zakonom.

Dalje je istakao da formalno nema ograničenja za razvoj manjinske kulture, ali da ne postoji zainteresovanost Bošnjaka za ovakvim institucijama. On je kritikovao državne i lokalne medije da uopšte ne poklanju pažnju kulturi i tradiciji Bošnjaka.

I pored tri inicijative, SO Pribor još uvek nije ispoštovala zakonsku obavezu da bosanski jezik proglaši za zvaničan. Takođe, sva prepiska u suđu i drugim državnim organima odvija se na srpskom jeziku, a jedini primer dvojezičnosti bili su izborni listići za parlamentarne i predsedničke izbore, mada ne i za lokalne 2003. godine.

Hajdarević je dalje rekao da što se tiče obrazovanja, u skladu sa odlukom Ministarstva prosvete i sporta od 27.12.2004. godine, u prvom i drugom razredu osnovne škole može kao izborni predmet da se uvede Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture i tradicije. Na kraju je posebno upozorio na vrlo malu zastupljenost Bošnjaka u javnoj vlasti, ponovivši podatke koje je prethodno iznела Rada Čolović.

Reagujući na izlaganje Kenana Hajdarevića, **Džemail Halilagić** je izrazilo sumnju da je Bošnjaka u Priboru više od 5 posto, jer su popisani i mnogi koji faktički žive van Pribora. Takođe je rekao da ljudi koji su se deklarisali kao Muslimani nisu razmišljali svojom glavom i ne znaju svoja prava. Halilagić je dalje optužio državu da smišljeno razbijanja bošnjačke kulturne institucije kao što je kulturno društvo „Preporod“, što je uostalom učinila i sa političkim strankama još 1993. godine i sa štampanim medijima poput revije „Sandžak“.

Džemail Halilagić govorio je i o falsifikovanju istorije kroz izdavanje knjiga gde se navode netačni podaci o opštini Pribor i minimizira se uticaj Islama na ovom području. Kada je u pitanju vera, on je oštro op-

tužio Islamsku versku zajednicu da se bavi politikom, umesto svojim poslom i da je političko uporište nekih partija.

Optužio je i političare da se lažno predstavljaju kao zastupnici bošnjačkih interesa, posebno apostrofirajući ministra Ljajića za koga je rekao da je odgovoran što se ne primenjuje Zakon o zaštiti nacionalnih manjina. Po njegovim rečima nekorišćenje nacionalnih simbola je posledica neznanja i straha. Oni se koriste u opštinama sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, ali u Priboju toga nema jer se građani boje.

Kenan Hajdarević je na ovu diskusiju odgovorio da je on samo izneo činjenice i da se nije upuštao u njihovo komentarisanje. Te činjenice je još jednom i ponovio, istakavši da niko ne zabranjuje osnivanje kulturnih institucija Bošnjaka, ali da za to nema interesovanja. Takođe niko ne brani isticanje nacionalnih simbola, rekao je Hajdarević, izrazivši čuđenje zbog čega bošnjačke nacionalne stranke prve ne istaknu takve simbole.

Zaključci o položaju Bošnjaka u opštini Priboj

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Ratni zločini koji su se dogodili na teritoriji opštine Priboj početkom devedesetih ili u kojima su žrtve bile sa ovog područja nisu sudski procesuirani. Od svih zločina pred sudom se vodi postupak samo za otmicu ljudi u Sjeverinu koji traje već godinama i ne pruža porodicama žrtava preko potrebnu pravdu i satisfakciju;
2. Država i skupština opštine Priboj nisu pružile nikakvu materijalnu pomoć žrtvama ratnih zločina. Mnogi od njih žive i danas kao izbeglice u Priboju, neki su otišli u Bosnu i Hercegovinu, a samo mali deo je ostao u svojim domovima i živi u nepodnošljivim uslovima;
3. Demografska slika opštine Priboj je značajno izmenjena između dva popisa 1991. i 2002. godine. Broj Bošnjaka smanjen je sa 30 na 23 procenata stanovništva ili za oko 4.000 ljudi;

4. U organima javne vlasti ne postoji ravnopravna zastupljenost Bošnjačka, kako u organima koji su u nadležnosti Republike, tako i u opštinskim strukturama. U opštinskem veću Priboja, među direktorima javnih preduzeća i među direktorima ogranaka republičkih institucija nema nijednog Bošnjaka;
5. U opštini Priboj Savet za međunacionalne odnose, predviđen Zakonom o lokalnoj samoupravi, osnovan je godinu dana posle lokalnih izbora i pri tom nije ispoštovana zakonska procedura da svaka manjina koja ima preko 1% stanovništva ima pravo na svog predstavnika u tom organu (tako naprimjer Muslimani i Crnogorci nemaju svoje predstavnike);
6. U opštini Priboj službeni jezik je srpski, a sve inicijative da se to pravo prizna i bosanskom jeziku su odbijene. Na taj način prekršeni su Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, ali i Zakon o zaštiti nacionalnih manjina državne zajednice SCG;
7. U priboskim školama ne postoji nastava na bosanskom jeziku, iako je Ministarstvo prosvete i sporta donelo krajem decembra 2004. godine odluku o uvodenju bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture kao izbornog predmeta za prvi i drugi razred osnovne škole;
8. U nastavnim programima po kojima uče đaci u celoj zemlji, pa i u Priboju, nije zastupljena istorija, kultura, tradicija ni vera bošnjačkog stanovništva. U programima za pojedine predmete kao što su srpski jezik i kultura ili istorija poriče se i samo postojanje bošnjačke etničke zajednice i bosanskog jezika ili se oni prikazuju u negativnom svetlu;
9. Službena komunikacija u opštinskim službama odvija se isključivo na srpskom jeziku, sva prepiska je takođe na srpskom, a građani nisu u mogućnosti da dobiju dokumenta koja izdaje opština (izvodi, lične karte i sl.) na bosanskom jeziku, iako je to dozvoljeno Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Srpski jezik i cirilično pismo koriste se i u službenom listu opštine, a izborni materijal je štampan dvojezično za izbore za skupštinu i predsednika Srbije, dok to nije bio slučaj sa lokalnim izborima 2003. godine. Sve table sa imenima ulica i organa u Priboju su na srpskom jeziku i na ciriličnom pismu;

10. Verska prava Bošnjaka u Priboju nisu ugrožena, postoje i koriste se islamski verski objekti, a Skupština opštine Priboj je prošle godine jednoglasno donela odluku da se u Novom Priboju izgradi džamija;
11. Ne postoje emisije na bosanskom jeziku na lokalnim sredstvima informisanja (radio i televizija), niti posebne emisije o tradiciji i kulturi Bošnjaka.

Preporuke za poboljšanje položaja Bošnjaka u Priboju

- Državni organi, pre svega tužilaštvo i policija moraju najhitnije rasvetliti sve ratne zločine na teritoriji opštine Priboj, privesti pravdi počinioce i omogućiti saznavanje istine o ovim događajima;
- Država Srbija dužna je da pomogne porodicama nestalih i ubijenih, kao i žrtvama kršenja ljudskih prava, uključujući i realnu materijalnu nadoknadu za pretrpljene patnje i bolove;
- Vlada Republike Srbije i Skupština opštine Priboj trebalo bi da preduzmu sve mere da se poveća učešće Bošnjaka u organima javne vlasti, posebno na rukovodećim položajima. Nedopustiva je etnička slika opštinskog veća i institucija lokalne samouprave kakva je danas gde ili nema Bošnjaka ili ih ima u zanemarljivom broju;
- Opština Priboj dužna je da primeni zakonsku odredbu i da bosanski jezik proglaši za službeni na teritoriji opštine. Takođe se moraju ispoštovati i odredbe zakona koje se odnose na službenu upotrebu jezika nacionalnih manjina prilikom štampanja obrazaca, opštinskih dokumenata, izdavanja ličnih dokumenata, izbornih listića i javnih oznaka sa imenima ulica, trgova i organizacija;
- Škole u Priboju dužne su da što pre omoguće nastavu bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture u skladu sa odlukom Ministarstva prosvete i sporta Vlade republike Srbije od 27.12.2004. godine. Takođe bi trebalo da se dozvoli nesmetan uvoz udžbenika iz Bosne i Hercegovine ili pak da se formiraju relevantne komisije za

izradu novih nastavnih planova, što je u nadležnosti Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Postojeći udžbenici na srpskom jeziku, posebno iz srpskog jezika i književnosti i iz istorije značajno doprinose stvaranju predrasuda i širenju neistina o Bošnjacima, njihovoj kulturi i tradiciji i najhitnije ih treba izmeniti.

Dodatak

Lista učesnika Foruma u Priboju

- Aida Polimac, Građanska akcija za ljudska prava;
- Rada Čolović, Centar za ljudska prava;
- Kenan Hajdarević, odbornik u SO Priboj;
- Danica Gudurić, Radio Priboj;
- Dragan Ljeljen, TV Priboj;
- Denis Šarak, NVO „Alternativa“;
- Miomir Prijović, Građanski savez Srbije;
- Hodžić Sakiba, Stranka demokratske akcije;
- Branka Žarković, JP Informativni centar, SRS;
- Vitomir Pijevac, Socijalistička partija Srbije;
- Ekrem Hadžić, Sandžačka demokratska partija;
- Zora Ćelović, Ženska inicijativa;
- Slavoljub Gudurić, Sveta Ana;
- Stojka Milićević, Ženska inicijativa;
- Džemail Halilagić, Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost;
- Milenko Milićević, predsednik opštine Priboj.
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Grad Niš

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Odborom za ljudska prava
iz Niša

Opšti podaci o položaju Roma u Srbiji

Romi predstavljaju najugroženiju etničku manjinu u Srbiji. Njihov položaj opterećen je rasnom diskriminacijom i odbacivanjem od ostatka društva kao i veoma teškim životnim uslovima u kojima se nalaze.

Loš socijalni i ekonomski položaj Roma nedozvoljava im da se školuju i da sebi obezbede pristojnije uslove života. S druge strane, nizak nivo obrazovanja dovodi do daljeg siromašenja čitave populacije i nemogućnosti da se obezbede uslovi za bolji život. Uz sve to, prema Romima postoje najjače predrasude u Srbiji i sva istraživanja pokazuju da su upravo oni zajednica prema kojoj postoji najveća etnička distanca³³.

O diskriminaciji romske etničke zajednice najbolje govore podaci o broju obrazovanih Roma. Tako, po popisu iz 2002. godine, samo 21,9 procenata Roma završi osnovnu, 7,8 odsto srednju, a tek 0,3 odsto ima više ili visoko obrazovanje. Problem Roma sa školovanjem nije posledica samo njihovog siromaštva, već je određen i drugim faktorima. Romi su diskriminirani prilikom upisa u škole i tokom školovanja. Deca koja pripadaju ovoj zajednici najčešće se smeštaju u specijalne škole za mentalno zaostalu decu, što pokazuje podatak da su skoro 80 odsto učenika ovih škola upravo Romi. Takvu praksu država za sada ni ne pokušava da promeni, a osim nepoznavanja jezika, čest izgovor koji se može čuti je i da bi promenom ovakve prakse dosta nastavnika u tim školama ostalo bez posla³⁴.

Siromaštvo Roma dokazuje činjenica da veliki broj građana romske nacionalnosti živi u nehigijenskim naseljima bez kuća od čvrstog materijala, vode, struje i ostalih preduvoda za normalan život. Država za sada ove probleme rešava vrlo retko, a i kada se to desi u pitanju su ad hoc rešenja, najčešće pod pritiskom nevladinih i međunarodnih organizacija. Raseljavanje nehigijenskih naselja i obezbeđivanje ovim ljudima alternativnog smeštaja, iako bi trebalo da predstavlja jedan od prioriteta vlasti, nije ozbiljno započelo ni u jednom gradu u Srbiji. Grad Beograd koji je,

³³Videti istraživanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava iz 2004. godine

³⁴Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima romskih nevladinih organizacija u Nišu iz 2004. godine

bar na rečima, pokazao najviše entuzijazma za tako nešto susreo se, osim sa finansijskim, i sa problemima prouzrokovanim duboko usađenim predrasudama i stereotipima kod neromskog stanovništva. Tako su građani Zemun Polja organizovali i proteste 2003. godine protiv doseljavanja Roma u njihov komšiluk pod parolom „Zemun Polje, bez Cigana bolje.”

Nasilje prema Romima je vrlo česta pojava u Srbiji. U poslednjih nekoliko godina jasno se uočava trend širenja rasizma u Srbiji³⁵. Ova pojava vezuje se pretežno za organizovane grupe mlađih ljudi poput skin-heda i sličnih grupacija čiji cilj jeste upravo širenje rasizma, antisemitizma i promovisanje fašističke ideologije. Njihove žrtve su uglavnom građani romske nacionalnosti, a reakcije policije, tužilaštava, sudova kao i političkih elita su često neadekvatne, što pogoduje daljem širenju ovih grupacija i nesmetanoj promociji njihovih ideja.

Primena prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Nišu

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Roma danas u Srbiji, po popisu iz 2002. godine, ima 108.193³⁶. Među istraživačima i nevladnim organizacijama postoji uverenje da je broj Roma višestruko veći. Razlozi za ovakvu grešku u popisu najčešće se objašnjavaju strahom Roma od izjašnjavanja, čestim prikrivanjem nacionalnosti u želji da izbegnu negativne reakcije, kao i nesavesnim radom popisivača koji zaobilaze nehigijenska naselja u kojima živi veliki broj Roma³⁷. Procene o broju stanovnika romske nacionalnosti kreću se od 400.000 do milion. Slična situacija je i u gradu Nišu, gde, po rezulta-

³⁵Videti publikacije Helsinskog odbora za zaštitu ljudskih prava u Srbiji

³⁶Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

³⁷Intervju i istraživača Inicijative mlađih za ljudska prava sa predstvincima romskih nevladinih organizacija iz 2004. godine

timu popisa iz 2002. godine, živi 5.687 stanovnika romske nacionalnosti. Predstavnici svih nevladinih organizacija i političkih stranaka u Nišu sa kojima je istraživač Inicijative mladih razgovarao krajem 2004. godine rekli su da ovaj broj nikako ne može biti manji od 15.000 ljudi³⁸.

Pravo na slobodu veroispovesti

Poštovanje verskih prava Roma u Nišu zavisi od vere kojoj pripadaju. Najveći broj građana romske nacionalnosti je islamske veroispovesti. Posle spaljivanja džamije u Nišu 17. marta 2004. godine prava vernika islamske veroispovesti su ugrožena, jer je pripadnicima ove religije onemogućeno da obavljaju verske obrede. Romima koji su pripadnici Srpske pravoslavne crkve verska prava nisu ugrožena.

Istraživaču Inicijate mladih za ljudska prava predstavnici romskih nevladinih organizacija rekli su da postoji problem sa Romima koji pripadaju malim verskim zajednicama. Oni se plaše da javno govore o svojim problemima i često prikrivaju svoju versku pripadnost³⁹.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Program na romskom jeziku u Nišu emituje RTV Nišava, privatni medij koji se delom finansira iz budžeta Skupštine grada Niša. Ne postoje štampani mediji na romskom jeziku.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Pravo na službenu upotrebu jezika ne poštuje se u gradu Nišu. Predstavnici države tvrde da je razlog tome nepostojanje standardizovane

³⁸ Intervju i istraživača Inicijate mladih za ljudska prava sa predstvincima nevladinih organizacija i političkih partija u Nišu iz 2004. godine

³⁹ Intervju i istraživača Inicijate mladih za ljudska prava sa predstvincima romskih nevladinih organizacija iz 2004. godine

verzije romskog jezika. Srpska akademija nauka i umetnosti već neko–liko godina radi na projektu standardizacije romskog jezika, ali još uvek nisu objavljeni nikakvi rezultati.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Obrazovanje na romskom jeziku postoji samo u vidu dopunske nastave u pojedinim niškim osnovnim školama. Na toj dopunskoj nastavi deči se pomaže da savladaju gradivo koje uče na srpskom jeziku. Ovakav vid obrazovanje je neophodan jer deca romske nacionalnosti ne mogu dobro da prate nastavu na srpskom jeziku, niti da istom brzinom savladaju gradivo kao njihovi vršnjaci kojima je srpski maternji jezik.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Romi nemaju nikakav pristup organima javne vlasti. U Skupštini grada samo jedan odbornik je romske nacionalnosti dok u organima izvršne vlasti nema pripadnika ove etničke zajednice. Roma nema ni u republičkim organima, sudovima, tužilaštvo, niti u policiji⁴⁰. Ovakvo stanje najčešće je posledica nedovoljnog broja visoko obrazovanih ljudi među samim Romima.

Rasna segregacija

U Nišu postoji i problem segregacije dece po rasnoj osnovi. Osnovna škola „Vuk Karadžić“ blizu velikog romskog naselja Crvena zvezda imala je oduvek značajan procenat dece romske nacionalnosti. Međutim, u poslednjih nekoliko godina procenat romske dece vrtoglavu raste i trenutno je oko 80 procenata učenika ove škole romske nacionalnosti. Roditelji dece koja nisu romske nacionalnosti sve više izbegavaju da šalju svoju decu u školu „Vuk Karadžić“ i upisuju ih u druge osnovne

⁴⁰Isto

škole u Nišu. Ostale osnovne škole u gradu i ne primaju decu romske nacionalnosti, već ih upućuju upravo na ovu školu, upotrebljavajući izraz „ciganska škola”⁴¹. Tako se stvara segregacija u obrazovnom sistemu. Ova pojava postoji u mnogim istočnoevropskim zemljama, dok je u Srbiji ona novijeg porekla i za sada ne nailazi ni na kakvu reakciju prosvetnih vlasti. Segregacija škola, kao i slična pojava sa odeljenjima unutar jedne škole u nekim drugim mestima u Srbiji (Bujanovac, Subotica) osim što je izričito zabranjena dokumentima OEBS-a i Saveta Evrope, produbiće jaz između Roma i ostalih i stvorice još veće antagonizme među etničkim grupacijama u zemlji.

Nasilje prema Romima

Nasilje prema Romima eskaliralo je 2004. godine baš u Nišu. Najdrastičniji slučajevi dogodili su se početkom maja 2004. godine kada su prebijeni Esma Jusufović i njen sin Sebastijan. Ovo rasno motivisano nasilje delo je dvoje pripadnika skinhead pokreta u Nišu, koji su pritom vredali pretučene na rasnoj osnovi. Reakcija policije bila je krajnje neadekvatna jer su dvoje napadača predati sudiji za prekršaje koji ih je pustio na slobodu. To veče iste osobe su pretukle Sebastijanovog oca, uz niz rasističkih uvreda. Policija, umesto da podnese krivičnu prijavu za krivično delo izazivanja i raspirivanja rasne, verske i nacionalne mržnje, razdora i netrpeljivosti, podnosi prekršajne prijave. To predstavlja dodatno ohrabrenje svim ekstremnim grupacijama i pojedincima i prenosi poruku da ne postoje nikakve ozbiljne posledice za maltretiranje i prebijanje ljudi koji su na bilo koji način različiti. Posle oštре reakcije javnosti podnete su i odgovarajuće krivične prijave tako da je ova negativna praksa privremeno prekinuta.

Početkom maja 2004. godine na niškoj osnovnoj školi Vuk Karadžić pojavili su se rasistički grafiti: „Spalili smo džamiju, sad ćemo i vas. Polazimo od najmladih” i „Ni murija vam nije dovoljna”, uz iscrtane kukaste krstove i simbole skinhead pokreta. Ova provokacija rezultirala je

⁴¹Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima romskih nevladinih organizacija u Nišu iz 2004. godine

privremenom obustavom nastave u školi, jer su roditelji odbijali da šalju decu u školu iz straha da će im se nešto dogoditi.

Poslednji incident u Nišu dogodio se 20. februara 2005. godine kada je troje ljudi napalo 19-togodišnjeg Roberta Dimića i maloletnu E. C. oboje romske nacionalnosti. Policija je protiv počinilaca podnela krivične prijave za širenje rasne, nacionalne i verske mržnje i netrpeljivosti.

Izveštaj sa foruma u Nišu

U Nišu je 20. januara 2005. godine održan forum na temu: Položaj Roma u Nišu posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina.

Rašid Kurtić, potpredsednik Nacionalnog saveta Roma, govorio je o položaju Roma u Srbiji. Istakavši na početku važnost Okvirne konvencije, ukratko je objasnio istorijat njenog usvajanja. Kurtić je zatim pomenuo donošenje Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina februara 2002. godine kojim su Romi dobili status nacionalne manjine, kao i usvajanje nacrtva Strategije za integraciju i davanje novih ovlašćenja Romima u Srbiji i Crnoj Gori, ocenivši to veoma pozitivnim promenama u zakonodavstvu. Ova strategija je prošla javnu raspravu i usvojena je i od strane Nacionalnog saveta Roma 2004. godine, tako da se čeka samo da je usvoji i Vlada Republike Srbije.

Međutim i pored ovih pozitivnih pomaka, situacija romske populacije u Srbiji je, po rečima Kurtića, veoma zabrinjavajuća.

Kurtić je istakao da nepostoje antidiskriminacioni zakoni koji predstavljaju conditio sine qua non za poštovanje prava Roma. Ono na čemu bi takođe trebalo insistirati je primena mera afirmativne akcije za Rome kao grupu koja spada u manjine opterećene istorijskom diskriminacijom. Ove mere danas nisu propisane jedinstveno i sveobuhvatno, već se mogu naći u ponekom zakonu, tako da se na terenu ne vide nikakve koristi od njihove primene. Srbija i Crna Gora učinile su još jednu značajnu stvar za pripadnike romske etničke zajednice, a to je priznavanje nadležnosti Komiteta UN-a za eliminaciju rasne diskriminacije da odlučuje o individualnim predstavkama pojedinaca i gru-

pa koje se žale na diskriminaciju. Problem, međutim, predstavlja rešenje nekadašnje Savezne vlade po kojem je krajnja instanca za rešavanje ovih pitanja na domaćem nivou Savezni ustavni sud. Taj sud više ne postoji, a pravni vakuum još uvek nije popunjeno.

Kada je u pitanju obrazovanje, Kurtić je istakao da se deca romske nacionalnosti nalaze u veoma teškom položaju. Razlog leži pre svega u činjenici da je prisutna diskriminacija te dece, pa se ona često upisuju u škole za ometene u razvoju zbog nedovoljnog poznavanja srpskog jezika ili iz drugih razloga. I kada se upisu u redovne škole ta deca bivaju izložena maltretiranju, odvajaju se od druge dece, a u poslednje vreme javlja se i problem segregovanih škola, kao što je to slučaj sa osnovnom školom Vuk Karadžić u Nišu.

Kurtić je izneo da među 111.660 dece obuhvaćene predškolskim obrazovanjem nema više od 200 Roma i da država ne pruža pomoć alternativnim vidovima predškolskog obrazovanja. Takođe postoji problem i sa merama afirmativne akcije za srednjoškolce. Prema Kurtićevim rečima, Nacionalni savet Roma je zahevao da se 260 dece upiše u srednje škole putem afirmativne akcije, ali je bivša ministarka prosvete Ljiljana Čolić dozvolila da ih bude samo 40. Iako je ona otišla sa ministarske funkcije, ipak nije prošao predlog da se sva deca upisu u srednje škole.

Prema rečima Rašida Kurtića, osim prinudnog raseljavanja i rušenja nehigijenskih naselja bez obezbeđivanja alternativnog smeštaja, Romi su ugroženi i uslovima koji u ovim naseljima vladaju. Naime, često su to objekti građeni bez čvrstog materijala, u naseljima nema vode, struje, đubre se iz tih naselja ne odnosi i najčešće ne postoji kanalizacioni sistem. Zbog svega ovoga u naseljima izbijaju požari i epidemije, što se vrlo retko beleži u javnim glasilima.

Romi se susreću sa diskriminacijom i kod pristupa zdravstvenoj zaštiti. Tako postoje slučajevi zabeleženi prošle godine u Kikindi i Srbobranu da hitna pomoć nije htela da pruži pomoć povređenima romske nacionalnosti. Po rečima Rašida Kurtića, veliki broj Roma nema zdravstveno osiguranje, a najugroženiji su svakako Romi sa Kosova koji najčešće ne poseduju nikakva dokumenta.

Na kraju, Rašid Kurtić je izneo zabrinjavajuće podatke da, po rezultatima studije Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), više od 80

procenata Roma nema poverenja ni u jednu stranku ili organizaciju koja ih zastupa i apelovao da se uradi više kako bi se to poverenje uspostavilo.

Jovan Živković iz „Društva dobre akcije“ istakao je da se mora raditi na tri fronta. Jedno je dorada pravnog okvira, drugo je zalaganje za regionalizaciju i treće je borba da se izmeni svest građana. Oko pravnog okvira, po njegovim rečima, vrlo je važno doneti Zakon o zaštiti manjina, ali na nivou Srbije koji bi konkretizovao manjinska prava, zatim Zakon protiv diskriminacije i na kraju neophodno je doneti precizan zakon o nacionalnim savetima koji bi regulisao pitanje izbora i nadležnosti ovih tela. On se takođe založio i za izmene izbornog zakonodavstva kako bi se omogućilo prisustvo nacionalnih manjina u organima vlasti.

Po njegovim rečima, ključ za položaj Roma je personalna autonomija. To je moguće ostvariti jedino ako se razbije unitarni koncept države. Regionalizacija ne može da se izvede ako se to ostavi opština na rešavanje, već mora da se sa vrha nametne rešenje kroz novi ustav Srbije.

Alija Saćipović iz G17 plus je rekao da su zabrinjavajući podaci da više od 80 odsto Roma ne zna kome da se obrati za pomoć niti zna za romske nevladine organizacije. Po njegovim rečima te NVO su uglavnom zatvorenog tipa, porodične organizacije i vrlo malo rade na pomoći samim građanima. U tim organizacijama je angažovano veoma malo obrazovanih Roma i nema svrhe da se traži pomoć od opštine i države kada se Romi ne bave sami sobom.

Ana Šaćipović iz YUROM centra je iznela mišljenje da se u praksi Okvirna konvencija vrlo malo primenjuje. Po njenim rečima problem predstavlja i to što često prava Roma zastupaju ljudi koji nisu Romi i koji ne znaju baš najbolje šta su prave potrebe Roma.

Miodrag Radović iz Skupštine grada Niša preneo je izvinjenje predsednika Skupštine grada Niša Vladimira Domazeta, koji je bio sprečen da dode.

On je izneo uverenje da je Skupština grada pomogla dosta kada su u pitanju prava manjina, mada je to često bilo samo gašenje vatre. Po njemu, glavni problem je što ne postoje mehanizmi na lokalnom nivou da se stvari rešavaju na pravi način. Glavni uslov poboljšavanja situacije je svakako decentralizacija. Tako i oni dobri zakoni koji se donešu na republičkom nivou ne mogu da se sprovedu na lokalnu, jer ne postoje odgovarajuća sredstva niti postoji instanca između Republike i lokalna koja bi se za to postarala.

Takođe, problem predstavlja i nepostojanje jasne volje na državnom nivou da se ova pitanja reše. Po rečima Radovića, problem poštovanja prava manjina mora se razmatrati na najvišem nivou i mora se doneti jedinstvena strategija kako bi se pristupilo sistematskom rešavanju problema. Skuština grada Niša jeste pokušavala da rešava probleme, najviše preko Osmana Balića, koji je bio neka vrsta spone između vlasti i nevladinog sektora, ali to nije dovoljno jer nema pravu vlast u svojim rukama.

Rašid Kurtić se složio da postoje problemi na zakonodavnom nivou koji se moraju rešiti da bi se poboljšao položaj Roma. On je posebno istakao izborne zakone koji praktično onemogućavaju Romima da uđu u parlament, kako na republičkom, tako i na lokalnom nivou. Problem je što nijedna stranka nema program za Rome, tako da ljudi koji su u tim strankama ne mogu da zastupaju Rome. Po njegovim rečima, prethodna vlast u Nišu nije mnogo uradila za Rome, pa je čak i odbila da inauguriše Savet za međunacionalne odnose, sa obrazloženjem da je to suviše skup projekat. Na kraju, Kurtić je zaključio da nema stranke u ovoj zemlji koja nije nacionalistička i da Romi moraju da se oslove sami na sebe.

U drugom delu foruma, **Osman Balić**, predsednik YUROM centra, istakao je važnost kontrole primene Konvencije preko alternativnih izveštaja koji su snažni kao i državni i koji daju sliku o jačini nevladinog sektora danas.

Balić je govoreći o pravima iz Okvirne konvencije izrazio zabrinutost što sve više Romi menjaju imena i zapitao se zašto se to dešava. S druge strane, po njegovim rečima, u Nišu je vrlo razvijen međukulturni di-

jalog i to je potkrepio primerima filmskog festivala u Nišu, koji se otvara romskom himnom „Đelem,đelem”. Takvi i slični primeri pokazuju, po Baliću, da je srpski narod tolerantan i da ima prostora da se ti odnosi još poboljšaju. Kad je u pitanju zaštita manjina, on je pohvalio policiju da je rasvetlila sve značajnije slučajeve međunacionalnih sukoba, posebno istakavši činjenicu da je Niš prvi grad u Srbiji u kome je jedan skinhead kažnjen zatvorom zbog izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje.

On je rekao da Okvirna konvencija predstavlja samo okvir, a da su države dužne da donesu zakone primerene lokalnim okolnostima, i da tu ne pomaže prepisivanje. Kao loš primer prepisivanja može se navesti Zakon o lokalnoj samoupravi zbog kojeg danas ne funkcioniše dosta opština u Srbiji, pa i Niš.

Balić je posebno istakao da postoji veoma velika etnička distanca prema Romima i da se tu ne radi o mržnji, već o preziru. Zbog toga bi trebalo oprezno postupati i odmeravati poteze kako se ne bi izazvala još veća šteta. On je još dodao i da danas nisu tema klasična ljudska prava, već da se sve više ide ka ekonomskim i socijalnim pravima, kao i da su to pitanja koja bi trebalo i Rome da zainteresuju, jer je veoma bitno da se utvrdi kolika je ekonomska snaga naroda i šta uraditi da se ta situacija poboljša. U tom kontekstu, on je pomenuo i program Svetiske banke „Dekada Roma“. U tom programu, ipak, ne ide sve kako treba, pre svega zbog nezainteresovanosti država članica i zbog nespremnosti da se odvoje sredstva kako bi se pomogla realizacija već utvrđenih projekata.

Profesor **Dragoljub Đorđević**, sociolog i romolog iz Niša, osvrnuo se na nacionalni i kulturni identitet Roma i izneo stav da bi elita trebalo da iskoristi ono što piše u Konvenciji, pre svega kada je reč o očuvanju vere, jezika, tradicije i kulturnog nasledja. Pošto je, po konvenciji, država odgovorna za očuvanje ovih stvari, romska elita bi trebalo da se potrudi da je na to natera.

Po Đorđevićevim rečima, oko vere nema posebnih problema, osim što se javlja mali otklon prema Romima koji prelaze u male verske zajednice.

Što se tiče jezika, Romi nisu puno učinili da se zaštitи romski jezik. Trebalо bi oštro zahtevati od države da se pomogne osnivanje katedre za romski jezik na nekom od univerziteta. Tako bi se unapredila i obrazovna struktura Roma. Ova stvar je pre svega u nadležnosti Nacionalnog saveta koji bi trebalo na ovome da insistira.

Tradicija Roma se više ne može očuvati i razvijati na amaterski način, po Đorđevićevim rečima. To znači da se svim aspektima kulture i tradicije moraju baviti profesionalne institucije koje treba tek osnovati. Za to se takođe mora tražiti pomoć države, posebno za osnivanje Matice, Instituta i sličnih institucija. Hitno treba obezbediti izdanje Enciklopedije Roma, koja ima izuzetan značaj za očuvanje tradicije i za koju treba pronaći pare što kod države što kod pojedinaca koji mogu da daju određena sredstva.

Kada je u pitanju kulturno nasleđe, tu je situacija najteža, jer se ništa ne čini da se ovi dokumenti sačuvaju. I to mora da radi institucija kao što je Muzej, Arhiv i slično. I ovde kao i kod prethodnih stavki neophodna je jača akcija Nacionalnog saveta prema državi.

Saša Stamenković, predstavnik niške opštine Crveni Krst, obećao je da će ta opština učiniti sve što je u njenoj moći da pomogne Romima. On je pohvalio saradnju sa RTV Nišavom koja ima program na romskom i najavio pomoć ovom mediju.

Zaključci o položaju Roma u Nišu

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja, Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Prema Romima postoji ogromna etnička distanca u društvu, koja se ponekad manifestuje napadima i ugrožavanjem bezbednosti pripadnika te etničke grupe;
2. Veliki broj Roma stanuje u nehigijenskim naseljima gde ne postoje osnovni uslovi za život, na primer struja, voda, kanalizacija i slično;

3. Vlasti grada Niša do sada nisu pronašle model da se ova naselja rasele i da se ljudima obezbedi alternativni smeštaj;
4. Oko 80 procenata dece romske nacionalnosti ne pohađa osnovnu školu. Čest razlog je siromaštvo, nemar roditelja, ali i prepreke koje se u školi pojavljuju poput diskriminacije, maltretiranja i ponižavajućeg postupanja;
5. Većina pripadnika romske etničke zajednice koja se upisuje u škole, usmerava se u tzv. specijalne škole, tj. u škole za decu ometenu u razvoju. Ovakva praksa traje već više od 20 godina i najčešće je zasnovana na diskriminaciji, nepoznavanju jezika ili neprilagodenosti upitnika;
6. U osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ u Nišu danas ima više od 80 posto dece romske nacionalnosti i to je prvi primer rasno segregisane škole u Srbiji. Ovakva situacija nastaje zbog nespremnosti roditelja neromske dece da šalju svoju decu u ovu školu, ali i zbog politike drugih škola koje šalju decu romske nacionalnosti u školu „Vuk Karadžić“ uz poruku da je to „ciganska škola“;
7. 2004. godine zabeleženo je nekoliko većih napada na pripadnike romske etničke grupe. Počinioci ovih dela su većinom otkriveni i protiv njih su podnete krivične prijave. Ipak, u prošlosti je bilo slučajeva da su umesto krivičnih, podnošene prekršajne prijave i najčešće je sve završavalo na blagim novčanim ili uslovnim kaznama. To je ohrabrilovalo počinioce ovakvih dela. Čini se da je prilikom poslednjih incidenata takva negativna praksa prekinuta;
8. U Nišu nije formiran Savet za međunacionalne odnose jer nije ispunjen zakonski osnov po kome više od pet odsto stanovništva mora da čine pripadnici nacionalnih manjina. Činjenica, koju нико ne dovodi u pitanje, da Roma ima značajno više nego što je to popis prikazao, nije uzeta u obzir, uz obrazloženje da bi formiranje takvog tela bilo skupo za Grad Niš.

Preporuke za poboljšanje položaja Roma u Nišu

- Neophodno je doneti plan raseljavanja stanovnika nehigijenskih naselja i obezbediti alternativni smeštaj za te ljudе. U slučaju da se

vlasti odluče da ova naselja poruše bez rešavanja stambenog pitanja njihovih stanovnika problem će ubrzo iskrsnuti na drugom mestu;

- Država je dužna da obezbedi jednak tretman deci romske nacionalnosti prilikom upisa u škole. Neophodno je preispitati politiku upisa i posebno upis u škole za decu ometenu u razvoju;
- Trebalo bi nastaviti praksu koja već postoji u pojedinim niškim osnovnim školama da deci romske nacionalnosti pomoći prilikom savladavanja gradiva pružaju stručno sposobljena lica romske nacionalnosti radi prevazilaženja jezičke i psihološke barijere;
- Segregacija u obrazovanju je zabranjena po dokumentima OEBS-a i Saveta Evrope i vlast je dužna da preduzme mere da se taj proces koji je započeo u Nišu zaustavi. Posebno treba obratiti pažnju na osnovnu školu „Vuk Karadžić“, ali i na druge škole u gradu. Neophodno je oštro kažnjavanje svih odgovornih lica koja bez osnova odbiju upis dece romske nacionalnosti u druge osnovne škole u Nišu;
- Saradnja lokalnih vlasti (kako Grada, tako i gradskih opština) i predstavnika Nacionalnog saveta Roma i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, treba bolje da funkcioniše kako bi se problemi bolje identifikovali i brže rešavali. Trebalo bi i pored rezultata popisa uspostaviti Savet za međuetničku saradnju na gradskom nivou koji bi mogao da pokrene sva pitanja koja su od značaja kako za Rome, tako i za pripadnike drugih etničkih grupa koje žive na području Grada Niša;
- Policija mora ažurno da sankcioniše sve počinioce etnički ili rasno motivisanih krivičnih dela. U tom cilju trebalo bi više pažnje posvetiti preventivi, što može da se postigne kroz obrazovne i informativne programe. Takođe, u slučajevima gde je jasno da je etnička, verska ili rasna mržnja motiv napadača ne bi trebalo da bude dileme da je u pitanju krivično, a ne prekršajno delo.

Dodatak

Lista učesnika foruma u Nišu

- Dragan Đorđević, Odbor za ljudska prava – Niš;
- Miodrag Radović, Skupština grada Niša;
- Dragoljub Đorđević, Mašinski fakultet;
- Aladin Jumerović, NVO „Ekologija”;
- Ferhad Saiti, NVO „Bahtalo Drom”;
- Hasan Kamberović, G17 plus;
- Osman Amzić, NVO „Zajdebasca”;
- Alija Saćipović, G17 plus;
- Ana Šaćipović, YUROM centar;
- Dragan Radovanović, opština Palilula;
- Saša Stamenković, opština Crveni krst;
- Zajda Osmanović, Humanitarno udruženje Roma;
- Jovan Živković, Društvo dobre akcije;
- Danijela Stevanović, Pokret snaga Srbije;
- Darko Osmanović, NVO „Amari Phuv”;
- Osman Balić, YUROM centar.
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština DIMITROVGRAD

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Helsinškim odborom za zaštitu
prava i sloboda Bugara iz Dimitrovgrada

Opšti podaci o opštini Dimitrovgrad

Opština Dimitrovgrad nalazi se na jugoistoku Srbije uz granicu sa Bugarskom i jedna je od dve opštine u kojoj građani bugarske nacionalnosti, po rezultatima popisa, predstavljaju većinu stanovništva. Ovo ime grad je dobio 1951. godine po prvom sekretaru Komunističke internacionalne (Kominterna) Georgi Dimitrovu. Uprkos stalnim zahtevima političkih stranaka i nevladinih organizacija da se gradu vrati staro ime Caribrod, to nije učinjeno. Poslednji pokušaj bio je referendum u septembru 2004. godine, kada nije izasao dovoljan broj građana, usled čega je gradu ostalo ime nametnuto za vreme vladavine komunističke partije.

Politička situacija

U opštini Dimitrovgrad do 2001. godine na vlasti je bila Socijalistička partija Srbije (SPS), a, za razliku od drugih multietničkih sredina u Srbiji, nacionalno homogene partije nisu dobile dovoljnu podršku za ulazak u lokalne strukture vlasti. Iako osnovana vrlo rano, još 1992. godine, nacionalna stranka bugarske etničke zajednice, Demokratski savez Bugara u Jugoslaviji (DSB) je tek 2004. godine ušao u koaliciju koja je formirala opštinsku vlast posle lokalnih izbora. Kako je istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava rečeno u strukturama ove partije, glavni razlog za slabu podršku građana DSBJ-u su podele u rukovodstvu stranke, kao i strah među građanima⁴². Taj strah u periodu devedesetih godina prošlog veka širile su političke elite Srbije i režimski mediji, što je prouzrokovalo slabo udruživanje i isticanje u javnosti predstavnika bugarske etničke zajednice. Posle 5. oktobra 2000. smenjena je lokalna vlast i, posle kraće političke krize, Vlada Srbije uvela je privremene mere u dimitrovgradsku opštinu. Na vanrednim lokalnim izborima 2001. godine pobedio je Savez građana Caribroda (SGC), novosnovana stranka čiji su funkcioneri bivši socijalisti⁴³. Deo građana ne-

⁴² Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima DSBJ-a i Helsiškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara iz 2004. godine

⁴³ Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima Demokratske stranke i DSBJ-a iz 2004. godine

zadovoljan povratkom na vlast funkcionera bivšeg režima reaguje tako što nasilno provaljuje u lokalnu Radio-televiziju Caribrod i više od dva meseca drži ovaj medij pod kontrolom. Na nedavnim lokalnim izborima 2004. godine, kandidat Demokratske stranke, Vladimir Veličkov pobeduje na direktnim izborima za predsednika opštine, dok vlast u skupštini formira šarolika koalicija u kojoj su DS, DSS, DSBJ, G17 plus i Demohrišćanska stranka Srbije (DHSS).

Ekonomska situacija

Opština Dimitrovgrad je po zvaničnim statističkim podacima najsirošnija opština u Srbiji. Prosečna plata u 2004. godini iznosila je 2.814 dinara, dok je u privredi (bez primanja budžetskih korisnika) ta zarada bila 1.389 dinara⁴⁴. U isto vreme prosečna zarada u Srbiji iznosila je 17.773 dinara. Broj nezaposlenih prema zvaničnim podacima iz 2004. godine iznosio je 1.555 od čega je 739 žena. U broj nezaposlenih nisu uključeni radnici društvenih preuzeća koja su pod stečajem i koji mesecima ne primaju plate. Takav slučaj je sa nekada najvećim kolektivima u opštini, Gumarskom industrijom Dimitrovgrad (GID) i Konfekcijom „Svoboda“. Stanovništvo se uglavnom bavi prekograničnom ilegalnom trgovinom, što je često jedini izvor prihoda.

Primena prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Dimitrovgradu

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Prema rezultatima popisa iz 2002. godine⁴⁵ u opštini Dimitrovgrad živi 11.722 stanovnika. Od tog broja 5.836 građana su bugarske nacio-

⁴⁴Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima Helsinskog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara iz 2004. godine

⁴⁵Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

nalnosti, a 3.005 srpske. Prema rezultatima popisa iz 1991. godine u Dimitrovgradu je živelo 13.488 građana, što ukazuje da je broj stanovnika smanjen za više od 1.500. S druge strane, rezultati popisa pokazuju da se 1.478 građana izjasnilo kao neopredeljeni, što nije zabeleženo ni u jednoj drugoj sredini u Srbiji. Istraživač Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici bugarske etničke zajednice rekli su da među građanima postoji strah da se izjasne kao Bugari, što je posledica zastrašivanja iz devedesetih godina⁴⁶. Vlasti u Srbiji nisu učinile gotovo ništa da taj strah građana otklone.

Pravo na slobodu veroispovesti

Istraživanje Inicijative mladih za ljudska prava pokazalo je da je u opštini Dimitrovgrad ugroženo pravo na slobodu veroispovesti. Iako većina građana bugarske nacionalnosti pripada Bugarskoj pravoslavnoj crkvi, ta crkva nema svoje hramove u Srbiji. Svi pravoslavni hramovi na teritoriji Republike Srbije posle prvog svetskog rata preuzeti su od strane Srpske pravoslavne crkve. Sličan problem postao je sa Rumunskom pravoslavnom crkvom i rešen je međucrkvenim sporazumom. Srpska pravoslavna crkva, uprkos zahtevima građana, nije potpisala sporazum sa Bugarskom crkvom, već se svi verski obredi odvijaju na srpskom jeziku. U slučajevima kada građani bugarske nacionalnosti završe Teološki fakultet oni ne dobijaju nameštenje u SPC, već traže posao preko granice u Bugarskoj⁴⁷.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Dimitrovgradska lokalna televizija RTV Caribrod, koja je vlasništvo Skupštine opštine, većinu programa emituje na srpskom jeziku, ali ima i sadržaje na bugarskom jeziku. Prema informacijama koje je istraživač Inicijative mladih za ljudska prava dobio od opštinskog rukovodstva u Dimitrovgradu, biće pokrenuta inicijativa da se lokalna televizija proglaši

⁴⁶Pogledaj bilten Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara iz 1997. godine

⁴⁷Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava s predstvincima Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara iz 2004. godine

manjinskim medijem. Pored većeg sadržaja programa na bugarskom jeziku, to će omogućiti i korišćenje posebnih fondova Ministarstva za ljudska i manjinska prava namenjenih manjinskim medijima. Kao i većina lokalnih medija u Srbiji, dimitrovgradski RTV Caribrod ima finansijske probleme i otvoreno je pitanje opstanka te kuće. Bugarski nacionalni savet izdaje list na bugarskom jeziku „Bratstvo“ koji se štampa periodično.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Iako Statut SO Dimitrovgrad kao zvanične jezike predviđa srpski i bugarski, službene upotrebe jezika bugarske etničke zajednice gotovo da i nema. Prema podacima do kojih je došao istraživač Inicijative mladih za ljudska prava na svim ustanovama čiji je osnivač Republika Srbija table sa imenima institucija ispisane su samo na srpskom jeziku. I pored zahteva za primenom relevantnih zakonskih odredbi o pravu na službenu upotrebu jezika, republički organi uporno odbijaju da primene zakon. Postupci pred Opštinskim sudom u Dimitrovgradu odvijaju se na srpskom jeziku⁴⁸.

Većina odbornika Skupštine opštine Dimitrovgrad su pripadnici bugarske nacionalne manjine, ali i pored toga sva dokumenta i zvanične odluke lokalne samouprave štampaju se samo na srpskom jeziku. Samo dva odbornika iskoristila su pravo da se obrate odbornicima sa skupštinske govornice na svom maternjem jeziku u protekle četiri godine⁴⁹. O nepostojanju volje kod odbornika da iskoriste svoje zakonsko pravo govori i primer sednice Skupštine opštine Dimitrovgrad 22. oktobra 2004. godine na kojoj su novoizabrani odbornici polagali svečanu zakletvu. Iako je u skladu sa statutom opštine zakletva bila odštampana dvojezično, pročitan je samo tekst na srpskom jeziku⁵⁰.

Na republičkom nivou, takođe, postoji problem sa upotrebom bugarskog jezika. Prilikom popisa staničništva 2002. godine, za razliku od Vojvodine ili

⁴⁸Pogledaj izveštaj sa foruma u Dimitrovgradu u nastavku teksta

⁴⁹Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara

⁵⁰Izvor: Helsinski odbor za zaštitu prava i sloboda Bugara

opština Preševo, Bujanovac i Medveda, gde su listići bili dvojezični, u Dimitrovgradu su korišćeni formulari samo na srpskom jeziku. Tim povodom nevladina organizacija Helsinški odbor za zaštitu prava i sloboda Bugara uputio je predstavku Saveznom zavodu za statistiku i predlog za ocenu ustavnosti Naredbe o popisnim obrascima za popis stanovništva u 2002. godini Saveznom ustavnom sudu. Iz Saveznog zavoda za statistiku Helsinški odbor dobio je odgovor „da bi bilo veoma teško izaći u susret ovom zahtevu zbog troškova oko prevodenja“. Sa druge strane Savezni ustavni sud je odbacio predlog za ocenu ustavnosti uz obrazloženje da „time nije povredeno ustavom zaštićeno pravo pripadnika bugarske nacionalne manjine“.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku na teritoriji opštine Dimitrovgrad ne primenjuje se od 1960. godine kada je ukinuto školovanje građana bugarske nacionalnosti na bugarskom jeziku. Iako je početkom devedesetih ponovo pokrenuto pitanje obrazovanja na maternjem jeziku⁵¹, usled nezainteresovanosti većine građana bugarske nacionalne zajednice u Dimitrovgradu, ovo pravo nije ostvareno. Zakon o zaštići prava i sloboda nacionalnih manjina priznaje pravo na obrazovanje na maternjem jeziku.

U školama na teritoriji opštine Dimitrovgrad bugarski jezik se izučava kao izborni predmet dva puta nedeljno. Ovaj broj časova je posledica odluke Ministarstva prosvete i sporta Vlade Republike Srbije da se smanji broj časova bugarskog jezika od školske 2004/05. godine sa tri na dva časa nedeljno, u skladu sa odredbama Zakona o osnovama obrazovanja Republike Srbije.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Bugari u Dimitrovgradu učestvuju u radu organa lokalne samouprave. Većina odbornika Skupštine opštine i članova opštinskog rukovodstva su

⁵¹Intervju sa predstavnicima DSBJ-a

bugarske nacionalnosti. U ograncima republičkih institucija, takođe su, jednako zastupljeni građani bugarske nacionalne zajednice⁵². Istraživaču Inicijative mladih predstavnici bugarske nacionalne zajednice su rekli da je glavni problem mala zastupljenost Bugara u pograničnoj policiji. Policija često navodi da se u pograničnim službama ne zapošljavaju građani iz zajednica u kojima se nalaze granice kako bi se sprečila korupcija i ilegalni poslovi.

Izveštaj sa foruma u Dimitrovgradu

U Dimitrovgradu je 21. januara 2005. godine održan forum: „Položaj Bugara u Dimitrovgradu posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina”.

Bugarskoj etničkoj zajednici do sada nije pridavana velika pažnja i nije dan od problema koje su Bugari imali tokom devedesetih godina još uvek nije rešen. Situaciju u Dimitrovgradu karakteriše i ogromno siromaštvo, sveprisutan kriminal, a posebno prekogranični šverci. Naime, opština Dimitrovgrad je po zvaničnim statistikama najsiromašnija opština u Srbiji i prosečna plata je u decembru 2004. godine iznosila 2.814 dinara, dok je na nivou Republike ta cifra bila 17.773 dinara. Tako je aktuelnu situaciju u dimitrovogradskoj opštini ocenila predsednica Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara iz Dimitrovgrada Zdenka Todorov.

Problem školovanja na maternjem jeziku takođe je po rečima Todorove prisutan u Dimitrovgradu. Tako ne postoji obrazovanje na bugarskom jeziku već se bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture uči kao izborni predmet. „Od ovog polugodišta odlukom ministarstva prosvete Srbije broj časova smanjen je sa tri na dva, tako da je bugarski jezik ugrožen u Dimitrovgradu”, rekla je Todorova. Prema njenim rečima rešenje bi moralo da bude istovetno kao u Bosilegradu, takođe većinski bugarskoj opštini na jugu Srbije, gde je doneta zvanična odluka da se

⁵²Intervju sa predstvincima političkih partija i Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara

nastava izvodi na bugarskom jeziku. „Međutim, u Dimitrovgradu za sada nema interesovanja da se pokrene takva inicijativa i ljudi se plaše da svoju decu školju na bugarskom jeziku, jer se na to gleda kao na neku vrstu hendikepa”, kazala je Zdenka Todorov.

Predsednica Helsinškog odbora za zaštitu prava i sloboda Bugara je navela da postoje problemi i u opštinskoj administraciji, koja, iako joj to nalažu ne samo zakoni i konvencije, već i sopstveni statut, ne izdaje dokumenta na bugarskom jeziku niti se taj jezik uopšte koristi u zvaničnoj korespondenciji. To pitanje mora da se pokrene javno i mora se izvršiti veći pritisak na skupštinu opštine da poštuje svoje sopstvene propise. Ovo je važno i zbog činjenice da mnogi građani moraju da vade dokumenta radi uzimanja dvojnog državljanstva, da bi zatim skupo plaćali njihovo prevođenje na bugarski. Sa druge strane na popisu stanovništva 2002. godine popisni listići su bili štampani isključivo na srpskom. Kada se Helsinški odbor Bugara obratio Saveznom zavodu za statistiku dobio je odgovor da je bugarska manjina suviše mala i da bi štampanje listića na bugarskom izazvalo velike troškove. Takođe, Savezni ustavni sud je utvrdio da ovom prilikom nije bilo kršenja odredbi ustava, niti su povredena ustavom zagarantovana prava bugarske etničke zajednice.

Bugarska nacionalna manjina veliki problem ima sa crkvom, jer je od 1918. godine zabranjeno prisustvo Bugarskoj pravoslavnoj crkvi na ovim prostorima, a svi hramovi su prešli u ruke Srpske pravoslavne crkve. O ovom pitanju ne postoje ni odgovarajući dogovori na nivou dve crkve, kao što je to slučaj sa Rumunskom pravoslavnom crkvom, tako da nema bogosluženja na bugarskom jeziku, a nedavno su imali i slučaj sa dvojicom sveštenika iz Dimitrovgrada koji su se iskolovali u Sofiji, i zbog toga im je bilo zabranjeno da rade na području ove opštine. Takav stav SPC-a tera mlade ljudi koji završavaju verske škole da se odseljavaju u Bugarsku da bi mogli da nađu posao.

Marko Šukarev iz Demokratskog saveza Bugara u Jugoslaviji upozorio je na činjenicu da je broj Bugara smanjen na preko 20.000 ljudi, iako ih je pre Drugog svetskog rata bilo preko 100.000. To je po njemu dokaz da postoji masovno iseljavanje i kršenje ljudskih prava na ovom pod-

ručju. Osim iseljavanja, mnogi se i dan danas plaše da kažu da su Bugari, zahvaljujući propagandi koja je vršena u cilju da se bugarsko stanovništvo potpuno asimilira. On je takođe rekao da je nemoguće da se ostvari školovanje na bugarskom jeziku i da se u svim vrtićima radi na srpskom jeziku. Po njemu problem je i javno informisanje. Jedini list na bugarskom jeziku „Bratstvo“ ima neškolovan kadar koji se lako priklanja trenutno vladajućim strukturama, tako da taj list retko ko čita.

Predrag Dimitrov, novinar, rekao je da se bugarska nacionalna manjina vrti u krug i da on već 15 godina prisustvuje ovakvim skupovima. Iako je posle 5. oktobra 2000. godine došlo do izvesne promene u nekim oblastima života, to nije dovoljno, posebno što se tiče položaja Bugara u Dimitrovgradu. Ne rešavaju se problemi, posebno ne oni koji su vezani za jezik i obrazovanje. On smatra da posebnu pažnju treba usmeriti na novi ustav i na rešenja koja će u njemu biti predložena, posebno kada su u pitanju prava nacionalnih manjina.

Na kraju, on je rekao da je problem i u samim Bugarima, koji su prilično inertni i nezainteresovani za svoj položaj i prava, pa tako čak i ime grada ne može da se promeni, iako ga svi zovu Caribrod.

Goran Igić, novinar koji trenutno živi u Novom Sadu, izneo je mišljenje da su ovo pitanja oko kojih se mora diskutovati, posebno kada je u pitanju postojanje gimnazije u ovako malom gradu. On je takođe izneo mišljenje da je novinarska odgovornost ogromna, ali da takođe postoji i velika odgovornost države. On je rekao i da je Dimitrovgrad zapostavljen, da je slobodna carinska zona u Pirotu, da su 60-ih godina otigrnute teritorije od opštine koje su bile bogate rudama i koje su mogle da posluže za razvoj opštine i mnogo sličnih primera. Zato je neophodno pokrenuti raspravu na republičkom nivou i inicirati posebnu pomoć Dimitrovgradu kao najnerazvijenijoj opštini.

Vasa Aleksov, zamenik predsednika opštine Dimitrovgrad konstatovao je na početku da je ovo sredina gde postoji izuzetno visoka međuetnička tolerancija i to stvara dobru bazu za dalji napredak. Po njegovim rečima mnoge stvari koje su zakonom dozvoljene ne primenjuju se, jer ne postoji zainteresovanost za tako nešto. U tom smislu on je pomenuo i

da većina stanovništva ne zna dobro bugarski, što je posledica neučenja u školama. Kada je u pitanju stav opštinskog rukovodstva povodom ovih prava, Aleksov je istakao da opština hoće da štampa dvojezična dokumenta, ali da se vrlo malo odbornika izjašnjavaju kao Bugari, pa se to ne primenjuje. Slična situacija je i sa lokalnom Radio-televizijom Caribrod, koja bi trebalo da dobije status manjinskog glasila i samim tim zakonske olakšice koje su predviđene za tu vrstu glasila. Međutim, u tu svrhu morala bi da se poveća minutaža na bugarskom jeziku, koja je danas ispod 50 posto.

Ljubomir Golubović iz Saveza građana Caribroda rekao je da su za sve ove teme neophodni tematski okrugli stolovi, gde bi se došlo do konkretnih rešenja šta treba uraditi. Po njegovim rečima treba prvo analizirati postojeće institucije. Tako na primer Bugarski nacionalni savet nije uradio gotovo ništa za pripadnike bugarske nacionalne manjine, iako mu je u opisu posla da se bavi jezikom, kulturom, školstvom i tako dalje. Takođe postoje veliki problemi sa listom „Bratstvo“ koje je potpuno jednostrano i u rukama je jedne frakcije DSBJ-a. On je posebno zamerio Nacionalnom savetu da se bavi problemom Nebojše Ivanova, gde je očito došlo do zakonskog prekršaja, a ne bavi se brojnim drugim slučajevima gde je sud prekršio svoja ovlašćenja.

Petar Jovanović, direktor Centra za kulturu istakao je da ne postoje konkretni pomaci kada je u pitanju bugarska nacionalna manjina. On je to jednim delom pripisao i nepostojanju inicijative kod te manjine i izuzetno lošem organizovanju. Po njemu, u sredini od 10.000 stanovnika mora da postoji konsenzus oko glavnih pitanja, inače nema šanse za ozbiljan napredak. Takođe je naveo da pored ovih tema o kojima se danas priča, ipak najveći problem predstavlja nezaposlenost i ona prouzrokuje i sve pomenute teškoće oko jezika, vere, školstva, zdravstva i sličnih stvari.

Novinar **Predrag Dimitrov** je istakao da bugarska nacionalna manjina spada u najobrazovanije manjine u Srbiji i da postoje potencijali za razvoj. Po njemu problem je u nepostojanju manjinskih institucija, što utiče na slabiji razvoj jezika i kulture. Dimitrov je posebno naglasio da ne može da se krene od ekonomije i da je preduslov opstanka jedne za-

jednice razvoj kulture i manjinskih prava. U tom smislu vrlo je važno da se obezbede mehanizmi za primenu postojećih zakonskih rešenja, koja ma koliko bila dobra nemaju efekta bez jasnih načina primene na terenu. Na kraju Dimitrov je ocenio da je bugarska nacionalna manjina presudno doprinela izgradnji dobrih odnosa Srbije i Bugarske, tako da su danas ti odnosi na višem nivou nego bilo kada u istoriji.

Goran Igić je ipak ponovio da je ekonomija najvažniji segment i da u bogatim sredinama mogu bolje da se ostvare i ostala prava. On je zamerio državi da nema izgrađenu socijalnu kartu i razrađen sistem pomoći.

Marko Šukarev je izneo zamerke na račun opštine i optužio je rukovodstvo da pomaže asimilaciju bugarske nacionalne manjine. Tako na primer opštinska televizija većinu programa emituje na srpskom jeziku, sva dokumenta se izdaju na srpskom, a čak je dat i stan pravoslavnom svešteniku dok bugarski sveštenici ne smeju da služe na ovom području. Posebno iritira što se ženska imena bugarske nacionalnosti pišu na zvaničnim dokumentima nepravilno, pa tako umesto Šukareva stoji Šukarev.

Miroslav Nackov iz Demokratske stranke je ukazao na problem nostifikacije diploma. Naime vrlo je teško ostvariti priznanje bugarskih diploma u Srbiji. Mnogi mlađi iz Dimitrovgrada studiraju u Sofiji, pre svega zato što je jeftinije, ali i zbog činjenice da je bugarska vlada davaла brojne olakšice tim studentima. On je ocenio da je devedesetih na delu bio proces sistemske asimilacije bugarske nacionalne manjine i da su gušene sve institucije tog naroda. Zbog svega toga neophodno je napraviti programe očuvanja i obnove tih institucija.

Zaključci o položaju Bugara u opštini Dimitrovgrad

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mlađih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Dimitrovgrad je najsiromašnija opština u Srbiji po zvaničnoj statistici, što značajno utiče i na poštovanje i ostvarivanje prava bugarske nacionalne manjine;
2. U Dimitrovgradu je prisutan negativan trend u demografiji, tako da je stanovništvo za 11 godina (1991–2002) smanjeno za više od 13 procenata;
3. Pravo na slobodu veroispovesti je ugroženo zbog nepostojanja verskih objekata Bugarske pravoslavne crkve;
4. Bugari su minimalno zastupljeni u službama pogranične policije;
5. I pored toga što je bugarski jezik jedan od dva zvanična jezika, lokalna samouprava i republički organi ne poštuju odredbe Statuta opštine i Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina;
6. U osnovnoj i srednjoj školi u Dimitrovgradu bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture se izučava kao izborni predmet i od školske 2004/05. godine zastupljen je sa dva časa nedeljno. Inicijativa sa početka godine da se formiraju odeljenja u kojima bi se daci školovali na bugarskom jeziku, propala je zbog malog broja zainteresovanih;
7. Informisanje na bugarskom jeziku postoji preko lokalne Radio-televizije Caribrod, ali je većina programa i na toj televiziji na srpskom jeziku, tako da ne može da konkuriše za sredstva predviđena kao pomoć manjinskim medijima. Sa druge strane emisija TV Žurnal na bugarskom koja je nekada informisala građane ovog kraja i koja se emitovala na Radio-televiziji Srbije ukinuta je 1999. godine, tako da su Bugari izgubili svoju emisiju na republičkoj televiziji;
8. Na kraju, u Dimitrovgradu je prisutan veliki strah od javnog isticanja etničkog porekla kao i uvreženo mišljenje da biti Bugarin znači imati problema u javnom, ali i u privatnom životu.

Preporuke za poboljšanje položaja Bugara u Dimitrovgradu

- Vlada Srbije je dužna da pruži značajniju finansijsku pomoć opštini Dimitrovgrad, zbog njenog socijalnog položaja, što indirektno znači i pomoći bugarskoj nacionalnoj manjini. Ove mere mogu se odnosi–

ti na obavezu propisanu Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina da je država dužna da obezbedi opstanak manjinskim zajednicama;

- Bugarskoj pravoslavnoj crkvi treba dozvoliti da gradi svoje verske objekte i postavlja svoje sveštenike u krajevima gde ljudi pripadaju ovoj verskoj zajednici. To pitanje bi trebalo da se rešava merama države bez mešanja drugih verskih zajednica, kao što je Srpska pravoslavna crkva. S obzirom da je Srbija sekularna država, u kojoj su sve religije ravnopravne, nedopustivo je da se ostavlja jednoj crkvi da određuje da li neko drugi sme da obavlja verske obrede u nekom delu Srbije;
- Skupština opštine Dimitrovgrad je dužna da poštuje zakone i svoj Statut i da omogući dvojezičnost u svom radu. To podrazumeva da svi skupštinski materijali moraju da se štampaju dvojezično i da se zainteresovanim građanima mora izdati traženi dokument na bugarskom jeziku;
- Neophodno je što pre uvesti obrazovanje na bugarskom jeziku u osnovne i srednje škole, ali i u predškolske ustanove. Prethodno se mora preko medija i kroz druge programe edukacije manjinskog stanovništva informisati bugarska etnička zajednica o pravu na obrazovanje na maternjem jeziku. Takav program je veoma važan jer bi se njime razbio i strah koji postoji kod određenih građana da će se svojim slobodnim izjašnjavanjem o pripadnosti bugarskoj zajednici izložiti dodatnom pritisku države.

Dodatak

Lista učesnika foruma u Dimitrovgradu

- Zdenka Todorov, Helsinški odbor za zaštitu prava i sloboda Bugara;
- Predrag Dimitrov, novinar;
- Vasa Aleksov, zamenik predsednika opštine Dimitrovgrad;
- Goran Igić, glavni i odgovorni urednik Kanala 9–Novi Sad;
- Emil Đurov, Nacionalna služba za zapošljavanje;
- Kiril Mladenov, Srpska radikalna stranka;
- Nikolajča Manov, Kulturni centar Caribrod;
- Ivan Ivanov, Narodna biblioteka Dimitrovgrad;
- Ljubomir Golubović, Savez građana Caribroda;
- Jovan Ružić, Savez građana Caribroda;
- Aleksandar Petrov, osnovna škola Dimitrovgrad;
- Todor Petrov, novinar;
- Petar Jovanović, Centar za kulturu;
- Boban Dimitrov, list „Bratstvo”;
- Boris Lazarov, Centar za kulturu;
- Nadežda Stojanović, Radio-televizija Caribrod;
- Elena Sokolov, Helsinški odbor za zaštitu prava i sloboda Bugara;
- Ivica Stankov, NVO Multikulturalni centar–Dimitrovgrad;
- Silvij Dimitrov, NVO Multikulturalni centar–Dimitrovgrad;
- Marko Šukarev, Demokratski savez Bugara u Jugoslaviji;
- Miroslav Nackov, Demokratska stranka;
- Miodrag Ivanov, nezavisni odbornik u SO Dimitrovgrad;
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština SUBOTICA

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Agencijom lokalne demokratije
iz Subotice

Opšti podaci o opštini Subotica

Subotica je drugi po veličini vojvođanski grad i nalazi se u blizini granice sa Republikom Mađarskom. U Subotici se nalaze sedišta nacionalnih saveta mađarske i hrvatske nacionalne manjine u Srbiji.

Politička situacija

U prethodnih 15 godina na vlasti u Subotici bile su stranke sa nacionalnim predznakom. Birači mađarske nacionalnosti u Subotici početkom 90-ih godina prošlog veka okupili su se oko tada jedine mađarske nacionalne stranke, Demokratske zajednice vojvodanskih Mađara (DZVM). Četiri godine kasnije dolazi do rascepa u toj stranci i nastaje Savez vojvodanskih Mađara (SVM), koji preuzima čelnu ulogu među Madarima. Na sledećim lokalnim izborima 1996. i 2000. godine SVM osvaja većinu mandata i, uz koalicionu podršku Demokratske stranke (DS) i drugih manjih stranaka, formira lokalnu vlast. Na poslednjim lokalnim izborima, u septembru 2004. godine, došlo je do pada popularnosti SVM-a, tako da je na direktnim izborima za predsednika opštine njihov kandidat Geza Kučera za samo pola procента pobedio kandidata DS-a Olivera Dulića. Ipak, vlast u opštinskoj skupštini ove dve stranke su formirale zajedno tako da SVM i dalje predstavlja važan faktor na političkoj sceni Subotice. Ostale mađarske stranke (DZVM, Demokratski savez vojvodanskih Mađara (DSVM), Gradanski pokret vojvodanskih Mađara (GPVM) i Demohrišćanski evropski pokret (DHEP)) ostvaruju znatno slabije rezultate, tako da neke od njih faktički postoje samo na papiru⁵³.

Na hrvatskoj političkoj sceni takođe je 1990. godine osnovana nacionalna stranka, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini (DSHV). I tu ubrzano dolazi do previranja i podela, pa se tako, posle brojnih pokušaja, 1998. godine osniva Hrvatski narodni savez (HNS), koji čine mahom bivši članovi DSHV-a. Usled te razjedinjenosti, Hrvati gube pozicije u organima vlasti na svim nivoima. Ovaj trend zaustavljen je tek u prvoj

⁵³Pogledaj izborne rezultate na svim do sada održanim izborima na www.cesid.org.yu

polovini 2004. godine kada se, posle promene na čelu DSHV-a, dve hrvatske stranke ujedinjuju u jedinstvenu partiju koja zadržava naziv DSHV-a. Na poslednjim lokalnim izborima 2004. godine DSHV ulazi u subotički parlament i u vladajuću koaliciju, a preko liste DS-a dobijaju i poslanika u Skupštini Vojvodine.

Sve do izbora za skupštinu Srbije 2003. godine mađarske stranke imale su svoje zastupnike u republičkom parlamentu. Na izborima 2000. godine SVM je bio deo koalicije DOS, pa je samim tim uzeo učešće i u vlasti. Jožef Kasa, lider SVM-a, bio je potpredsednik vlade u vreme Zorana Đindića i Zorana Živkovića. Na izborima za skupštinu Srbije 2003. godine koalicija „Zajedno za toleranciju”, u kojoj je bio i SVM, ne uspeva da pređe cenzus od pet odsto i to je prvi put od uvođenja višestranačja u Srbiji da mađarska nacionalna manjina nema svoje predstavnike u parlamentu Srbije.

Ekonomska situacija

Subotička ekonomija se tokom 90-ih godina uglavnom oslanjala na nelegalnu trgovinu, koristeći prednosti blizine granice sa Mađarskom. Taj vid ekonomije omogućio je da stanovništvo preživi posle propasti velikih društvenih preduzeća, kao što su Industrija motora Sever, Fabrika bicikala i sl. Krijumčarenje robe preko granice i njena prodaja na pijacama ili drugim mestima i danas je jedini izvor prihoda za mnoge građane Subotice.

Primena prava iz Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Subotici

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Nacionalni sastav stanovništva u Subotici drastično se promenio od početka devedesetih godina prošlog veka do danas. Mađarsko stanovni-

štvo iseljavalo se u Mađarsku, uglavnom zbog oružanih sukoba, kao i loše ekonomske situacije dok je u isto vreme naseljen veliki broj Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁵⁴. Broj Mađara u Subotici u periodu između dva popisa stanovništva (1991. i 2002. godine) smanjen je za 7.185 osoba. U isto vreme došlo je do velikog povećanja srpske populacije u području koje ima tradicionalno nizak prirodni priraštaj što sveđoči o masovnom naseljavanju izbeglica iz Hrvatske i Bosne. O ovome najbolje govori sledeća statistička tabela⁵⁵ :

POPIS	1991.	2002.
Ukupno	150.534	148.401
Mađari	64.277	57.092
Hrvati	16.369	16.688
Srbi	22.335	35.826

Glavni razlog iseljavanja mađarskog stanovništva bili su oružani sukobi u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Najveći broj građana iselio se početkom 90-ih godina tokom oružanih sukoba u Hrvatskoj⁵⁶. Manjinske zajednice bile su u to vreme često sumnjičene za „nedovoljan patriotizam“ ili čak za izdaju zemlje. Novosadski korpus Jugoslovenske narodne armije imao je u sukobima oko Vukovara, Osijeka i Vinkovaca jednu od ključnih uloga. U ovaj korpus mobilisan je bio veliki broj građana iz Vojvodine, uključujući i pripadnike manjinskih zajedница. Mobilizacija je bila jedan od razloga napuštanja Srbije, posebno mladih ljudi. Uz to, sve jači ekonomski razvoj Mađarske naspram ekonomski uništene Srbije uticao je na odluku mnogih Mađara da se zauvek iselevi iz Subotice.

⁵⁴ Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima mađarske i hrvatske etničke zajednice iz 2004. godine

⁵⁵ Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

⁵⁶ Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima hrvatske i mađarske nacionalne manjine iz 2004. godine

Pravo na slobodu veroispovesti

Verska prava Mađara i Hrvata u Subotici nisu ugrožena. Pripadnici obe etničke zajednice pripadaju većinom Rimokatoličkoj crkvi. Ta crkva neometano obavlja obrede u svojim verskim objektima i jedna je od šest verskih zajednica koje su zakonom proglašene za tradicionalne na teritoriji Republike Srbije.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Lokalni medij, Radio Subotica, ima redakcije na mađarskom i hrvatskom jeziku koje emituju program. RTV Novi Sad takođe ima redakciju na mađarskom jeziku, dok je emisija na hrvatskom jeziku, TV Divani, ukinuta odlukom direktora RTV Novi Sad 2004. godine. Oko ovog slučaja traje i sudski spor novinara i uredništva televizije. U razgovoru sa istraživačem Inicijative mladih za ljudska prava, predstavnici hrvatske etničke zajednice rekli su da takva odluka predstavlja klasično ugrožavanje manjinskih prava, ali i medijskih sloboda⁵⁷. Odlukom Skupštine AP Vojvodine osnivačka prava nad štampanim medijima koji izlaze na jezicima nacionalnih manjina prešla su 2004. godine na nacionalne saborne. Glasilo mađarske etničke zajednice je „Magyar Szó”, dok je glasilo hrvatske zajednice „Hrvatska riječ”.

Pravo na službenu upotrebu jezika

U Subotici su zvanični jezici srpski, mađarski i hrvatski jezik. Sve institucije na lokalnom nivou poštuju ovu odluku. Lična dokumenta takođe se mogu dobiti na sva tri jezika. Pokrajina Vojvodina donela je 22. maja 2003. godine Odluku o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisma nacionalnih manjina na teritoriji APV⁵⁸, kojom je detaljnije uredena ova oblast. Kada su u pitanju nazivi mesta, ovom od-

⁵⁷Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima hrvatske nacionalne manjine iz 2004. godine

⁵⁸Sl. list APV, br. 8/03 od 22. maja 2003. godine

Iukom nacionalnim savetima je delegirana nadležnost da se utvrde tradicionalni nazivi mesta na manjinskim jezicima koji bi zatim bili ispisani na zvaničnim tablama. Pokrajinski Sekretarijat za upravu, propise i nacionalne manjine je, predstavljajući rezultate nadzora nad primenom ove odluke, utvrdio da još uvek postoje jaki otpori postavljanju ovih tabli, posebno u mestima u kojima je većinsko stanovništvo srpske nacionalnosti. Takođe je upozorenje da područne jedinice republičkih institucija uglavnom ne primenjuju odgovarajuće propise, kao na primer: Republička uprava javnih prihoda, Narodna banka Srbije, Republički zavod za tržište rada, ali i centri MUP-a Srbije i jedinice Vojske Srbije i Crne Gore⁵⁹. Ako Sekretarijat ostane dosledan u sprovodenju svojih nadležnosti trebalo bi očekivati prekršajne prijave protiv svih organa, organizacija i institucija koje ne poštuju zakon i druge opšte akte. Subotica je jedina opština u Srbiji gde je hrvatski jezik u zvaničnoj upotrebi. Ovakva odluka doneta je još 1993. godine da bi, posle njenog osporavanja pred Vrhovnim sudom Srbije 2001. godine, ona ubrzo bila ponovo doneta. Hrvatski jezik je u zvaničnoj upotrebi i u Skupštini AP Vojvodine. Krajem 2004. godine, u skladu sa odredbama Zakona o pravima i slobodama nacionalnih manjina, raspisan je konkurs za izradu nacionalnih simbola madarske i hrvatske etničke manjine, kako bi mogli biti istaknuti na zgradi SO Subotica.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

U Subotici postoje osnovne i srednje škole na mađarskom jeziku, a nastava na mađarskom jeziku odvija se i na tri više škole i pet fakulteta u Vojvodini. Takođe je organizованo i predškolsko obrazovanje na mađarskom jeziku za decu od 3–7 godina. Od školske 2003/04. godine postoji mogućnost da se za decu koja nastavu slušaju na srpskom jeziku uvede kao fakultativan predmet mađarski kao maternji jezik sa elementima nacionalne kulture. Po podacima pokrajinskog Sekretarijata za obrazovanje, tu mogućnost u školskoj 2003/04. godini izabralo je 25 učenika iz Subotice koji nisu mađarske nacionalnosti, uz osam Madara⁶⁰. Posle

⁵⁹Videti izlaganje predstavnika Sekretarijata u izveštaju sa foruma u Subotici u nastavku teksta
⁶⁰Pogledaj izveštaj sa foruma u Subotici u nastavku teksta

2000. godine došlo je do poboljšanja uslova za obrazovanje mađarske nacionalne manjine, pre svega kroz otvaranje novih škola, pa je tako u Subotici otvorena specijalizovana filološka gimnazija „Deže Kostolanji”.

U 2004. godini inicirano je otvaranje Pedagoškog fakulteta na mađarskom jeziku u Subotici u sklopu Novosadskog univerziteta, što je naišlo na podršku pokrajinskih vlasti, ali ne i republičkog ministarstva prosvete i Novosadskog univerziteta⁶¹. Takođe, problemi se javljaju i prilikom uvoza udžbenika iz susedne Mađarske, koji je prošle godine obustavljen bez objašnjenja. Novi ministar prosvete odobrio je ponovni uvoz udžbenika, ali postoje problemi prilikom tehničke realizacije ove ideje⁶².

Obrazovanje na hrvatskom jeziku uvedeno je školske 2002/03. godine, i to samo u osnovnim školama. U odeljenjima sa nastavom na hrvatskom jeziku upisano je znatno manje daka nego što se očekivalo, a u predškolskom obrazovanju postoji samo jedna ustanova u Subotici gde se nastava odvija na hrvatskom jeziku⁶³. Srednje i visoko obrazovanje na hrvatskom jeziku još uvek ne postoji. Nastava na hrvatskom jeziku u Subotici odvijala se i u godinama pre 2002. i to u klasičnoj katoličkoj gimnaziji „Paulinum” i u višoj školi Subotičke biskupije, Teološko-katehetskom institutu.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Mađari i Hrvati nisu u dovoljnoj meri zastupljeni u republičkim organima javne vlasti, posebno u policiji. Tako je, na primer, samo jedan načelnik područne jedinice MUP-a Srbije mađarske nacionalnosti, iako Mađari čine većinu u devet vojvođanskih opština. Ravnopravna zastupljenost postoji u organima lokalne vlasti u Subotici, kao i u institucijama koje su u nadležnosti lokalne samouprave.

⁶¹Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima nevladinih organizacija iz Subotice iz 2004. godine

⁶²Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima mađarske etničke zajednice iz 2004. godine

⁶³Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima hrvatske etničke zajednice iz 2004. godine

Incidenti na nacionalnoj osnovi

2004. godinu obeležili su brojni međuetnički incidenti u Vojvodini, pa i na području Subotice. Predstavnici mađarske i hrvatske nacionalne manjine su u intervjuu sa istraživačem Inicijative mladih za ljudska prava izneli uverenje da se motiv ovih incidenata može pronaći u činjenici da je to bio period između dva važna izborna ciklusa, parlamentarnih izbora 2003. godine na kojima je zabeležen uspeh Srpske radikalne stranke i neuspeh Saveza vojvodanskih Mađara i lokalnih i pokrajinskih izbora u Vojvodini⁶⁴. Težeći homogenizaciji svog biračkog tela mnoge stranke su pokušavale da zarade političke poene na incidentima i tako su doprinosile razvoju atmosfere straha i nesigurnosti. Jedan od razloga za pogoršavanje međuetničke situacije svuda, pa i u Vojvodini, bilo je i martovsko nasilje na Kosovu i u Srbiji. U periodu od desetak dana sredinom marta 2004. u Vojvodini je zabeleženo 40 incidenata⁶⁵. Jedan od najtežih incidenata dogodio se baš u Subotici sredinom oktobra 2004. kada je napadnut i pretučen Denis Šetet (19), u centru grada, kod hotela „Patria“, a na porodičnoj kući Šetetovih osvanuli su graffiti „crknućete Madari“ i „Smrt“. Posle toga, porodica Šetet je odlučila da se iseli u Mađarsku gde su dobili državljanstvo. Tokom 2004. godine zabeleženi su i napadi na hrvatsku etničku manjinu, pa je tako srušeno katoličko groblje u naselju Tavankut, a pretnje su upućene novinarima „Hrvatske riječi“, koja izlazi u Subotici, uz poruku da će ih sve pobiti „četnici iz Subotice“. Širenje radikalizma u Vojvodini donelo je i telefonske pretnje smrću konzulu Republike Hrvatske u Subotici. Svi ti događaji doveli su do drastičnog pogoršanja međuetničkih odnosa u celoj Vojvodini, pa tako i u Subotici, a u problem se na zahtev političkih stranaka vojvodanskih Mađara umešala i Republika Mađarska, podnoseći zahtev Savetu Evrope da se zaštite njeni sunarodnici u Srbiji i Crnoj Gori. Savet Evrope je u oktobru 2004. godine doneo i rezoluciju kojom se izražava zabrinutost zbog položa-

⁶⁴Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima mađarske i hrvatske etničke zajednice iz 2004. godine. Sa ovom tezom slažu se i predstavnici novosadskih nevladinih organizacija kao što su Vojvodanski centar za ljudska prava i Centar za multiregionalizam

⁶⁵Podaci Centra za multiregionalizam i Vojvodanskog centra za ljudska prava

ja mađarske manjine u Srbiji i formirao je komisiju koja treba da ispitava stepen ugroženosti Mađara u Vojvodini. Tenzije su se smirile tek posle završetka lokalnih izbora u septembru 2004. godine. Prilikom svih ovih incidenta, republička vlada je reagovala suviše sporo, a policija većinu incidenta nije rasvetlila. Takva neefikasna akcija države, uz zapaljive novinske tekstove u beogradskoj štampi, dodatno je uticala da se nacionalističke strasti rasplamsaju.

Izveštaj sa foruma u Subotici

U Subotici je 3. februara 2005. godine održan forum na temu „Položaj Mađara i Hrvata u Subotici posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina”.

Aleksandra Vujić, iz Vojvođanskog centra za ljudska prava, je objasnila nastanak, svrhu i ideju država potpisnica Okvirne konvencije, zatim koncepciju Konvencije i mehanizme za kontrolu primene odredaba Okvirne konvencije.

Istraživanje koje je nedavno sprovedeno od strane Vojvođanskog centra za ljudska prava među nastavnicima i školskim osobljem pokazalo je da postoje prepreke za obrazovanje na manjinskim jezicima. Posebno je apostrofiran nedostatak stručnog kadra i odgovarajućih udžbenika. Aleksandra Vujić je istakla da su svojih prava najsvesniji Mađari, kao i da su oni najorganizovani manjina. To se vidi i iz njihovih odgovora gde se vrlo jasno locira želja za obrazovanjem na svom jeziku i za očuvanjem nacionalne kulture. Ona je istakla da ne postoji odgovarajuća percepcija većinskog naroda kada su u pitanju manjine, što je dobrom delom posledica nepostojanja manjinskih kultura u zvaničnim udžbenicima, kao što su udžbenici istorije, jezika, muzičke kulture itd. Zaključak Aleksandre Vujić bio je da nema interesovanja za pravu multikulturalnost, već da je već došlo na dnevni red pitanje da li svi ovi evropski dokumenti podstiču otvaranje i upoznavanje drugih kultura, ili pak vode ka daljem zatvaranju u uske nacionalne okvire.

Laslo Varga, sekretar Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, govorio je o službenoj upotrebi jezika, obrazovanju i informisanju, kao o temama u nadležnosti nacionalnih saveta.

On se založio za formiranje podsistema mađarskog obrazovanja u okviru jedinstvenog sistema, pa čak i za segregaciju, jer u suprotnom dolazi do gašenja nastave na manjinskim jezicima. Kada su u pitanju udžbenici, pohvalio je ministra prosvete koji je dao saglasnost za uvoz udžbenika, naglasivši da je sada važno to i tehnički odraditi, jer još uvek nije realizovan taj uvoz. Nacionalni savet će se potruditi da pronađe najbolja rešenja u okviru predstojeće racionalizacije i smanjenja broja osnovnih škola u celoj zemlji, što može da izazove velike probleme.

Varga je posebno istakao da je 2004. godine došlo do otvaranja još dve gimnazije na mađarskom jeziku, jedne u Subotici, a druge u Senti, što je vrlo ohrabrujuće. Dalji planovi Nacionalnog saveta su da se otvari školski centar u Zrenjaninu, a možda i Novom Sadu, gde bi bile smeštene sve škole na mađarskom, jer broj učenika ne dozvoljava da se otvaraju posebne zgrade za tu namenu.

Kada je u pitanju informisanje, on je rekao da je usvojen zahtev manjina da se štampani mediji prebace u nadležnost nacionalnih saveta. Iako ima svakodnevnih problema u njihovom funkcionisanju, po njegovim rečima, to je najbolje moguće rešenje. Veliko nezadovoljstvo Varga je izrazio radom RTV Novi Sad, posebno odnosom prema manjinama, i založio se za pronalaženje modaliteta da nacionalni saveti budu nadležni bar za određene programe na manjinskim jezicima. Lokalni mediji naći će se u problemu zbog zakonske obaveze da se svi moraju privatizovati do kraja 2006. godine. Po rečima Lasla Varge, to će dovesti do zatvaranja brojnih manjinskih medija i tu bi takođe rešenje trebalo tražiti u većim ovlašćenjima nacionalnih saveta.

On je zatim pohvalio odluku pokrajine o bližem određivanju pojedinih pitanja u vezi sa službenom upotrebotom jezika i pisma koja je nacionalnim savetima delegirala da odrede tradicionalne nazive mesta na manjinskim jezicima i da se te table postave. Po njegovim rečima sledeći korak bi trebalo da bude izmena Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma, kako bi se do kraja zaokružio zakonski okvir vezan za upotrebu manjinskih jezika.

Ladislav Suknović, tajnik Hrvatskog nacionalnog vijeća, rekao je da položaj Hrvata nije još na pravi način regulisan, jer su relativno nedavno priznati kao nacionalna manjina. Da problemi postoje govori i to da nema srednjih škola i univerziteta na hrvatskom jeziku. Od vrtića postoji samo jedan u subotičkom selu Tavankutu, a broj daka u osnovnim školama je još uvek veoma mali. Kada je u pitanju informisanje, na Radio Subotici postoji dvosatna dnevna emisija na hrvatskom, dok sa RTV Novi Sad postoje brojni problemi. Tako je već poznat slučaj emisije TV Divani, kasnije Tragom hrvatskim, koja je zabranjena i skinuta sa programa ove televizije. Štaviše, čitav sukob rezultirao je tužbama protiv urednika i novinara te emisije od strane generalnog direktora RTV Novi Sad.

Janos Orosz iz Pokrajinskog sekretarijata za upravu, propise i nacionalne manjine je uporedio domaće propise sa odredbama Okvirne konvencije uz zaključak da kod nas često ima dobrih zakonskih rešenja, ali u samoj primeni javljaju se problemi. Govoreći o nadležnostima Pokrajine on je pomenuo listove manjina koji su nedavno predati u nadležnost nacionalnih saveta. Televizija Novi Sad se svojevremeno uklo-pila u sistem RTS-a i kuća je praktično devastirana. U međuvremenu smo dobili zakone o radiodifuziji i informisanju, koji se ne primenjuju baš sasvim. Problem sa RTV Novi Sad je međutim ostao, tako da je danas izuzetno loša komunikacija između manjina i te stanice. U tom kontekstu on je naglasio da nekoliko veoma važnih događaja koji su organizovani od strane manjina nije prenošeno na televiziji Novi Sad, na primer slovački festival u Pivnici. Kada je u pitanju informisanje na hrvatskom, kao jedinu svetu tačku Orosz je pomenuo osnivanje Hrvatske riječi 2002. godine od strane Skupštine Vojvodine.

Kada je u pitanju obrazovanje, on je pročitao statističke podatke o broju škola na mađarskom i hrvatskom jeziku u pokrajini i broju upisanih daka. Tu je ponovio već rečene podatke o stanju školstva i problema vezanim sa stručnim kadrom i uvozom udžbenika.

Zatim je objasnio propise na pokrajinskom nivou vezane za službenu upotrebu jezika, naglašavajući da je u 37 od 45 opština u Vojvodini u službenoj upotrebi neki manjinski jezik. On je upozorio da je Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma zastareo, posebno u delu gde zabra-

njuje upotrebu ličnih imena i naziva na manjinskim jezicima. Od pre dve godine nadzor nad primenom ovog propisa je u rukama pokrajine, tako da se danas on znatno bolje primenjuje. Vojvodina je donela i već pominjanu odluku o ovim pitanjima, gde se definiše primanje pismena na jezicima manjina, dužnost obezbedenja prevodioca kada postupajući organ ne poznaje jezik pripadnika manjine, ali i veoma važna upotreba ličnih imena. Za razliku od dosadašnje prakse sada već počinju da se primenjuju ti propisi i da se izdaju dokumenta sa originalnim imenima pripadnika manjinskih zajednica. Pokrajinski sekretarijat je takođe napravio i obrasce za višejezične izvode iz matičnih knjiga, a naložio je i štampanje svih računa za usluge javnih preduzeća na svim službenim jezicima te konkretne sredine. Posle upozorenja pokrajinskog sekretarijata i republički organi sa kojima je ranije bilo problema počeli su da postavljaju višejezične table. Orosz je još pomenuo i važnost odredbe ove odluke u kojoj je propisano da se u naselju gde procenat manjinskog stanovništva prelazi 25 posto može uvesti jezik te manjine u službenu upotrebu samo za teritoriju tog mesta.

Kada je u pitanju učešće u javnoj vlasti, Orosz je naglasio da odredba zakona po kojoj se mora paziti na zastupljenost manjina u organima vlasti nije povratak nekadašnjem nacionalnom ključu, već uvažavanje realnosti i omogućavanje tim službama da rade efikasnije. Iako je Pokrajina tražila podatke o nacionalnoj strukturi u policiji, takvi podaci nikada nisu dostavljeni. Od ostalih institucija problem postoji i u pravosudu, gde je mnogo veća zastupljenost Srba nego što je njihovo učešće u stanovništvu pokrajine.

Stanka Parać, iz Agencije lokalne demokratije, naglasila je da je pitanje svih pitanja decentralizacija i da tu leži odgovor na većinu pitanja koja se postavljaju u vezi sa manjinskim pravima. U tom smislu, ona je pomenula da nas uskoro čekaju i novi dokumenti Saveta Evrope, kao što su Povelja o lokalnoj samoupravi ili Povelja o manjinskim i regionalnim jezicima, koje znatno konkretnije regulišu ove oblasti od Okvirne konvencije. To je važno jer se u ovoj zemlji često poništavaju dobri rezultati nerazumnim potezima. Tako se na primer poništavaju pozitivna rešenja zakona o manjinama donošenjem zakona o obrazovanju.

Ona je izrazila i žaljenje što ne postoji bolja prekogranična saradnja, posebno između Srbije i Mađarske, jer je to razvojni potencijal i velika šansa za obe zemlje. Oko uvoza udžbenika se pravi problem iako Srbi u Mađarskoj uče iz udžbenika uvezenih iz Srbije i ne postoji nijedan razlog da se ne omogući i obrnut proces.

Pavel Domonji, iz Helsinškog odbora za ljudska prava, izneo je iz iskustva da postoje obdaništa u koja većinom idu deca srpske nacionalnosti, a postoje zahtevi da se angažuju predavači koji bi tu decu naučili mađarski. To su dobri primeri, ali se odluka ne obrazlaže kulturnim razlozima, već isključivo ekonomskim.

Po njegovom mišljenju veliki je hendikep i za većinu kada nije upoznata sa osnovnim elementima iz kulture manjinskih naroda. Sa druge strane zbog obaveze učenja srpskog jezika deca iz manjinskih zajednica su diskriminisana jer imaju veći fond časova od dece srpske nacionalnosti. On se na kraju oštro suprotstavio formiranju obrazovnih pod-sistema određenih nacionalnih zajednica, već je, umesto te segregacije, predložio kao rešenje da u višejezičnim sredinama mora postojati obaveza većinskog naroda da u školama uči jezik nacionalne manjine. To bi onda bila prava multikulturalnost.

Svetislav Milanković, iz Agencije lokalne demokratije, govorio je o problemima hrvatske zajednice u oblasti obrazovanja. On je naglasio da nije siguran kako će sve to izgledati u budućnosti, jer je veliki problem sa nastavnim kadrom. Možda je rešenje u formiranju posebnih jezičkih škola koje će iškolovati kadar za nastavu, ali je sve to vrlo neizvesno. Kada je u pitanju formiranje posebnih škola na hrvatskom jeziku, Milanković je rekao da ne vidi bolje rešenje a da se istovremeno postigne očuvanje nacionalne posebnosti i spreči asimilacija. On je zaključio da ne vidi mogućnost da se u bliskoj budućnosti ponovi situacija iz 70-ih ili 80-ih godina kada su svi u Vojvodini znali bar još jedan jezik, i najčešće ga učili u svom okruženju koje je bilo multietničko.

Zaključci o položaju Mađara i Hrvata u opštini Subotica

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mladih za ljudska prava donosi sledeće zaključke u vezi sa poštovanjem Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Međuetnički odnosi u Subotici još uvek su opterećeni tenzijama koje su rezultat prošlogodišnje serije incidenata na etničkoj osnovi;
2. Građani mađarske nacionalnosti i dalje se iseljavaju iz Subotice. Za razliku od devedesetih godina kada je to iseljavanje bilo uzrokovano oružanim sukobima, danas je to pre svega ekomska situacija i bolji životni standard u susednoj Madarskoj;
3. U opštini Subotica službeni jezici su pored srpskog i mađarski i hrvatski. Opštinska administracija svoje poslove obavlja na sva tri jezika, javni natpisi su uglavnom dvojezični (srpski–ćirilica ili latinica i mađarski jezik), nazivi firmi takođe, tako da je situacija u toj oblasti potpuno u zakonskim okvirima;
4. Pravo na službenu upotrebu jezika ne poštuju u potpunosti organi, organizacije i ustanove čiji je osnivač Republika. Na nepoštovanje odredbi o postavljanju dvojezičnih natpisa od strane republičkih institucija u Subotici (na primer: Uprava javnih prihoda, Vojska SCG i sl.) upozorio je i Pokrajinski sekretarijat za upravu, propise i nacionalne manjine, koji je nadležan za kontrolu zakonskih odredbi o manjinskim pravima;
5. Opština Subotica donela je odluku da na zgradi opštine pored državne, treba da stoje i zastave mađarske i hrvatske nacionalne manjine. Ova odluka u skladu je sa Zakonom o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina iz 2002. godine. Nacionalni saveti dve etničke grupe već su raspisali konkurs za idejno rešenje ovih zastava, pošto po zakonu ne smeju da budu identične sa zastavama matičnih država;
6. Obrazovanje u Subotici odvija se na mađarskom jeziku na svim nivoima školovanja. U 2004. godini otvorena je i specijalizovana filološka gimnazija na mađarskom jeziku „Deže Kostolanji“. Mađarska etnička zajednica uz podršku pokrajinske skupštine insistira i na otvaranju Pedagoškog fakulteta u okviru Novosadskog univerziteta, ali ta ideja nije dobila podršku Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije;

7. Obrazovanje na hrvatskom jeziku odvija se u znatno težim uslovima, a započelo je tek školske 2002/03. godine. Problem je mali broj dece koja se prijavljuju za nastavu, ali i nedostatak stručnog kadra koji bi radio u školama na hrvatskom jeziku. Takođe, problem je i u nepostojanju srednjeg i visokog školstva na hrvatskom jeziku, što onemogućava formiranje stručnog kadra koji bi radio u prosveti;
8. Informisanje na jezicima nacionalnih manjina odvija se preko lokalnog Radio Subotica, koji ima programe na mađarskom i hrvatskom jeziku. Kada su u pitanju štampani mediji, odlukom Skupštine Vojvodine osnivačka prava nad ovim medijima preneta su na Nacionalne savete, što je jednoglasno pozdravljen u manjinskim zajednicama. Osim Magyar Szoa koji je glasilo mađarske etničke zajednice, 2002. godine je odlukom Skupštine Vojvodine osnovana i Hrvatska riječ kao glasilo Hrvata u Vojvodini;
9. Jedanestog februara 2005. godine potpisani je Ugovor između Srbije i Crne Gore i Mađarske o pravima Srba u Mađarskoj i Mađara u Srbiji i Crnoj Gori. Ovo je prvi bilateralni sporazum koji je naša zemlja potpisala sa nekom stranom državom u oblasti zaštite prava nacionalnih manjina. U njemu su navedeni osnovni problemi koje je potrebno rešiti.

Preporuke za poboljšanje položaja Mađara i Hrvata u Subotici

- Organi, organizacije i ustanove čiji je osnivač Republika Srbija dužni su da u potpunosti ispoštuju odredbe Zakona o pravima i slobodama nacionalnih manjina i da postave višejezične natpise sa imenima svojih institucija. Isto rešenje mora se primeniti i na zvanična dokumenta koja izdaju ove institucije (na primer, rešenja o porezu ili računi za utrošenu električnu energiju);
- Potrebno je nastaviti sa razvojem obrazovanja na mađarskom jeziku, kao što je to činjeno u 2004. godini kada su osnovane dve nove srednje škole. U tom smeru treba ići i u oblasti visokoškolskog obrazovanja, posebno kada je u pitanju otvaranje Pedagoškog fakultete

ta u Subotici. Dozvolu za otvaranje ovog fakulteta treba da izda Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije i nema nijednog razloga da se to ne učini pošto već postoji preporuka od strane Skupštine Vojvodine;

- Država mora medijski podržati nastavu na hrvatskom jeziku i finansijski pomoći njeno održavanje. Da bi se kompletiralo školstvo na hrvatskom jeziku ovoj nacionalnoj zajednici se mora omogućiti pojađanje srednjih škola na svom jeziku, ali i odgovarajuće visokoškolsko obrazovanje kako bi se оформили kadrovi za rad u nastavi na hrvatskom jeziku;
- Država je dužna da obezbedi ravnopravo učešće Mađara i Hrvata u republičkim organima vlasti i institucijama koje su u njenoj nadležnosti. Posebno je važno da se ova ravnopravnost obezbedi u policiji, sudovima i tužilaštvima;
- Potrebno je promeniti odredbe Zakona o privatizaciji kako bi se uvažile specifičnosti manjinskih medija i kako njihova privatizacija ne bi dovela do gašenja medija na jezicima nacionalnih manjina. Takođe treba razmotriti ideju nacionalnih saveta manjinskih zajednica da se tim telima prepuste i osnivačka prava na nekim lokalnim elektronskim medijima ili bar na delu programa koji se emituje na jezicima manjina.

Dodatak

Spisak učesnika foruma u Subotici

- Laslo Varga, sekretar Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine;
- Janos Orosz, Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine;
- Eleonora Szoke, Televizija Subotica, mađarska redakcija;
- Dušica Dulić, NIU „Hrvatska riječ“;
- Tatjana Kiš, Televizija Super;
- Vesna Babić, City radio;
- Vesela Laloš, List „Dnevnik“;
- Marina Kujundžić, Radio Subotica, hrvatska redakcija;
- Zoltaxi Vigi, „Magyar szó“;
- Pavel Domonji, Helsinški odbor za ljudska prava;
- Slaven Bačić, advokat;
- Zoltan Gabor, pokrajinski ombudsman;
- Davor Marko, Subotičke novine i Evropski pokret u Srbiji;
- Miroslav Kovačić, Generalni konzulat Republike Hrvatske;
- Edit Pinter Molnar, Onkormanyzat Szabadka;
- Janos Huszar, Generalni konzul Republike Mađarske u Subotici;
- Edit Stevanović, Liga socijal-demokrata Vojvodine;
- Aleksandra Vujić, Vojvodanski centar za ljudska prava;
- Ladislav Suknović, tajnik Nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine;
- Stanka Parać, Agencija lokalne demokratije;
- Svetislav Milanković, Agencija lokalne demokratije;
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština
BAČKI
PETROVAC

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Forumom Slovaka
iz Bačkog Petrovca

Opšti podaci o Bačkom Petrovcu

Bački Petrovac je opština u Vojvodini, naseljena uglavnom slovačkim stanovništvom i predstavlja politički i kulturni centar slovačke etničke zajednice u Srbiji. To je jedina opština u Srbiji gde Slovaci predstavljaju natpolovičnu većinu stanovništva.

Politička situacija

Tokom 90-ih godina prošlog veka u Bačkom Petrovcu najveću podršku imale su stranke koje su se zalagale za veću autonomiju Vojvodine (na primer Liga socijal-demokrata Vojvodine). Vladajuća stranka u Srbiji tokom 90-ih godina, Socijalistička partija Srbije (SPS), sve do poslednjih lokalnih izbora 2004. godine nije imala ni jednog odbornika u Skupštini opštine Bački Petrovac. Lokalni izbori, u septembru 2004. godine, održani su po novom izbornom zakonu, koji je uveo proporcionalni izborni sistem i tako omogućio ulazak velikog broja partija u lokalnu skupštinu. Posle izbora formirana je vlast sastavljena od stranke G17 plus, koju podržavaju odbornici Srpske radikalne stranke (SRS) i SPS-a. Direktno izabrani predsednik opštine takođe je član G17 plus. U opštini Bački Petrovac stanovništvo nije naklonjeno nacionalno opredeljenim strankama. Tako je nacionalna stranka Slovaka stvorena tek pre dve godine, a na lokalnim izborima ostvarila je prilično loš rezultat (dva od 31 odbornika u lokalnom parlamentu).

Ekonomski situacija

Ekonomsku situaciju u Bačkom Petrovcu karakteriše (kao i u većini drugih mesta u Srbiji) veoma slab materijalni status stanovništva, prouzrokovani pre svega propašću nekadašnjih društvenih firmi i slabim rezultatima privatizacije. Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom. Razvijena je proizvodnja industrijskog bilja, posebno hmelja, koji se prodaje pivarskim industrijama u Čelarevu i drugim mestima.

Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Bačkom Petrovcu

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Opština Bački Petrovac, po rezultatima popisa iz 2002. druge godine, ima 14.681 stanovnika⁶⁶. Od tog broja, 9.751 su Slovaci, a 3.779 Srbi. Ovi brojevi, kada se uporede sa podacima popisa 1991. godine, pokažuju da je ukupan broj stanovnika manji, ali i da se postepeno menja nacionalna struktura opštine. Na popisu 1991. godine, u opštini Bački Petrovac živelo je 15.662 stanovnika, od čega su se 11.016 izjasnili kao Slovaci, a 3.281 kao Srbi. Istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici slovačke nacionalne zajednice rekli su da je ovo smanjenje od gotovo 1.300 stanovnika među slovačkom populacijom posledica negativnog prirodnog prirašaja. S druge strane, tokom 90-ih godina prošlog veka veliki broj ljudi je potražio utočište u inostranstvu, pokušavajući da izbegne vojnu obavezu i odlazak na ratište. Takođe, poslednjih godina sve više mladih ljudi odlazi na studije u Slovačku i ostaju тамо да живе⁶⁷. Broj srpskog stanovništva je povećan. Ovo nije posledica visokog prirodnog priraštaja, već doseljavanja izbeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine tokom 90-ih godina⁶⁸. Podaci iz tabele svedoče o ovim demografskim promenama:

POPIS 1991.	POPIS 2002.
Ukupno 15.662	Ukupno 14.681
Slovaci 11.016	Slovaci 9.751
Srbi 3.281	Srbi 3.779

⁶⁶Podaci iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2002. godine, Republički zavod za statistiku

⁶⁷Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima slovačke nacionalne zajednice

⁶⁸Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima slovačke nacionalne zajednice. Videti takođe i izveštaj sa foruma u Bačkom Petrovcu u nastavku teksta

Pravo na slobodu veroispovesti

Verska prava Slovaka u Bačkom Petrovcu nisu ugrožena. Većina slovačkog stanovništva su vernici Slovačke evangelističke crkve, dok je manji deo u Rimokatoličkoj crkvi. Obe verske zajednice imaju svoje hramove i neometano obavljaju verske obrede.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

U Bačkom Petrovcu postoji lokalna Radio–televizija Petrovac, koja program emituje na slovačkom jeziku. Od štampanih medija izlazi nedeljničnik „Hlas ljudu“, čija su osnivačka prava odlukom Skupštine AP Vojvodine prebačena na Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine. Radio i televizija Novi Sad imaju svoje programe na slovačkom jeziku, koji se emituju svakodnevno.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Službeni jezici u opštini Bački Petrovac su srpski i slovački i uglavnom se poštuju zakonske odredbe vezane za službenu upotrebu jezika. Opštinski službeni spisi stampaju se dvojezično, moguće je dobiti lična dokumenta na slovačkom, a odbornici imaju pravo da govore na svom jeziku na sednicama skupštine opštine. Pravo na službenu upotrebu jezika ne poštuje se u potpunosti u radu republičkih organa. Tako se svi sudske i upravni postupci vode na srpskom jeziku iako postoji mogućnost vođenja postupaka i na slovačkom jeziku. Istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici slovačke etničke zajednice rekli su da građani vrlo retko traže da se postupci vode na slovačkom, a još ređe podnose zvanične dopise na maternjem jeziku, jer srpski jezik doživljavaju kao jezik kojim se komunicira sa državnim organima⁶⁹. Kršenje Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma postoji i u slučaju tabli sa imenima ulica

⁶⁹Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima slovačke nacionalne zajednice iz 2004. godine

i trgova u Bačkom Petrovcu, koje su ispisane samo na slovačkom jeziku. Zakonom je propisano da je obavezno ispisivanje i na srpskom jeziku kao zvaničnom jeziku u Republici Srbiji. S druge strane, u selu Maglić, gde je većinsko srpsko stanovništvo, nema tabli sa natpisima na slovačkom, čime je prekršen Statut Skupštine opštine Bački Petrovac.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Obrazovanje na slovačkom jeziku postoji na svim nivoima u Bačkom Petrovcu (predškolsko obrazovanje, osnovna škola i srednja škola). U gimnazijskim u Bačkom Petrovcu nastava se odvija na slovačkom i na srpskom jeziku. Od školske 2001/02. godine upisuju se po dva odeljenja na srpskom i na slovačkom, dok su ranije to bila tri odeljenja na slovačkom i jedno na srpskom jeziku. U školama ima i primera da deca (pretežno iz mešovitih brakova) pohađaju nastavu na srpskom jeziku, ali su izabrali i da slušaju nastavu slovačkog jezika sa elementima nacionalne kulture kao izborni predmet (dva časa nedeljno)⁷⁰. Problem koji je trenutno aktuelan je uvoz udžbenika iz Slovačke. Ministarstvo prosvete i sporta odobrilo je načelno uvoz udžbenika iz stranih zemalja, ali ta praksa još uvek nije zaživela⁷¹.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Slovaci ravnopravno učestvuju u organima javne vlasti. Kako su istraživači Inicijative mladih za ljudska prava rekli predstavnici političkih i nevladinih organizacija u Bačkom Petrovcu, do sada nije bilo problema sa učešćem ove manjine u organima vlasti bilo opštine, bilo pokrajine Vojvodine. Problem, međutim, postoji kod policije i pravosudnih organa. Između ostalog, sudija koji radi u odeljenju Opštinskog suda u Novom Sadu je slovačke nacionalnosti, ali, po sopstvenom priznanju, ne razume slovački jezik⁷².

⁷⁰Pogledaj izveštaj sa foruma u Bačkom Petrovcu u nastavku teksta

⁷¹Isto

⁷²Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima slovačke nacionalne zajednice iz 2004. godine. Videti takođe izveštaj sa foruma u Bačkom Petrovcu u nastavku teksta

Izveštaj sa foruma u Bačkom Petrovcu

U Bačkom Petrovcu je 4. februara 2005. godine održan forum na temu „Položaj Slovaka u Bačkom Petrovcu posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina”.

Forum je na početku pozdravio zamenik predsednika opštine Radomir Zotović. Vladimir Valentik, potpredsednik Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine je dao osnovne informacije o Bačkom Petrovcu, posebno o nacionalnom sastavu stanovništva i demografskim prilikama. Ti podaci jasno pokazuju da se slovačko stanovništvo konstantno smanjuje. Razlozi za to su, po njegovim rečima, nizak prirodni priraštaj, a zatim i iseljavanje, prouzrokovano kako ekonomskim, tako i političkim razlozima. Valentik je govorio i o prvim slovačkim institucijama, važnim za očuvanje nacionalnog identiteta, kao što su biblioteka, pozorište iz 1866. godine (i dan danas postoji) i gimnazija „Jan Kolar”, otvorena 1919. godine kao prva slovačka gimnazija van Slovačke. Te iste godine osniva se i Štamparija „Kultura”, koja i dan danas radi i koja je pre-sudno doprinela stvaranju autohtone slovačke kulture u Vojvodini.

Valentik je istakao da je Bački Petrovac centar Slovaka u celoj Vojvodini iz kojeg se vodi briga o informativnoj, obrazovnoj i kulturnoj politici svih Slovaka. Tako do skoro nije postojao ni jedan lokalni list, koji bi izlazio samo za stanovnike Bačkog Petrovca, već je usmerenje uvek bilo ka celoj slovačkoj populaciji u Vojvodini.

Jan Lačok, direktor osnovne škole u Kulpinu, na početku je rekao da se po školama najbolje vidi dejstvo bele kuge i da je broj učenika u toj školi za 10 godina opao za sto učenika. Po njegovim rečima, nekada je postojala dobra praksa održavanja dvojezične nastave gde su učenici paralelno slušali dva profesora. To je davalо izuzetno dobre rezultate, a ne samo da su svi znali srpski, već su i Srbi znali slovački što je uticalo na zbližavanje ljudi. Roditelji su i danas zainteresovani za taj vid nastave.

On je posebno istakao da do sada nije bilo nikakvih ekscesa na međuetničkoj osnovi i da je ova sredina poznata po svojoj toleranciji.

Pavel Lomiansky, sekretar Skupštine opštine Bački Petrovac, istakao je da se danas popravlja ono što je uništeno prilikom oduzimanja autonomije Vojvodine. Tako se danas tek pokreće pitanje upotrebe manjinskih jezika u zvaničnoj komunikaciji iako je to bila ranije redovna praksa. Po njegovim rečima, u Bačkom Petrovcu se vrlo malo koristi slovački jezik. To nije slučaj samo u opštini, već i u drugim oblastima života. Nedavno je pokrenuto pitanje tabli sa imenima ulica, pošto su one u samom gradu ispisane isključivo na slovačkom. Opština nije ništa učinila po tom pitanju s obzirom na to da bi to iziskivalo visoke troškove. S druge strane, u srpskom selu Maglić table su isključivo na srpskom iako je slovački zvaničan jezik na teritoriji cele opštine. Od državnih institucija uglavnom se dobijaju rešenja na srpskom jeziku, ali ne samo od, na primer, uprave prihoda, već i od mesne zajednice u Petrovcu, što je potpuno neshvatljivo. Skupština opštine je donela pravilnike o dvojezičnim formularima za dokumenta u nadležnosti opštine, tako da se, po rečima gospodina Lomianskog, očekuje napredak u ovoj oblasti.

Biljana Drakulić, iz osnovne škole „Jan Čajak“ u Bačkom Petrovcu, na početku je iznела podatak da je gimnaziju u Petrovcu završila na slovačkom jeziku i danas oba jezika govori potpuno ravnopravno. Posebno je ponosna što je osnovna škola u kojoj radi prihvatile decu izbjeglu iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine i 1993. godine po prvi put otvorila odeljenja na srpskom jeziku. To je izvedeno bez ikakvih problema što, po njenom mišljenju, govori o širokogrudosti lokalnog stanovništva. Drakulićeva je još rekla da su svi roditelji dece u prvom i drugom razredu u srpskim odeljenjima prihvatile da im deca uče fakultativno slovački jezik sa elementima nacionalne kulture. To svedoči o činjenici da za tako nešto postoji interesovanje u Bačkom Petrovcu i da bi to što pre trebalo omogućiti tokom čitavog školovanja. Takođe, njen je sugestija da se ova mogućnost proširi i na srpske škole kao što je ona u Magliću.

Tatiana Korosova, psiholog u gimnaziji „Jan Kolar“ u Bačkom Petrovcu, govorila je o smanjenju broja đaka u ovoj školi. Po njenom mišljenju za 10 godina može se očekivati da odnos slovačkih i srpskih odeljenja буде jedan prema tri, za razliku od današnjeg koji je dva prema dva. U

gimnaziji je obezbedena nastava na slovačkom jeziku iz svih predmeta, osim francuskog, nemačkog i latinskog jezika, gde profesori ne znaju slovački jezik. Za razliku od situacije od pre 20 godina kada je to bilo obavezno, danas se ne postavlja znanje slovačkog jezika kao uslov za rad u gimnaziji. Ona je takođe istakla da je na časovima građanskog vaspitanja uspešno izveden eksperiment gde su časovi održavani pola na srpskom pola na slovačkom jeziku u nacionalno mešovitim odeljenjima. Ta akcija dala je odlične rezultate i deca su je vrlo lepo prihvatile.

Uvodno izlaganje na drugom delu skupa održao je dr **Zoroslav Spevak**, profesor Novosadskog univerziteta i predsednik NVO „FORS”.

On je na početku dao istorijski pregled usvajanja Okvirne konvencije i pritom posebno istakao ulogu balkanskih ratova s kraja 20. veka na samu ideju donošenja ovakve konvencije. Po njegovim rečima, Konvencija je minimum standarda ispod kojih nacionalna zakonodavstva ne bi smela da idu. To je veoma malo u odnosu na ono na šta su ljudi u Vojvodini navikli, ali konvencija takođe zabranjuje narušavanje već stечenih prava. Konvencija postavlja zahteve državi šta mora da se učini da bi se zaštitila prava manjina, ali traži i aktivan odnos države prema ovom pitanju. Problem predstavlja to što evropske zemlje nisu uspele da se dogovore oko definicije nacionalne manjine, ali ovo je najviše što su evropske zemlje mogle da usaglase, te stoga obiluje brojnim opštim mestima. No i pored toga Konvencija je od velike važnosti, posebno zbog kontrolnog mehanizma koji uvodi u vidu dvostrukog izveštavanja, ne samo od strane države, već i putem alternativnog izveštaja koji prave nevladine organizacije. U tom smislu, Spevak je istakao da je državni izveštaj potpuno birokratizovan i da nema mnogo veze sa realnošću, za razliku od alternativnog izveštaja koji je, po njegovom mišljenju, veoma utemeljen, ozbiljan i stručno urađen.

Tatiana Korosova je u drugom javljanju apelovala da se koristi termin minimum kada se govori o Okvirnoj konvenciji, jer po njenim rečima ne postoji jedinstven evropski standard kada su u pitanju prava nacionalnih manjina. Ona je izrazila sumnju u kontrolni mehanizam konvencije, jer je predugo vreme od pet godina na koliko države treba da šalju svoje izveštaje. Zato je mnogo važnija Povelja o manjinskim i re-

gionalnim jezicima čije ratifikovanje tek predstoji i ona će doneti mnogo preciznije i čvršće garancije za manjinske grupe u Srbiji.

Pavel Marčok, predsednik opštinskog odbora Demokratske stranke, izneo je sumnju da država ponekad namerno zloupotrebljava činjenicu da je ovaj kraj jedan od najtolerantnijih u Srbiji. Tako je i priliv izbeglica ovde bio veliki, ali nije bilo problema iako je značajno promenjena demografska slika Bačkog Petrovca. Po njegovim rečima, identitet Slovaka u Petrovcu je očuvan zahvaljujući pre svega gimnaziji, koja je prva slovačka gimnazija van Slovačke. Zato je neophodno učiniti sve da bi se ta gimnazija očuvala i da bi se privukli i Slovaci iz drugih mesta da se ovde školuju. Za njega Okvirna konvencija je samo temelj na kome se mora dalje graditi, inače država pokazuje mačehinski odnos prema manjinama ako se zadrži samo na ovim minimalnim pravima. On je takođe pomenuo i podatak da jedini sudija koji radi u Bačkom Petrovcu ne razume slovački jezik iako je slovačke nacionalnosti.

Zaključci o položaju Slovaka u opštini Bački Petrovac

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. Rezultati popisa pokazuju da se slovačko stanovništvo u Bačkom Petrovcu smanjuje, dok se broj Srba povećava. Ova pojava uzrokovana je kako negativnim prirodnim priraštajem, tako i odseljavanjem Slovaka zbog političkih i ekonomskih razloga i doseljavanjem Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine;
2. Slovaci su ravnopravno zastupljeni u organima javne vlasti na lokalnom i pokrajinskom nivou. Ovo pravo se međutim ne primenjuje u potpunosti u organima policije i pravosuđa. U izdvojenom odeljenju novosadskog Opštinskog suda u Bačkom Petrovcu radi sudija, koji iako je Slovak, po sopstvenom priznanju ne razume slovački jezik;

3. Slovački jezik je u službenoj upotrebi pored srpskog jezika, u opštini Bački Petrovac. Table u samom gradu su isključivo na slovačkom jeziku, što je kršenje Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma, a sa druge strane u srpskom selu Maglić table su isključivo na srpskom jeziku što je takođe kršenje propisa, ovoga puta Statuta Skupštine opštine;
4. Sudski i upravni postupci vode se na srpskom jeziku, i pored zakonske mogućnosti da se vode i na jeziku stranaka, u ovom slučaju slovačkom. Takođe i drugi službeni spisi su uglavnom na srpskom jeziku;
5. U predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju nastava se odvija na slovačkom i srpskom jeziku, a postoje i odeljenja na srpskom jeziku gde su učenici kao izborni predmet uzeli slovački jezik sa elementima nacionalne kulture.

Preporuke za poboljšanje položaja Slovaka u Bačkom Petrovcu

- Država je dužna da obezbedi potpunu primenu prava na ravnopravno učešće manjina u javnoj vlasti, posebno kada su u pitanju policija, sudovi i tužilaštva;
- Građani se moraju edukovati putem medija i drugih programa da imaju pravo da koriste maternji jezik u komunikaciji sa državnim organima;
- Opština Bački Petrovac dužna je da u potpunosti primeni važeće propise kada je u pitanju službena upotreba jezika. To znači da sve table sa imenima ulica i trgova moraju biti dvojezične. Table sa imenima republičkih institucija na kojima su nazivi ispisani srpskim jezikom, takođe treba zameniti dvojezičnim;
- Treba nastaviti sa dobrom praksom nesmetane nastave na slovačkom jeziku, ali bi takođe bilo dobro razmotriti da se Slovacima obezbedi veći pristup visokom školstvu na slovačkom jeziku, kako bi se formirali kadrovi koji bi mogli da predaju u školama.

Dodatak

Spisak učesnika foruma u Bačkom Petrovcu

- Radomir Zotović, zamenik predsednika opštine Bački Petrovac;
- Jan Lačok, direktor O.Š. „J.A.Komenski”, Kulpin;
- Pavel Lomiansky, sekretar Skupštine opštine Bački Petrovac;
- Miloš Krstovski, Liga socijaldemokrata Vojvodine;
- Pavel Marčok, Demokratska stranka;
- Miroslav Babiak, Radio Petrovec;
- Juraj Bartoš, „Hlas Ljudu”;
- Biljana Drakulić, O.Š. „Jan Čajak”;
- Tatiana Korosova, Gymnasium „Jana Kollara”;
- Dejan Dimitrov, Udruženje romskih studenata;
- Vladimir Valentik, Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine;
- Zoroslav Spevak, NVO FORS;
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština PREŠEVO

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Centrom za multikulturalno obrazovanje
iz Preševa

Opšti podaci o opštini Preševo

Opština Preševo se nalazi na jugu Srbije na granici sa Kosovom i Makedonijom. Sukobi na tim teritorijama tokom devedesetih odrazili su se i na područje Preševa. U tom periodu zabeleženi su brojni slučajevi teških kršenja ljudskih prava. Krajem devedesetih na ovoj teritoriji izbio je oružani sukob između Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe (OVPBM) i Vojske Jugoslavije i policije Srbije, tako da je od tada Preševska dolina u centru pažnje domaće i međunarodne javnosti.

Politička situacija

Od prvih lokalnih izbora 1992. godine u opštini Preševo na vlasti je Partija za demokratsko delovanje (PDD), na čelu sa Rizom Haljimijem (Riza Halimi). Posle donošenja novog zakona o lokalnoj samoupravi 2002. godine, održani su neposredni izbori za predsednika opštine na kojima je pobedio Haljimi, ali 2004. godine na izborima za odbornike lokalnog parlamenta pobeduju Demokratska partija Albanaca (DPA), Demokratska unija doline (DUD) i Pokret za demokratski progres (PDP), koje formiraju lokalnu vlast. U ovim strankama značajne pozicije zauzimaju bivši funkcioneri Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe. Albanske političke stranke bojkotovale su parlamentarne izbore 2000. i 2003. godine, tako da Albanci sa juga Srbije nemaju svoje poslanike u Skupštini Srbije. Iako su neke druge manjine zbog visokog cenzusa ušle preko većih stranaka u parlament (npr. Bošnjaci preko DS), ovakav aranžman nijednog trenutka nije bio ponuđen predstavnicima albanskih političkih partija⁷³. Birači srpske nacionalnosti podeljeni su između nekoliko partija od kojih dominiraju Srpska radikalna stranka (SRS) i Socijalistička partija Srbije (SPS). Zbog podeljenosti i malog broja birača na lokalnim izborima 2004. godine, srpske političke partije imaju samo jednog odbornika u lokalnom parlamentu Preševa.

⁷³Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima političkih partija Albanaca iz 2004. godine

Ekonomска situacija

Preševo je jedna od najnerazvijenijih opština u Srbiji. Stanovništvo se uglavnom bavi trgovinom. Zbog blizine graničnih prelaza sa Makedonijom i Kosovom deo ljudi se bavi i krijućarenjem robe. Mala i srednja privreda je većim delom van legalnih tokova, tako da se ne može precizno utvrditi stvarni stepen njenog razvoja. Važan izvor prihoda za mnoge porodice u Preševu je finansijska pomoć članova porodice koji žive u inostranstvu⁷⁴.

Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Preševu

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

U Preševu je na poslednjem popisu 2002. godine registrovano 34.904 stanovnika. Od tog broja, njih 31.096 su se izjasnili kao Albanci, a 2.984 kao Srbi. Zbog sukoba na jugu Srbije 2000. i 2001. godine, kao i zbog atmosfere straha i nepoverenja koja je opstala i posle završetka oružanih borbi, deo građana napustio je Preševo. Za vreme rata na Kosovu 1999. godine veliki broj Albanaca izbegao je na Kosovo i u Makedoniju. Istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici albanske etničke zajednice rekli su da se njih nekoliko hiljada trajno naselilo na Kosovu⁷⁵. Jedan broj Albanaca odselio se na Kosovo, posebno u Prištinu, zbog posla ili studiranja. Takođe, Srbi se iz istih razloga sele u Vranje ili Niš. Da je došlo do smanjenja stanovništva u obe nacionalne zajednice govori i sledeća tabela:

⁷⁴Isto

⁷⁵Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima albanske etničke zajednice iz 2004. godine

POPIS 1991.	POPIS 2002.
Ukupno 38.943	Ukupno 34.904
Albanci 34.992	Albanci 31.096
Srbi 3.206	Srbi 2.984

Pravo na slobodu veroispovesti

Verska prava Albanaca u opštini Preševo nisu ugrožena. Albansko stanovništvo je uglavnom islamske veroispovesti. Na teritoriji opštine postoje islamski verski objekti i verska služba se odvija nesmetano.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Lokalna Radio-televizija Preševo emituje program na albanskom jeziku. Ova medijska kuća otvorena je posle 2001. godine uz podršku vlade Srbije, stranih i domaćih donatora. S obzirom na to da vlasnička prava ima Skupština opštine Preševo, neizvesno je šta će se dogoditi kada 2006. godine istekne rok za privatizaciju lokalnih medija. Postoji bojazan da bi ova stanica mogla da bude zatvorena ako ne bude zainteresovanih za privatizaciju. Štampanih medija na albanskom jeziku u Preševu nema.

Pravo na službenu upotrebu jezika

U opštini Preševo službeni jezici su srpski i albanski i ova odredba Statuta se poštuje u zvaničnoj komunikaciji i na sednicama Skupštine opštine. Pravo na službenu upotrebu jezika ne poštuje se u radu republičkih institucija. U sudu se postupci vode na srpskom jeziku, dok se na albanskom jeziku vode uz pomoć prevodilaca. Teškoću za vođenje postupaka na albanskom jeziku predstavlja i nepoznavanje tog jezika od strane administrativnog osoblja koje je uglavnom srpske nacionalnosti⁷⁶.

⁷⁶Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstvincima nevladinih organizacija i političkih stranaka u Preševu iz 2004. godine

Dokumenta koja izdaju institucije i na lokalnom i na republičkom nivou su isključivo na srpskom jeziku, što se zvanično objašnjava nedostatkom sredstava i kadrova koji bi prevodili podatke iz tih dokumenata⁷⁷.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

Obrazovanje na albanskom jeziku postoji u osnovnim i srednjim školama. Više i visoko obrazovanje na albanskom jeziku ne postoji. Pre dve godine pokrenuta je inicijativa da se u Preševu otvorи odeljenje Učiteljskog fakulteta gde bi se studiralo na albanskom jeziku, ali ta ideja još nije realizovana.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Albanci nisu ravnopravno zastupljeni u organima javne vlasti u Preševu. U vreme nemira na Kosovu početkom 90-ih i u Preševu je bilo otpuštanja ljudi sa posla po nacionalnoj osnovi iz škola, bolnica, policije, pravosuđa i svih državnih institucija⁷⁸. Tokom 90-ih godina samo jedan od šest sudija Opštinskog suda u Preševu bio je Albanac, dok je albanskih policajaca u opštini bilo tri do četiri⁷⁹. Ovakva situacija trajala je sve do 2001. godine kada, posle prestanka sukoba, dolazi do ponovnog zapošljavanja ljudi u saradnji sa Koordinacionim centrom za jug Srbije. Danas je broj sudija Albanaca povećan i ima ih troje. Predstavnici Koordinacionog centra navode da se čine napor da se situacija poboljša putem raspisivanja konkursa i obuke za polaganje pravosudnog ispita⁸⁰. Uz finansijsku i stručnu pomoć OEBS-a, 2002. godine stvorena je multietnička policija u koju su prvi put posle 15 godina uključeni Albanci sa ovog područja. Te formacije nalaze se u redovnom sastavu MUP-a Srbije i obavljaju policijske poslove na teritoriji opština Preševo i Bujanovac.

⁷⁷Isto

⁷⁸Interesantan je podatak da je, po sopstvenim rečima, sa posla isteran i današnji predsednik opštine Preševo, Riza Halimi

⁷⁹Intervju istraživaca Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima nevladinih organizacija i političkih stranaka u Preševu iz 2004. godine

⁸⁰Videti izveštaj sa foruma u Preševu u nastavku teksta

Sukobi i incidenti 2001–2005. godine

Preševo i okolina bili su poprište oružanih sukoba u novembru 2000. godine. Posle konflikta na Kosovu, prema uslovima utvrđenim u Vojno-tehničkom sporazumu potpisanim u Kumanovu, 9. juna 1999. godine, formirana je Kopnena zona bezbednosti duž granice Srbije i Kosova široka 5 i dugačka 402 kilometra. U tu zonu ušli su i delovi opština Preševo i Bujanovac. Prema sporazumu KFOR-a i Vojske Jugoslavije (danas Vojske SCG), srpska vojska se povukla iz te zone i izvršena je demilitarizacija. U zoni su ostale samo policijske jedinice koje nisu imale pravo da poseduju teško naoružanje. U novembru 2000. godine izbila je pobuna koju je organizovala Oslobođilačka vojska Preševa, Bujanovca i Medveđe (OVPBM). Posle nekoliko meseci sukoba nasilje je prestalo uz angažovanje SAD-a, NATO i Evropske unije, tako da je 14. marta 2001. godine počeo povratak srpskih snaga bezbednosti u kopnenu zonu, na osnovu sporazuma Vojske Jugoslavije i KFOR-a. OVPBM je pristala da predala oružje, uz uslov da se ne preduzimaju nikakve kaznene mere prema ljudima koji su učestvovali u pobuni. Vojska Jugoslavije je preuzeila čitavu zonu bezbednosti 31. maja 2001. godine. Posao oko rešavanja krize na jugu Srbije preuzele je na sebe Koordinaciono telo savezne i republičke vlade za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, koje je formirano odlukom obe vlade i na čijem čelu je Nebojša Čović, u to vreme potpredsednik Vlade Republike Srbije. Posle okončanja sukoba ovo telo je donelo i poseban program obnove poverenja i ekonomskog oporavka ovog područja u cilju rešavanja uzroka problema. Taj program poznat je po svom kolokvijalnom nazivu „Čovićev plan”.

Početkom 2005. godine na granici Srbije i Makedonije, blizu mesta Miratovac pripadnici Vojske Srbije i Crne Gore ubili su 15-togodišnjeg Dasha Hajrulahua, koji je prelazio granicu, vraćajući se od svojih rođaka koji žive u Makedoniji. Zvanična verzija VSCG je da mladić nije poslušao naredenje vojnika da stane i da ga je ubio metak koji se odbio od obližnjeg drveta. Ništa se, međutim, ne zna o daljem toku istrage (ukoliko je istraga uopšte pokrenuta), a nikada nije saopšteno ni ime osobe koja je pucala. Ovo ubistvo izazvalo je proteste u Preševu i ponovo je aktualizovalo temu prisustva vojske i specijalnih policijskih jedinica u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa.

Izveštaj sa foruma u Preševu

U Preševu je 10. februara 2005. godine održan forum na temu „Položaj Albanaca u Preševu posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina“.

Uvodne napomene o forumu i njegovom cilju, dao je **Andrej Nosov**, izvršni direktor Inicijative mladih za ljudska prava, a skup su pozdravili i **Riza Halimi**, predsednik opštine Preševo i **Goran Miletić** iz Švedskog helsinškog komiteta.

Milovan Marković, potpredsednik Koordinacionog tela za jug Srbije, izrazio je želju da će se ubrzo nastaviti procesi koje je to telo pokrenulo na ovom području. Tokom 2004. godine došlo je do zastoja u implementaciji ovih programa, ali je sada dogovoren da se ti procesi de-blokiraju. On je izneo da je plan za nastavak aktivnosti napravljen i da se čeka rekonstrukcija ovog organa, tj. ulazak predstavnika albanskih partija u Koordinaciono telo. Marković je ponovio poziv koji je Čović, predsednik Koordinacionog tela, uputio Albancima da se uključe u njegov rad, ističući još jednom da je taj poziv iskren i da ne postoje никакve zle namere iza njega. U svom prvom obraćanju Marković je ukratko objasnio dosadašnji rad tela, posebno u oblasti stvaranja multietničke policije, u oblasti obnove poverenja građana u državne institucije, a kao glavnu temu kojom bi trebalo da se ubuduće bavi to telo označio je ekonomski razvoj ovog kraja i omogućavanje ljudima da žive bolje što bi automatski doprinelo i smanjivanju tenzija.

Predsednik nevladine organizacije Centar za multikulturalno obrazovanje **Behlulj Nasufi** izrazio je žaljenje što su predstavnici stranaka koje čine većinu u Skupštini opštine zakazali sednicu baš za ovaj dan iako su svi bili uredno pozvani na skup. Po njemu, to pokazuje nedostatak razumevanja za ove teme i nedostatak političke volje da se o njima diskutuje.

Nasufi je izneo osnovne statističke i istorijske podatke o opštini Preševo, naglašavajući da je danas ova opština jedna od najnerazvijenijih u Srbiji uprkos očevidnim geografskim prednostim, kao što su blizina drumskog i železničkog koridora koji povezuje Grčku i centralnu Evropu. Preševo je dosta zavisilo od prilika na Kosovu, pa su se tako sve krize koje su tamo izbijale prenosile i na ovo područje. Krajem 80-ih

i početkom 90-ih, kada je na delu bilo otpuštanje ljudi sa posla na Kosovu, isti proces odvijao se i u Preševu, pa su tako bez posla ostali mnogi činovnici, prosvetni i zdravstveni radnici. Za vreme rata na Kosovu oko polovine stanovnika Preševa napustilo je svoje domove i protjerano je u Makedoniju.

Posle formiranja OVPBM, za šta je direktni povod bilo ubistvo braće Saćipi u januaru 2000. godine, izbili su sukobi i mir je uspostavljen tek maja 2001. godine, uz donošenje tzv. Čovićevog plana. Nasufi je pozdravio brojne pozitivne korake koji su učinjeni od 2001. do 2003. godine. Posebno je pomenuo multietničku policiju, za razliku od 90-ih kada je bilo samo tri–četiri policajca albanske nacionalnosti u gradu. Osim toga, odao je priznanje tadašnjoj vladu za velika sredstva koja su uložena u opština. Na primer, samo u 2003. godini uloženo je sedam miliona evra, što je ulaganje koje ovaj grad ne pamti. Takođe je pozdravio pozitivne pomake u informisanju, kao što je osnivanje Radio Preševa i istoimene televizije na albanskom jeziku. To je po njemu autonomija koja se ovde zahteva, da ljudi na lokalnu samu upravljaju u ovim oblastima. Takav razvoj događaja trebalo bi da se dogodi i u obrazovanju, a posebno je problematična tematika koja se obraduje u udžbenicima. Nasufi je rekao da se i tu čine neki koraci kako bi se odobrio uvoz udžbenika iz Albanije. To je neophodno jer su današnji udžbenici antialbanski i ne doprinose stvaranju poverenja između nacionalnih zajednica.

Kada su u pitanju odnosi između ljudi u samom Preševu, oni su po Nasufijevim rečima dobri i nisu bili narušeni ni u najtežim vremenima. Ono što je trenutno problem jesti svojevrsna militarizacija koja i dalje traje. Ne zna se koliko tačno ima vojske u ovom kraju, ali je neprijatno kada se na ulicama neprestano vide džipovi sa naoružanim vojnicima i sa mitraljezima uperenim u građanstvo. Nedavni slučaj ubistva Dashima Hajrulahua potvrđuje da je neophodno da se ovaj kraj demilitarizuje i da se vojna zona od pet kilometara smanji u skladu sa standardima Evropske Unije.

Kada je u pitanju uključivanje Albanaca u organe vlasti, Nasufi je izneo stav da treba oformiti Nacionalni savet jer se to pokazalo kao dobro rešenje kod drugih manjina. On je izneo sumnju zbog čega je baš u ovom momentu pokrenuta priča o ulasku Albanaca u Koordinaciono

telo posle ubistva dečaka na granici i izrazio svoju bojazan da se to radi da bi se amortizovao problem i pažnja odvukla na drugu stranu.

Riza Halimi, predsednik opštine Preševo, rekao je da problemi postoje kod prava na službenu upotrebu jezika iako je albanski zvaničan jezik u Preševu kao i srpski. Problem u SO Preševo je što nedostaju finansijska sredstva, jer za razliku od vremena pre 90-ih, danas ne postoje posebni dodaci za opštine koje su dvojezične, niti za radnike koji moraju da znaju oba jezika. S druge strane, još veći su problemi u sudu, jer ne postoje uslovi da se postupci vode na albanskom jeziku, iako je to zakonom dozvoljeno. Danas je odnos sudija tri prema tri kada su u pitanju Srbi i Albanci, ali tehničko osoblje ne zna albanski, pa je jedini način da se uzme prevodilac kao i za bilo kojeg stranca kome bi se sudilo ovde.

U obrazovanju je problem kod primene odluka nadležnog ministarstva, pa je tako zaustavljen proces izmene gradiva koji je trebalo da uradi radna grupa sastavljena od stručnjaka iz Beograda, Prištine i Tiranе. Po njegovim rečima, nedopustivo je da deca uče iz udžbenika starih više od 10 godina, koji se nabavljaju preko trgovaca. Još gora situacija je u visokom školstvu. Poslednji put je na srpskim univerzitetima bilo Albanaца iz ovih krajeva 1995. godine, njih trojica, ali tada se desio slučaj pogibije jednog od njih koji nije do kraja rasvetljen. Od tog trenutka više nema nijednog Albanaца iz Preševa koji studira u Nišu ili Beogradu. Škole koje postoje u Bujanovcu i Vranju, a koje su prebačene sa Kosova, nisu obrazovne ustanove u pravom smislu te reči, već je uglavnom reč o prostoj kupovini diploma i jedino rešenje je da se te ustanove što pre zatvore. Mladi iz ove regije uglavnom studiraju u Prištini, Tetovu ili čak Tiranu. Trebalo bi što pre ponovo pokrenuti inicijativu za otvaranje odeljenja Učiteljskog fakulteta u Preševu što bi svakako doprinelo obrazovanju budućih kadrova koji bi radili u nastavi na albanskom jeziku. Povodom ulaska u Koodrinciono telo, Halimi je zamerio da predlog nije prezentovan na pravi način, već je došao putem štampe, tako da je data prilika ekstremistima da se oglašavaju tim povodom i da se radicalizuje situacija. On se založio za formiranje Nacionalnog saveta, ali je upozorio da u funkcionisanju tih tela ima mnogo problema i da bi vlada trebalo da preciznije definiše nadležnosti tih organa.

Da nacionalizam nije još uvek iskorenjen, dokaz je i slučaj neuspele privatizacije preduzeća iz Vladičinog Hana koja je poništена zbog toga što je kupac Albanac, koji je svojevremeno nosio uniformu OVPBM. Po Halimiju, to je još jedan dokaz da je nacionalizam većine uvek delotvorniji, u smislu da može da izazove veće posledice nego nacionalizmi manjina.

Zamenik predsednika opštine Preševo **Eshtref Aliu** je istakao da je situacija u zdravstvu pre 90-ih bila bolja, jer je postojala zdravstvena stanica sa svim osnovnim službama, uključujući i ginekološko odeljenje. Od 90-ih je počeo proces centralizacije i samim tim urušavanja sistema zdravstvene zaštite na ovom prostoru. Krajem 1989. godine zatvoreno je porodilište u Preševu. Danas su žene prinudene da se porađaju u Vranju ili Gnjilanu i postoji dosta problema, koji ponekad rezultiraju i smrtnim slučajevima. Zatvoreno je takođe i odeljenje za epidemiologiju i mnoge ambulantne na terenu. U 1992. godini počela je negativna kadrovska selekcija, putem neprihvatanja diploma prištinskog univerziteta i odbijanja nostrifikacije diploma iz Albanije. Takva situacija izmenjena je tek 2002. godine, zahvaljujući naporima Koordinacionog tela i tada počinje obnova medicinskog kadra, ali to još uvek nije vraćeno na normalu. Problem je u činjenici da je Dom zdravlja Preševo deo Zdravstvenog centra Vranje i da sve mora da ide preko Vranja. U zdravstvu je neophodna decentralizacija i prebacivanje nadležnosti u primarnoj zdravstvenoj zaštiti na opštine.

Andrej Nosov, predsednik Inicijative mladih za ljudska prava, naglasio je potrebu da se razgovara o problemima koji su nasleđeni i koji su posledica dešavanja u prošlosti. On je posebno pomenuo pitanje bezbednosti i multietničke policije, kao i medijske članke koji najavljuju krvavo proleće i sukobe na jugu Srbije. Po njemu, ne može se obnoviti poverenje ako se ne utvrdi istina o ratnim zločinima i masovnim i pojedinačnim kršenjima ljudskih prava u prošlosti.

Nenad Manić, advokat i predsednik OO Demokratske stranke, rekao je da je posle 2000. godine došlo do promene klime na ovom području, a posebno je važan napredak učinjen kada su 2002. godine, zahvaljujući Partiji za demokratsko delovanje, Srbi prvi put posle 1990. godine ušli u opštinske organe vlasti. On se usprotivio formiranju Nacionalnog

saveta Albanaca po zamisli trenutne većine u Preševu, a koji ne bi bio u skladu sa postojećim zakonom i ne bi imao iste nadležnosti kao ostali nacionalni saveti. On je izneo uverenje da je 90 odsto prava iz Okvirne konvencije poštovano i da je to činjenica koju treba uvažavati. Problemi koji se povremeno javljaju nisu sistemskog karaktera, pa tako, na primer, u sudskim postupcima postoji problem sa službom prevodenja, ali to nije krivica suda, već isključivo nedostatka odgovarajućeg kadra. Manić je zatim rekao da on smatra da nije dobro da se na ovom području primenjuje nastavni plan Albanije iako smatra da su sadašnji programi loši i da bi trebalo učiniti nešto da se udžbenici unaprede.

Milovan Marković potpredsednik Koordinacionog tela za jug Srbije, rekao je da projekti vezani za multietničku policiju nisu prekinuti i da se i danas vrlo aktivno radi na tome sa OEBS-om i sa lokalnim organima vlasti. Po njegovim rečima, krajnji cilj je da se sve vanredno angažovane snage povuku i da sve poslove preuzme multietnička policija. U tom cilju, vrlo aktivno se radi na obuci kadrova i na školovanju Albanaca kako bi mogli da zauzimaju i najviša mesta, što je danas slučaj na primer u preševskoj policiji.

Kada je u pitanju rekonstrukcija Koordinacionog tela, on je rekao da je ona u toku još od novembra 2004. godine i da je plan da se uključe predstavnici svih relevantnih ministarstava. Takođe, ovo telo je poslalo dva zahteva Vladi, koja su sada u proceduri. Jedan zahtev se odnosi na smanjenje zone bezbednosti sa pet kilometara na sto metara, dok se drugi odnosi na postizanje dogovora sa Makedonijom da se otvore još tri granična prelaza na području opštine Preševo.

Marković je naglasio da je 16 Albanaca primljeno u poslednje tri godine u organe pravosuđa, a učinjeno je dosta i da se reši problem polaganja pravosudnih ispita, pa je tako za više od 40 Albanaca organizovan kurs kako bi što pre položili taj ispit i ispunili uslov da rade u državnim organima.

Koordinaciono telo je prošle godine uložilo dosta para i u saniranje zdravstvenog centra, a postoji i inicijativa za otvaranje porodilišta. Takođe je od strane vlade obećano i otvaranje kancelarije za razvoj malih i srednjih preduzeća u Preševu, što bi sigurno pomoglo razvoj ovog kraja i samim tim bi došlo do smanjenja tenzija.

U vezi sa prisustvom vojske, Marković je razdvojio dve stvari. Na jednoj strani postoji granica sa Makedonijom koju će postepeno preuzimati policija kao i ostale granice Srbije i Crne Gore. Sa druge strane, administrativnu liniju sa Kosovom po dogovoru sa KFOR-om čuva vojska i to će u budućnosti zavisiti od bezbednosne procene, ne samo u Preševu, već i na samom Kosovu.

Sima Gazikalović, iz Koordinacionog tela za jug Srbije, rekao je da je suština da na ovom području nema kršenja ljudskih prava. Pravi problem je siromaštvo, ali to je proces koji dugo traje i cela zemlja je u takvom stanju. On je rekao da u poslednjih 40 godina nije toliko uloženo u Preševu kao u posledne četiri godine i pozvao je Albance da uđu u Koordinaciono telo da bi što pre došlo do realizacije ekonomskih projekata. Po njemu, to je pitanje svih pitanja i tome sada treba posvetiti najviše pažnje.

Zaključci o položaju Albanaca u opštini Preševu

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja, Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. U opštini Preševu još uvek postoje tenzije između Albanaca i srpskih snaga bezbednosti. Situaciju dodatno pogoršavaju česti tekstovi u medijima o pripremama za nove sukobe i najave „krvavog proleća na jugu Srbije”;
2. Nezadovoljstvo kod lokalnog stanovništva naročito je prisutno zbog velike koncentracije vojske, žandarmerije i policijskih snaga na području opštine Preševu. Umesto očekivanog smanjenja prisustva ovih trupa, postoje najave od strane Vlade Srbije da će se u Preševu graditi kasarna za jedinice žandarmerije što izaziva dodatni strah i uzrenjanje kod albanskog stanovništva;
3. Na atmosferu straha i nepoverenja utiče i inertnost istražnih organa kada je reč o rasvetljavanju teških incidenata, poput ubistva 15-oga-

dišnjeg Dashima Hajrulahua 7. januara 2005. godine na granici Srbije i Makedonije, od strane pripadnika Vojske Srbije i Crne Gore. Do danas se ne zna ko je počinio ovo krivično delo i da li se vodi bilo kakav postupak povodom toga;

4. Albanci su jedina nacionalna manjina koja nije formirala svoj Nacionalni savet. Oko ovog pitanja nema konsenzusa u redovima samih Albanaca, pa je neizvesno da li će to telo, koje ima značajnu ulogu u uspostavljanju veza sa vlastima i ostvarivanju manjinskih prava, uopšte biti formirano;
5. Albanci nisu ravnopravno zastupljeni u republičkim organima vlasti. Tako predstavnika Albanaca nema u Skupštini Srbije, Vladi, niti u te-lima direktno potčinjenim ministarstvima. Veliki pomak ostvaren je formiranjem multietničke policije, tako da danas postoje redovne policijske snage čija nacionalna struktura odgovara strukturi stanovništva. Sa druge strane takav pomak još uvek nije učinjen u sudstvu, pa su tako u Opštinskom суду u Preševu od šestoro sudija, samo troje Albanci, a još je drastičnija situacija u tužilaštvu i sudskoj administraciji;
6. Albanski jezik je službeni jezik u opštini Preševo i koristi se u zvaničnoj komunikaciji kao i u radu opštinske administracije. Problem prilikom službene upotrebe jezika i pisma javlja se u radu državnih organa, posebno sudova koji još uvek nisu osposobljeni da primene odgovarajuće odredbe zakona i vode postupak na albanskom jeziku;
7. U Preševu postoji osnovno i srednje obrazovanje na albanskom jeziku, ali ne i visokoškolska nastava. Veliki broj mladih koji žele da steknu visoko ili više obrazovanje odlaze na fakultete na Kosovu, u Makedoniji ili Albaniji;
8. Informisanje na albanskom odvija se putem Radio-televizije Preševo koja je pod ingerencijom Skupštine opštine.

Preporuke za poboljšanje položaja Albanaca u Preševu

- Država hitno mora smanjiti broj pripadnika vojske i policije na teritoriji Preševa, a posebno jedinica koje su vanredno angažovane kao što su žandarmerija ili specijalne policijske snage;

- Kontrola državne granice sa Makedonijom i linije razgraničenja sa Kosovom mora što pre da bude prepuštena redovnim jedinicama policije, čime bi se, između ostalog, verovatno izbegli događaji poput ubistva Dashima Hajrulahua 7. januara ove godine;
- Albanci bi trebalo da formiraju Nacionalni savet i da se preko njega bore za svoja prava. Ova institucija bi doprinela i boljoj komunikaciji sa vlastima, a samim tim i smirivanju strasti u čitavom području;
- Potrebno je poboljšati rad multietničke policije, kako bi se što pre osposobila za postepeno preuzimanje svih nadležnosti u oblasti čuvanja javnog reda, mira, bezbednosti i pogranične kontrole;
- Neophodno je povećati broj osoba albanske nacionalnosti u državnim organima, posebno pravosudnim, kako bi se ovi organi osposobili za primenu zakona i vođenje postupaka na albanskom jeziku;
- U saradnji sa Skupštinom opštine Preševo treba i dalje nastaviti sa ulaganjem u infrastrukturu na ovom području, posebno kada su u pitanju škole, domovi zdravlja i institucije kulture. To su preduslovi da se albanska etnička grupa oseća ravnopravnom u Srbiji i da se sniraju posledice diskriminacije koju je trpela u nedavnoj prošlosti;
- Pravo na obrazovanje na albanskom jeziku mora se omogućiti i na visokoškolskom nivou. Prvi korak bi moglo da bude već predloženo otvaranje odeljenja Učiteljskog fakulteta u Preševu na kome bi se nastava odvijala na albanskom jeziku.

Dodatak

Lista učesnika Forum-a u Preševu

- Behljuj Nasufi, Centar za multikulturalno obrazovanje;
- Milovan Marković, Koordinaciono telo za jug Srbije;
- Sima Gazikalović, Koordinaciono telo za jug Srbije;

- Nenad Manić, Demokratska stranka;
- Selami Mustafa, O.Š. „15. novembar”;
- Eshtref Aliu, zamenik predsednika opštine Preševo;
- Sejda Osmanović, Udruženje Roma „Demiri Šaćeresoro”;
- Sabri Memeti, Partija za demokratsko delovanje;
- Muharem Jakupi, odeljenje za društvene delatnosti opštine Preševo;
- Fitore Berisha, Inicijativa mladih za ljudska prava, Priština;
- Robert Rhodes, Inicijativa mladih za ljudska prava;
- Reshat Ymeri, odbornik u SO Preševo;
- Šahin Aslani, odbornik u SO Preševo;
- Mihone Ahmeti, predsednik odborničke grupe PDD Preševo;
- Edita Kamberi, O.Š. „15. novembar”;
- Sherif Junuzi, O.K.F. Preševo;
- Nataša Jevtić Esbjornson, Švedski helsinški komitet;
- Ardit Sinani, K.K. Preševo;
- Naser Pajaziti, K.K. Preševo;
- Besnik Sadiku, opština Preševo;
- Goran Miletić, Švedski helsinški komitet;
- Andrej Nosov, Inicijativa mladih za ljudska prava;
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

Opština BUJANOVAC

Istraživanje i forum realizovani
u saradnji sa Odborom za ljudska prava
iz Bujanovca

Opšti podaci o opštini Bujanovac

Bujanovac se nalazi na jugu Srbije, u Preševskoj dolini. Na ovom području su, kao i u susednoj opštini Preševo, vodene borbe između srpskih snaga bezbednosti i Oslobodilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe krajem 2000. i početkom 2001. Sukob je okončan mirovnim sporazumom pod okriljem SAD i Evropske unije i povratkom vojske i policije u Kopnenu zonu bezbednosti. Deo opštine Bujanovac, prema granici sa Kosovom, stavljen je pod kontrolu vojske u poslednjoj fazi preuzimanja te zone, 31. maja 2001. godine⁸¹.

Politička situacija

Lokalni izbori u opštini Bujanovac održavani su po većinskom sistemu sve do promene izbornog zakona 2002. godine. Taj sistem predviđao je podelu Bujanovca na izborne jedinice i svaka od tih jedinica davaла је svog odbornika u skupštini opštine. Izborne jedinice su, međutim, bile tako napravljene da Albanci, iako većinsko stanovništvo, nisu mogli da osvoje većinu odborničkih mandata. Na svim izborima od 1990. godine pobedivala je Socijalistička partija Srbije, sama ili u koaliciji sa Jugoslovenskom levicom. Tek 2002. godine taj sistem se menja i izbori se prvi put odvijaju po proporcionalnom sistemu, tako da većinu odborničkih mesta osvajaju predstavnici albanskih političkih partija. Te stranke, Partija za demokratsko delovanje (PDD), Demokratska partija Albanaca (DPA), Partija demokratskog progrresa (PDP) i Demokratska unija doline (DUD) formirale su opštinsku vlast, a na direktnim izborima za predsednika opštine pobedio je predsednik DPA Nagip Arifi. U skladu sa sporazumom o formiranju multietničkih organa vlasti, koji je potписан posle lokalnih izbora 2002. godine, predsednik opštinskog odборa Demokratske stranke Novica Manojlović postao je zamenik predsednika opštine. Međutim, stranke koje okupljaju srpsko biračko telo odbile su da učestvuju u opštinskoj vlasti.

⁸¹ Više o sukobima u ovom regionu pogledaj u poglavљу Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Preševu, Sukobi i incidenti 2001–2005. godine

Ekonomска ситуација

U Bujanovcu, većina kompanija u društvenom vlasništvu je finansijski propala ili se nalazi u vrlo lošem stanju. Izuzeci su fabrika vode „Heba“ i fabrika nameštaja kompanije „Simpo“, koje posluju veoma uspešno. Postoji inicijativa da se na ovom području izgradi i fabrika cigareta, ali je za to potrebna saglasnost Vlade Srbije i posebna tenderska procedura tako da ta ideja još uvek nije realizovana.

Primena okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Bujanovcu

Sloboda nacionalnog izjašnjavanja i zabrana diskriminacije i asimilacije

Prema rezultatima poslednjeg popisa iz 2002. godine u Bujanovcu ima ukupno 43.320 stanovnika, od kojih se njih 23.681 izjasnilo kao Albanci, 14.782 kao Srbi i 3.867 kao Romi. Kada se ovi podaci uporede sa rezultatima popisa iz 1991. godine, broj Srba ostao je gotovo isti, dok se broj Albanaca smanjio se za 5.907, a broj Roma je takođe manji, za 541 osobu.

POPIS 1991.	POPIS 2002.
Ukupno 49.238	Ukupno 43.320
Albanci 29.588	Albanci 23.681
Srbi 14.660	Srbi 14.782
Romi 4.408	Romi 3.867

Istraživaču Inicijative mladih za ljudska prava predstavnici albanske etničke zajednice rekli su da je u vreme oružanih sukoba na Kosovu nekoliko hiljada Albanaca napustilo svoje domove, od kojih su mnogi ostali da žive na Kosovu⁸².

⁸²Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima albanske etničke zajednice iz 2004. godine

Pravo na slobodu veroispovesti

Verska prava Albanaca u Bujanovcu nisu ugrožena. Albanci u ovoj opštini su većinom islamske veroispovesti. Islamska verska zajednica ima svoje verske objekte i neometano obavlja službu u njima.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Lokalni Radio Bujanovac emituje program na srpskom i albanskom jeziku. Iako je rukovodstvo ove stanice pokrenulo pre dve godine inicijativu da se formira i televizija koja bi imala dvojezični program, ta ideja nije realizovana jer nisu obezbedena potrebna sredstva⁸³. Štampani mediji na albanskom jeziku ne postoje.

Pravo na službenu upotrebu jezika

Zvanični jezici u opštini Bujanovac su srpski i albanski. Pravo na službenu upotrebu jezika poštuje se u radu opštinskih službi u Bujanovcu. Sva dokumentacija i službena prepiska su dvojezični, a postoji i mogućnost obraćanja odbornika na sednicama Skupštine opštine na albanskom jeziku. Republički organi ne poštuju ovo pravo. Sudski i upravni postupci odvijaju se isključivo na srpskom jeziku. Table sa imenima republičkih institucija su takođe samo na srpskom jeziku, a lična dokumenta nije moguće dobiti na albanskom jeziku uprkos zakonskim normama koje to regulišu⁸⁴. Po rečima predstavnika albanske etničke zajednice u Bujanovcu, nadležni to objašnjavaju nepostojanjem albanског alfabet-a, koji ima šest slova više od srpskog, u institucijama nadležnim za izdavanjem dokumenata⁸⁵.

⁸³Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa direktorom Radio Bujanovca iz februara 2005. godine

⁸⁴Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima albanske etničke zajednice iz 2004. godine. Videti i izveštaj sa foruma u Bujanovcu u nastavku teksta

⁸⁵Vidi izveštaj sa foruma u Bujanovcu u nastavku teksta

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku

U Bujanovcu se odvija nastava na albanskom jeziku u osnovnim i srednjim školama. Uslovi u srednjoj školi „Mihajlo Pupin”, u kojoj se izvodi nastava na albanskom jeziku, veoma su loši i zbog toga je 2004. godine pokrenuta inicijativa da se izgradi nova zgrada škole. Iako je obezbeđena pomoć međunarodnih donatora, Vlada Republike Srbije nije dala saglasnost za izgradnju ove škole zbog oštrog protivljenja političkih partija koje okupljaju građane srpske nacionalnosti. Predstavnici tih stranaka su u zaključku dostavljenom Vladi Srbije istakli da bi se izgradnjom ove škole „u potpunosti promenila demografska slika grada i došlo bi do iseljavanja Srba”⁸⁶.

Pravo na učešće u javnoj vlasti

Albanci nisu ravnopravno zastupljeni u organima javne vlasti. Ravnopravnost u ovoj oblasti narušena je početkom 90-ih godina i još uvek nije uspostavljena⁸⁷. U opštinskom sudu u Bujanovcu ne radi nijedan sudija albanske nacionalnosti. Svi zaposleni u sudskoj administraciji su takođe srpske nacionalnosti⁸⁸. Uz angažovanje Koordinacionog tela za jug Srbije i predstavnika međunarodnih organizacija, posebno OEBS-a, stvorena je multietnička policija na ovom prostoru tako da je u izvesnoj meri uravnotežena struktura policijskih jedinica u Bujanovcu. Po rečima predstavnika Koordinacionog tela, čine se napor da se ovaj pozitivan trend zapošljavanja Albanaca u policiji nastavi⁸⁹.

Izveštaj sa foruma u Bujanovcu

U Bujanovcu je 11. februara 2005. godine održan forum o položaju Albanaca u Bujanovcu posle pristupanja Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina.

⁸⁶Zaključak sa sastanka predstavnika srpskih političkih stranaka od 25.11.2004. godine

⁸⁷Vidi tekst o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Preševu u ovoj knjizi

⁸⁸Intervju istraživača Inicijative mladih za ljudska prava sa predstavnicima albanske etničke zajednice iz 2004. godine

⁸⁹Vidi izveštaj sa foruma u Preševu u ovoj knjizi

Predsednik opštine Bujanovac **Nagip Arifi** je podržao forum i naglasio važnost razgovora na temu položaja Albanaca u Bujanovcu. Dalje je podsetio da je ovo područje bilo poprište sukoba Albanaca i vojnih i policijskih snaga Srbije, koji su prekinuti zahvaljujući zajedničkom angažovanju međunarodne zajednice, državnih organa i političkih partija Albanaca. Nažalost, sporazum koji je tada potpisani nije do kraja poštovan. Ono što je svakako pozitivno jeste nov izborni zakon o lokalnim izborima koji je omogućio da Albanci ravnopravno učestvuju na izborima i posledica toga je današnja vlast u Bujanovcu koja je formirana posle izbora 2002. godine. Arifi je zatim rekao da je Srbija do 2000. godine bila totalitarna država i da nije lako sanirati posledice takvog režima. On je izneo uverenje da su građani svesni svoje odgovornosti i da Albanci, Srbi i Romi podjednako rade za dobrobit svoje opštine. Na kraju je rekao da je neophodno da se više pažnje posveti ulaganju u ekonomiju da bi ovaj kraj mogao da se razvija.

Jonuz Musliu, iz Partije za demokratski progres, istakao je da Albanci nisu bez razloga uzeli oružje, već da su na to bili prinuđeni. Po njegovim rečima, nad Albancima je od 1981. godine sprovodena represija, a zatvori su i dalje puni političkih zatvorenika. Amnestija koja je obećana za bivše borce OVPMB nije do kraja primenjena i mnogi ljudi sede u zatvorima zbog jednog pištolja koji im je pronađen. On se založio za potpuniju integraciju mladih ljudi u organe vlasti, posebno bivših članova OVPMB, jer to je put kojim se najlakše stiže do rezultata i do razvoja.

Sali Salihu, predsednik Demokratske partije Albanaca, rekao je da je neophodno da se problemi rešavaju dijalogom. On je upozorio i da, uprkos očiglednom napretku, nisu postignuti dovoljni standardi u zaštiti manjinskih prava. Tako, na primer, iako je uvedeno obrazovanje na albanskom jeziku, uslovi u kojim se deca obrazuju su nepodnošljivi. Slično je i u sudstvu, policiji, zdravstvu, a nezadovoljavajuća je i službena upotreba jezika. Salihu je za probleme optužio Vladu Srbije za koju je rekao da je poslala jasan signal da Preševsku dolinu očekuje vruće proleće i da se još uvek oslanja na silu, a ne na snagu argumenata.

Galip Beqiri, direktor biblioteke u Bujanovcu, rekao je da je nesporno da su danas prava nacionalnih manjina na višem nivou nego što su bila u prošlosti. Ipak, to nije dovoljno. Nažalost, poštovanje ovih prava, po njegovim rečima ne zavisi samo od aktivnosti ljudi na lokalnom nivou, već i od dobre volje države i od njene spremnosti da poštuje konvencije koje je potpisala. Zatim je dodao da Albanci više nisu manjina u opštini i da su danas svi vodeći funkcioneri albanske nacionalnosti. To nameće dodatnu odgovornost i postoji potreba da se sami Albanci među sobom dogovore šta su prioriteti. Ti prioriteti ne poštuju se uvek od strane albanskih političara i to može da predstavlja veliki problem. Kada je biblioteka u pitanju, nabavljuju se knjige na albanskom jeziku, govori se tim jezikom te se može reći da postoji napredak na polju kulture. Problem je što nema Albanaca u državnim organima i na tom planu valja raditi.

Novica Manojlović, predsednik opštinskog odbora Demokratske stranke, zamerio je diskutantima da govore uopšteno i da izbegavaju da identifikuju konkretne probleme. On je izneo stav da se ljudska prava krše svuda u svetu i da Srbija nije nikakav izuzetak. Takođe je rekao da su za vreme Miloševića najveće žrtve bili Srbi i da se ne može reći da su neki bili građani prvog ili drugog reda. Manojlović je dalje izrazio čudenje da se na kršenje ljudskih prava žale neki funkcioneri koji su upravo zaduženi za poštovanje ljudskih prava. Po njegovim rečima, licemerno je da se neprestano napada Vlada Srbije, a u isto vreme se od nje očekuje da pokrije iz svojih sredstava polovinu opštinskog budžeta. On je na kraju apelovao na predstavnike albanskih partija da prihvate poziv Koordinacionog tela da se priključe njegovom radu, jer to može da doneše veliku korist opštini Bujanovac.

Nehat Aliu, načelnik odeljenja za društvene delatnosti u opštini Bujanovac, govoreći o problemima u obrazovanju, istakao je da jeste došlo do napretka u ovoj oblasti, ali da to nije dovoljno. Napredak je ostvaren uz pomoć OEBS-a i Vlade Srbije, međutim, postoje stvari koje se nisu još pomerile iz mrtve tačke. Na primer, od 97 tekstova koji su pristigli kao predlog za nastavni plan na albanskom jeziku iz raznih predmeta, od strane nadležnog ministarstva prihvaćeno je samo sedam. Na

prostoru Bujanovca nema dovoljno stručnog kadra da bi se celokupan nastavni plan napisao na albanskom, tako da je neophodno učešće stručnjaka iz Prištine, što se ne prihvata. Knjige koje se danas koriste samo su prevedeni srpski udžbenici, tako da tu ne postoji albanska isto-rija, kultura ili tradicija. Učenici nabavljuju knjige starije od 10 godina što nije prihvatljivo. Ali u je posebno razočaran stavom srpskih političkih partija da se ne sme dozvoliti izgradnja srednje škole za albansku decu koja danas pohađaju nastavu u neljudskih uslovima.

Farush Islami, iz Odbora za ljudska prava u Bujanovcu, objasnio je glavne ciljeve Konvencije i obaveze koje ona nameće državi koja je ratifikuje. Rekao je da, kada su u pitanju odredbe koje propisuju obavezu unapređenja ekonomskog položaja manjina, tu se nije ništa uradilo, pošto mere Koordinacionog tela nisu urodile plodom u vidu otvaranja novih radnih mesta. Izborom nove Vlade Srbije početkom 2004. godine došlo je do potpune finansijske blokade opština na jugu Srbije.

Drugi veoma značajan problem jeste upotreba nacionalnih simbola. Albanska nacionalna zastava identična je sa zastavom Republike Albanije, a to je, po Zakonu o nacionalnim manjinama, zabranjeno. Na zah-tev Odbora za ljudska prava, Visoki komesar OEBS-a za prava manjina dao je tumačenja da se ova zabrana ne odnosi na privatnu upotrebu simbola. Ipak, policija redovno oduzima albanske zastave, posebno na svadbama i sličnim veseljima.

Obrazovanje na albanskem jeziku postoji u Bujanovcu, ali po rečima Islamija problem se javlja kod udžbenika iz kojih nisu izbačeni uvredljivi sadržaji o Albancima, niti je u dovoljnoj meri uključeno gradivo posvećeno ovoj etničkoj zajednici. Islami je takođe pomenuo i problem sa obezbeđivanjem školskog prostora, kao i reakciju srpskih partija na nameru da se izgradi srednja škola „Mihajlo Pupin“ gde bi se đaci školovali na albanskem jeziku. Zbog te oštре reakcije srpskih stranaka ova inicijativa je potpuno obustavljena.

U oblasti službene upotrebe jezika ne primenjuju se važeće zakonske norme, pa se tako ne izdaju lična dokumenta na albanskem jeziku, sudski postupak se vodi isključivo na srpskom, a na srpskom jeziku su takođe i svi ostali dokumenti koje štampaju i izdaju organi koji imaju sedište na republičkom nivou.

Na kraju, Farush Islami je objasnio postupak nadzora nad primenom Okvirne konvencije i ukazao na značaj alternativnog izveštaja koji Savetu Evrope podnose nevladine organizacije kao važnog sredstva pritiška na vlast da počne da primenjuje ono na šta se obavezala.

Iljaz Mustafa, iz Odbora za ljudska prava u Bujanovcu, govorio je o slučajevima iz prošlosti koji ni danas nisu rešeni. Tako je, na primer, ljudima koji žive blizu granice sa Makedonijom još 1997. godine oduzeta zemlja za potrebe vojske i ti sudski sporovi još uvek nisu rešeni. Postoje i slučajevi nerazjašnjenih ubistava, kao što je ubistvo vlasnika benzinske pumpe iz Preševa 1999. godine. Krše se prava Albanaca i u samim sudskim postupcima. U Opštinskom суду u Bujanovcu postupci se vode samo na srpskom jeziku, jer nije obezbeden tumač za albanški, a ni jedan sudija ne poznaje ovaj jezik. Takođe, svi zaposleni u sudskoj administraciji su Srbi.

Kada je u pitanju izdavanje dokumenata na albanskom jeziku, tu još uvek nije postignut napredak, a zvanično objašnjenje je da ne postoji albanski alfabet u tim organima, tj. da oni nisu u mogućnosti da napišu ta imena, jer albansko pismo ima šest slova koja ne postoje u srpskom latiničnom alfabetu. Državni organi su uspostavili i negativnu praksu u postupcima prijave prebivališta, jer ne dozvoljavaju da se ljudi koji su se udali u Bujanovcu, na primer, odjave sa Kosova i prijave u Bujanovcu gde danas žive.

Shaip Kamberi, predsednik Odbora za ljudska prava u Bujanovcu, istakao je da je posebno zabrinjavajuće ponašanje medija u poslednje vreme, je se vodi očigledna kampanja protiv Albanaca i podstiče se nepriateljstvo i sukobi na ovom prostoru. On je izrazio razočaranje što je na ovu pojavu regovala jedino Inicijativa mladih za ljudska prava, dok su lokalni subjekti ostali nemi. Na ove pojave treba reagovati jer mogu da eskaliraju u pravcu daljih sukoba i da izazovu incidente na nacionalnoj osnovi.

On je dalje govorio o praksi policije u Vranju, koje ne dozvoljava primenu Zakona i uporno odbija da dozvoli upotrebu albanskog jezika prilikom saopštavanja prava građanima kod privodenja ili hapšenja.

Na kraju je istakao da je nedopustivo da policija oduzima građanima

albanske zastave koje oni koriste prilikom privatnih proslava. Albanski simboli isti su već vekovima i ne postoji mogućnost da se sada izmisljaju novi simboli koji bi važili samo za Albance u Preševskoj dolini.

Novica Manojlović, iz Demokratske stranke, u drugom javljanju je istakao da je nemoguće da se koriste zastave Republike Albanije, jer je to strana država. Po njegovim rečima jasno je da se na svadbama zastave koriste da bi se provocirala druga etnička zajednica, i to u Bujanovcu rade i Srbi i Albanci. Takođe je naglasio da ne razume zahteve za ponovnim uvođenjem „nacionalnog ključa“ u institucije sistema, kako on shvata zahteve za ravnopravnošću u organima vlasti i založio se za postavljanje najboljih ljudi na funkcije bez obzira na nacionalnost.

Zaključci o položaju Albanaca u opštini Bujanovac

Na osnovu informacija prikupljenih tokom izrade ovog izveštaja Inicijativa mladih za ljudska prava objavljuje sledeće zaključke o poštovanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina:

1. U opštini Bujanovac još uvek postoji napetost u odnosima Srba i Albanci. Ta napetost pojačana je medijskom kampanjom koja najavljuje sukobe na ovom prostoru na proleće;
2. Albanci nisu ravnopravno zastupljeni u organima javne vlasti. U sudu i tužilaštvu nema nijednog zaposlenog Albanca. Jedini pomak ka ravnopravnoj zastupljenosti u organima javne vlasti napravljen je prilikom formiranja multietničke policije;
3. Obrazovanje na albanskom jeziku postoji u osnovnim i srednjim školama. Problem je što nema uslova za normalno odvijanje nastave. Inicijativa da se izgradi nova zgrada za srednju školu „Mihajlo Pupin“ naišla je na protivljenje stranaka koje okupljaju gradane srpske nacionalnosti, uz obrazloženje da bi to dovelo do iseljavanja Srba iz Bujanovca. Srpska vlada usvojila je ovaj zahtev i nije dozvolila izgradnju škole;
4. U opštini Bujanovac zvanični jezici su srpski i albanski. U opštinskim službama pravo na službenu upotrebu jezika se poštuje. Ovo

- pravo ne poštuje se u republičkim organima, tako da se svi sudski i upravni postupci vode na srpskom jeziku;
5. Ne postoji mogućnost da se dobiju lična dokumenta na albanskom jeziku. U republičkim institucijama ovo kršenje zakona i međunarodnih standarda pravda se nepostojanjem odgovarajućeg programa sa albanskim alfabetom koji ima šest slova više od srpskog;
 6. Lokalni Radio Bujanovac ima program na albanskom jeziku. S obzirom na to da ne postoji lokalna televizija nema ni televizijskog programa na albanskom jeziku. Štampani mediji na albanskom ne postoje.

Preporuke za poboljšanje položaja Albanaca u Bujanovcu

- Država je dužna da aktivnom politikom sprečava raspirivanje mržnje i širenje straha među stanovništvom opštine Bujanovac. Pre svega se mora jasno i adekvatno reagovati na napise u medijima koji potпадaju pod udar odredbi Zakona o javnom informisanju o zabrani govora mržnje;
- Vojska Srbije i Crne Gore mora što hitnije da prepusti obezbeđivanje linije razgraničenja sa Kosovom regularnim policijskim jedinicama. Takođe, Vlada Republike Srbije bi trebalo da povuče sve vanredno angažovane policijske jedinice sa prostora opštine Bujanovac;
- Treba primeniti praksu stvorenu prilikom formiranja multietničke policije i na taj način obezbediti ravnopravnu zastupljenost građana albanske nacionalnosti u svim državnim organima, posebno u sudstvu i tužilaštvu;
- Republički organi dužni su da poštuju zakonske odredbe koje regulišu pravo na službenu upotrebu jezika nacionalnih manjina. Sudski i upravni postupci moraju se voditi na albanskom jeziku kada postoji takav zahtev stranke u postupku;
- Lična dokumenta i druge javne isprave nadležni organi su dužni da izdaju i na albanskom jeziku. Za to se moraju obezbediti ljudski i tehnički uslovi kroz zapošljavanje novih ljudi i nabavku odgovara-

jućeg albanskog alfabeta;

- Table sa imenima republičkih institucija, koje su sada samo na srpskom jeziku, moraju se zameniti dvojezičnim tablama;
- Đaci u srednjoj školi „Mihajlo Pupin“ nemaju odgovarajuće uslove za rad. Nedopustivo je da Vlada Republike Srbije zbog političkih i nacionalističkih pritisaka zabrani izgradnju nove zgrade za koju je već obezbeđen deo sredstava. Ovakva odluka trebalo bi što pre da se stavi van snage i da se otpočne sa izgradnjom novog školskog objekta.

Dodatak

Lista učesnika foruma

- Farush Islami, Odbor za ljudska prava;
- Ilaz Mustafa, opštinski javni pravobranilac;
- Nehat Aliu, Odeljenje za društvene delatnosti opštine Bujanovac;
- Shaip Kamberi, Odbor za ljudska prava;
- Agim Hasani, Javno preduzeće Komunalac;
- Burhan Halili, Odbor za ljudska prava;
- Udriz Behljljui, Odbor za ljudska prava;
- Ragmi Mustafa, Partija za demokratsko delovanje;
- Sali Salihu, Demokratska partija Albanaca;
- Fitore Berisha, Inicijativa mladih za ljudska prava;
- Ahmet Beqiri, Radio Bujanovac;
- Novica Manojlović, Demokratska stranka;
- Trajko Trajković, nezavisni odbornik u SO Bujanovac;
- Sladana Majdak, „Glas Javnosti“;
- Agim Rashiti, sekretar SO Bujanovac;
- Sevdail Hiseni, predsednik SO Bujanovac;
- Galip Beqiri, direktor biblioteke;
- Jonuz Musliu, LPD;
- Nagip Arifi, predsednik opštine Bujanovac;
- Robert Rhodes, Inicijativa mladih za ljudska prava;
- Dragan Popović, istraživač Inicijative mladih za ljudska prava.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.234(497.11)
342.724/.725(497.11)
327.58(497.11)
323.15:34(497.11)

PRIMENA Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u osam multietničkih opština i gradova u Srbiji / [priredio; prepared by Dragan Popović ; english translation Vuk Šećerović, Vesna Bogojević Danira Parenta]. – Beograd : Inicijativa mladih za ljudska prava, 2005 (Beograd : Draslar partner). – 136, 151 str. ; 21 cm. – (Edicija Ljudska i manjinska prava)

Nasl. str. prištampanog engl. prevoda: Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia. – Oba rada štampana u međusobno obrnutim smerovima. – Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86–85381–01–0

1. Popović, Dragan

а) Националне мањине - Правни положај -

Србија б) Националне мањине - међународна заштита - Србија

COBISS.SR-ID 121343244